

૧૩.
૨૬૨૦

પ્રશ્નોત્તર રસધારા

પ્રકાશક -

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર.

પ્રશ્નોત્તર રસધારા

અદ્યત્ન જીવોને ઉપયોગી

૨૭૯ પ્રશ્નોત્તરોનો સંગ્રહ

તથા વ્યવહારોપયોગી મુંદર

૧૬૫ શિખા મણોનો સંગ્રહ

卐

પ્રશ્નકાર —

ઝવેરચંદ છગનલાલ મુરવાડાવાલા

●

ઉત્તરદાતા —

૧. પૂજ્યપાદ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવદ્ધલસૂરિજી મહારાજ
૨. સદ્ગત મુરજી શ્રી કુંવરજીભાઈ આણંદજી
૩. ઉપાધ્યાયજી શ્રી વર્મવિજયજી મહારાજ

卐

: પ્રકાશક :

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર.

—◆—

વીર સં. ૨૪૭૬] મૂલ્ય :: આઠ આના [વિ. સં. ૨૦૦૬]

પ્રકાશકનું નિવેદન

શ્રી ઝવેરચંદ છગનલાલભાઈ ધર્મશ્રદ્ધાલુ અને જિજ્ઞાસુ છે. વર્ષોથી તેઓ “પ્રશ્નોત્તર”ના વિષયમાં રસ લઈ રહ્યા છે, જે “જૈન ધર્મ પ્રકાશ”ના વાચકોથી અજ્ઞાત નથી. તેમના પ્રશ્નો પણ ધર્મ-શ્રદ્ધા સ્થિર અને તેવા પ્રકારના હોય છે. તેમનું જીવન ધર્મમય, સ્વભાવ મિલનસાર અને વૃત્તિ જિજ્ઞાસુ છે. તેમણે એકત્ર કરેલ પ્રશ્નોત્તરો સભાદ્વારા પ્રકાશિત થાય તેવી ભાવના તેઓએ વ્યક્ત કરતાં સભાએ તે માગણી સ્વીકારી અને હાલના મોંઘવારીના સમયમાં “પ્રકાશ”ના ગ્રાહકોને ભેટ આપવાની વાત નિર્ણય કરી.

આ લઘુ પુસ્તિકા પણ મનનપૂર્વક વાંચી વાચક તેનો ઉપયોગ કરવા પ્રેરાશે તો લેખક તેમ જ પ્રકાશક ઉભયનો શ્રમ સાર્થક થયો લેખાશે.

પ્રથમ આપાદ
વિ. સં. ૨૦૦૬

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

નિવેદન

આ બૃહમાંનાં પ્રશ્નોના ઉત્તરદાતા મહાપુરુષોમાં ૭૧ પ્રશ્નોના ઉત્તર-
દાતા પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય ૧૦૦૮ આચાર્યશ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરિ
મહારાજ છે. ૧૯૨ પ્રશ્નોના ઉત્તરદાતા સ્વ. મુરળી શ્રી કુંવરજીભાઈ
આચાર્ય છે. અને ૧૬ પ્રશ્નોના ઉત્તરદાતા ઉપાધ્યાયજી શ્રી
ધર્મવિજયજી મહારાજ છે.

કુલ ૨૭૯ પ્રશ્નોત્તરોનો આ બૃહમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે.
શાસ્ત્રોનું અધ્યયન, શ્રવણ, વાંચન અને મનનના અભાવે પ્રશ્નકાર તરીકેની
મારી અશ્વજતા છે. અને શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા, અભ્યાસી એવા ઉત્તરદાતા
મહાપુરુષો વિશેષજ છે અથવા જ્ઞાતી છે. આ પ્રમાણે પ્રશ્નકાર અને
ઉત્તરદાતાની સરખામણીમાં ઉત્તરદાતાનો દરજ્જો ઘણો ઉચ્ચ કોટીનો છે,
એમ મુંઝે માનું છું.

અશ્વજનપણાને લઈને વાંચન, શ્રવણ અને વિચારણાના અંગે સામાન્ય
જેવી ગાળતોમાં પણ શંકાઓ ઉપસ્થિત થાય એ સંભવિત છે. આમાં
કેટલીક વાર એમ પણ અને છે કે અમુક શંકાઓનું નિવારણ ગીતાર્થ
પુરુષોથી ન કરવામાં આવે તો તે અંતઃકરણને શલ્યરૂપ થતાં મહા-
અનર્થકારી નિવડે છે. આથી ઉપસ્થિત થએલી શંકાઓનું નિવારણ તથા-
પ્રકારના જાણકાર એવા સુજ શ્રાવક અથવા મુનિ કે આચાર્યદ્વારા કરીને
અંતઃકરણને નિઃશંક બનાવી આત્મસંતોષ મેળવવો એ ખાસ જરૂરનું છે.

શંકાનું સાચું સમાધાન એ કેટલીકવાર ઉચ્ચ કોટીના જીવોને પરં-
પરામાં અનેક લાભનું કારણ બની પ્રાંતે પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે
અમોઘ સાધન (ગૌતમઆદિ ગણપર મહારાજોના દૃષ્ટાંતે) થઈ જાય છે.

વાંચન, શ્રવણ અને વિચારણામાં અમુક અમુક પ્રસંગે મને ડ્રેટલીક વાર શંકાઓ પેદા થતી અને તેની નોંધ કરી લેતો. પછી અમુક સંખ્યામાં અમુક અમુક સમયના અંતરે પ્રશ્નોના રૂપમાં લખી પત્રદ્વારા પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરિ મહારાજને પૂછી જવાબ મેળવી લેતો અને કોઈવાર પ્રત્યક્ષ સમાગમનો લાભ મળતાં રૂપમાં પણ મેળવી લેતો.

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરિના પ્રશ્નોત્તરોમાં અમુક સંખ્યાના પ્રશ્નોત્તરો “શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ હતા, કેટલાક અપ્રસિદ્ધ પણ હતા. આમાંથી એકોતરે પ્રશ્નોત્તરો એકત્રિત કરીને આ બુકની શરૂઆતના પૃષ્ઠ ૧ થી પૃષ્ઠ ૧૯ સુધીમાં મૂકવામાં આવ્યા છે.

આ ઉપરાંત અમુક સાલથી અમારે ત્યાં ભાવનગરની શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માસિક આવતું. તેમાં જુદા જુદા પ્રશ્નકારોના જુદા જુદા વિષયો ઉપરના પ્રશ્નો આવતા, બધાયના ઉત્તરો સદ્ગત મુરખી શ્રી કુંવરજીભાઈ આપતા. આ પ્રશ્નોત્તરો વાંચતાં ઘણું નવું નવું જાણવાનું મળતું અને અપૂર્વ આનંદ થતો.

પ્રશ્નોત્તર એ તો સ્વ. શ્રી કુંવરજીભાઈના જીવનનો એક ખાસ વિષય થઈ પડ્યો હતો. આથી જુદા જુદા પ્રશ્નકારો વિના સંકેતે તેઓને પ્રશ્નો પૂછતા અને ઉત્તરો મેળવી આત્મસંતોષ અનુભવતા. આથી શંકારૂપી નદીનો પાર પામવાને મુરખી શ્રી કુંવરજીભાઈ નાવ સમાન હતા એમ કહીએ તો તે અતિશયોકિત જેવું ન ગણાય. આથી અમુક સમયથી ઉપરિચિત થતા પ્રશ્નો શ્રી કુંવરજીભાઈને પણ પૂછવા શરૂ કરેલ અને તેઓના સદ્ભાવથી, ઉદારતાથી, શાસ્ત્રીય તેમ જ અનુભવ-જ્ઞાનથી જે જે ઉત્તરો મળતા તેથી જે સંતોષ અને આનંદ થતો તે આત્મગમ્ય છે. તેમના ઉત્તરો આ બુકના પૃષ્ઠ ૧૯ થી પૃષ્ઠ ૬૬ સુધીમાં આપવામાં આવેલ છે.

આ સિવાય અમુક વર્ષ પહેલાં “શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકમાં ઉપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજનો “શ્રુતજ્ઞાન”નો લેખ આવેલો તે મારા વાંચવામાં આવતાં અમુક જે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થયેલા તે સોળ પ્રશ્નો તેઓશ્રીને પૂછવામાં આવેલ અને સંતોષકારક ઉત્તરો મળેલા તે અમદાવાદથી “શ્રી જૈન ધર્મ વિકાસ” માસિક પ્રકટ થતું હતું તેમાં છપાવવામાં આવેલા. તે સોળે પ્રશ્નોત્તરો ખાસ કરીને સમ્યક્ત્વને આશ્રયીને હોવાથી તથાપ્રકારની રચિવાળા! છતાંને ઉપયોગી છે, તે આ ભુકના પૃષ્ઠ ૬૬ થી પૃષ્ઠ ૭૨ માં મુક્યા છે.

ઉપર મુજબ મારા પ્રશ્નોના જે જે ઉત્તરદાતા મહાપુરુષો છે તે મારા ઉપકારી છે. અનેકવિધ શંકાઓનું હેઠન કરીને મારા ઉપર તેમણે જે ઉપકાર કર્યો છે તે માટેની અનુમોદના હું ક્યા શબ્દોમાં કરી શકું ? તેની મારામાં શક્તિ નથી.

ઉપકારી મહાપુરુષોના વિશેષ રમરણ માટે તેઓશ્રીના માનમાં આ ભુકમાં પૂજ્ય શ્રી વિજયવલ્લભમુરિજીનો અને સદ્ગત શ્રી કુંવરજીભાઈનો ફોટો મુકવામાં આવેલ છે.

પ્રશ્નોત્તરના સંગ્રહ પછી સાદી શિખામણા ૧૬૫ આવી છે. આ શિખામણા પહેલાં દિદીમાં મારા વાંચવામાં આવેલ. તે વ્યવહારમાં ઉપયોગી જણાતાં મારી અલ્પમતિ અનુસાર ગુજરાતીમાં લખીને “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ”ના અમુક અમુક માસિકમાં મુકવામાં આવી હતી તે આ ભુકના પૃષ્ઠ ૭૩ થી પૃષ્ઠ ૮૦ માં આપવામાં આવી છે.

સદ્ગત કુંવરજીભાઈ તો “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા”ના પ્રાણ હતા. સભા તે કુંવરજીભાઈ અને કુંવરજીભાઈ તે સભા-આમ અરરપરસ એકબીજામાં મિલન હતું. આ ભુકમાં પણ શ્રી કુંવરજીભાઈનો વિશેષ ફાળો છે. આથી ભુકનું પ્રકાશન સભાદ્વારા થાય એમાં ભુકનું વિશેષ ધોરણ માનીને આ ભુકને શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા મારફત

જ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે. એટલું જ નહીં પણ સભાના ‘શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ માસિકના ગ્રાહકોને પણ આ બુક ભેટ આપવાનો નિર્ણય કરેલ છે.

આ બુકની ઉપયોગિતા તો બુકના વિષયોમાં રસ ધરાવનાર વાંચક યંદુઓ જ સમજી શકે તેમ છે, છતાં એટલું તો કહેવું ઉચિત લાગે છે કે બુકના વાંચનથી જુદી જુદી અનેક આપતોમાં યોગ્ય કે વત્તા પ્રમાણમાં નવું નવું જાણવાનું મળે તેમ હોવાથી આ બુક અસ્પષ્ટ જીવોને ઉપયોગી થઈ પડશે એમ હું માનું છું.

આ બુકના સંગ્રહમાં જાની અથવા તો જાણકાર મહાશયોને કેટલીક ન્યૂનતા પણ જણાશે. આ માટે ઉદારદિલ સજ્જનો મધ્યસ્થભાવે જે જે ન્યૂનતાઓ લાગે તે મને જણાવશે તો તે પ્રમાણમાં વિશેષ જાણવાનું મળતાં તેઓને! ઉપકાર માનીશ.

અંતમાં આ બુક છપાવવા અંગે પત્રવ્યવહારમાં સલાહ-મૂલ્યનો આપી માર્ગદર્શન કરાવેલ છે તેમ જ બુકનું પ્રકાશન આજ્ઞાંતર મુંદર અને તે માટેની તમામ વ્યવસ્થામાં જે સુંદર ફાળો આપેલ છે તે માટે સભાના પ્રમુખ શ્રી જીવરાજભાઈ ઓશવજી દારી તથા ઑ. સે. શ્રીયુત્ દીપચંદભાઈ જીવજીલાલને કેમ ભૂલાય ? હું તે માટે તેમનો પણ અંતઃકરણથી આભાર માન્યા સિવાય રહી શકતો નથી.

પ્રથમ આપાદ
સં. ૨૦૦૬

}

ઝવેરચંદ જગનલાલ સુરવાડાવાળા

આર્થિક સહાયદાતાઓનો આભાર

પૂજ્યપાદ પંજગકેશરી આચાર્ય શ્રીમદ્ વિઠ્ઠલસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રશિષ્ય અને પંન્યાસજી શ્રી વિકાશવિજયજી મહારાજના શિષ્ય સાહિત્યપ્રેમી મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી તેમના સંસારી-પણાના પુત્ર ગામ ઘડકણ તા. પ્રાંતિજ (હાલ સુરત)ના રહીશ શાહ નટવરલાલ જીવણલાલે આ બુકના પ્રકાશન માટે રૂપીઆ ચારસોની સહાયતા આપી છે, તથા પાનસર તીર્થની પાસે ગામ રાજપુર તા કડી (હાલ મુંબઈ)ના રહીશ સદ્ગત હીરાબેન તે શાહ નાથાલાલ મોહનલાલનાં ધર્મપત્ની તથા સદ્ગત સુમતાબેન તે શાહ શકરચંદ મોહનલાલનાં ધર્મપત્નીના સ્મરણાર્થે હા. શાહ શકરચંદ મોહનલાલે રૂપીઆ બસો પચાસની તથા મીયાગામની પાસે ગામ સુરવાડાના રહીશ સદ્ગત બળલદાસ દલસુખરામના સ્મરણાર્થે તેમના પુત્ર ભાઈ જયંતીલાલે રૂપીઆ પંચોતેરની સહાયતા આપી તેઓશ્રીએ જે ઉદારતા બતાવી અમારા કાર્યને પ્રોત્સાહન આપીને લક્ષ્મીનાં સદુપયોગ કરેલ છે, તે બદલ તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે; તેમને! હાર્દિક આભાર માનવામાં આવે છે.

ઉક્ત મુનિરાજ શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ સંસારી-પણામાં મારા પણ ધાર્મિક અને વ્યવહારિક અભ્યાસમાં વિદ્યાગુરુ હતા. વળી આ શુભ કાર્યમાં ભાઈ નટવરલાલને પ્રેરણા આપી મારા સહાયક બન્યા છે તે માટે તેઓશ્રીનાં પણ ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

ઝવેરચંદ કબાનલાલ સુરવાડાલાલ

પુસ્તક પ્રાપ્તિ સ્થાન

૧. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

૨. શાહ ઝવેરચંદ જગનલાલ

મીયાગામ-કરજણ (ગુજરાત)

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ.	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૧૮	ધણી	ધણી
૧૪	૯	ધણીએ	ધણીએ
૧૫	૧૦	અહીં	અહીં
૧૬	૧૦	મન:	નમ:
૧૮	૨	ભાગે	ભાગે
૨૦	૧૪	માનતા	માન્યતા
૨૪	૧૧	સ્પર્શન	સ્પર્શ ન
૪૯	૧૭	ન હોય ?	હોય ?
૬૩	૧૯	પૂર્વધર	પૂર્વધર
૬૮	૪	કરે	રહે

પૂજ્યપાદ પંતબકેશરી

ગ્યાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજ

સાધના મુદ્રણાલય-ભાવનગર.

॥ श्रीशंखेश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

॥ ॐ अर्हं नमः ॥

प्रश्नोत्तर रसधारा

प्रश्नकार : शाहु अवेरचंद छगनलाल-सुरवाडावाला

उत्तरदाता : आचार्य महाराजश्री विजयवद्वलसूरीधरजी महाराज

प्रश्न १—शत्रुंजय तीर्थानी यात्रा करनारं एव समकितवान गणाय
के नदी ?

उत्तर—भावपूर्वक यात्रा करनारंते सन्यस्त्य होय न. समकित सिवाय
भावर्था यात्रा करी शके नदी.

प्रश्न २—कार्ध एवने समकित प्राप्त थयुं; ते कर्मयोगे वभी गयो
पण अंते तो ते मुक्ति पाभवानो के नहि ?

उत्तर—गुरु पाभवानो.

प्रश्न ३—समकितधारी एवने. प्रसंगे प्रभुवयनोमां संका थाय,
तेनुं स्वमति अनुसार के मुनिराज आदिने पूजोने समाधान करे तो
तेभी तेनुं समकित गयुं कहेवाय के नहि ?

उत्तर - ना.

પ્રશ્ન ૪—ચોથા અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણુડાણે રહેલા જીવને, વિરતિપણું તો ન સંભવે, પણ તેને નવકારશી, તિવિહાર, ચતુર્વિહાર પ્રમુખ પચ્ચક્ષુખાણ ઉદય આવે ?

ઉત્તર—નહિ; જો આવે તો અવિરતિ મટી વિરતિ થઈ જાય.

પ્રશ્ન ૫—પૃથ્વીકાયમાં બધા મનુષ્યો જ્યાં જ્યાં ફરેહરે છે; એ વિગેરે બધી જમીન ઉપરની માટી તે સચિત્ત કે અચિત્ત ? વળી જો અચિત્ત હોય તો કેટલી ભૂમિમાપ સુધી અચિત્ત જાણવી ?

ઉત્તર—ઉપરની જમીન ભૂમિ કેટલી અચિત્ત જાણવી તેનું માપ—નિશ્ચય કરવું મુશ્કેલ છે; તાજી ખેડેલી જમીન ઉપર સાધુઓ ચાલતા નથી.

પ્રશ્ન ૬—ગૃહસ્થને પાણી ગળીને વાપરવાની આજ્ઞા છે; પણ ગળેલા તેમ જ અણુગળ એ બન્નેમાંય અપકાયના જીવો કહ્યા છે; તો ગળીને પાણી વાપરવામાં વિશેષ લાભ શી રીતે જાણવો ?

ઉત્તર—ગળવાથી ત્રસ જીવોની રક્ષા કરી કહેવાય, બાકી અપકાય તો જેવા ને તેવા જ સમજવા.

પ્રશ્ન ૭—જે ફૂવાથી અને જે ગલણાથી પાણી ગળ્યું હોય તેનો સંખારો વાળ્યો ન હોય, અને ફરી તે જ ગલણાથી વરસાદ કે નદી, તલાવ આદિનું પાણી ગળવામાં આવે તો હરકત છે ?

ઉત્તર—એક જાતના સંખારામાં બીજી જાતનું પાણી મેળવવું યોગ્ય નથી. સંખારો વાળવામાં પ્રમાદ ન રાખવો.

પ્રશ્ન ૮—રસી વહેતી હોય તેનાથી ચિતરેલા સિદ્ધચક્રજનો ગદ્દો કે પ્રભુની જમીને અડીને, વાસક્ષેપ પૂજન થઈ શકે ?

ઉત્તર—રસી સાફ કરીને, પૂજન કરવામાં વાંધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૯—માણસના મરણનું સૂતક કેટલા દિવસનું ? સૂતકમાં પ્રભુની અંગપૂજ આદિ ધર્મકાર્યો કેટલા કેટલા દિવસે કરી શકે ?

ઉત્તર—મરણનું સૂતક આર દિવસનું જાણવું. આઠ વર્ષના બાળક સુધીનું આઠ દિવસનું જાણવામાં છે; એક ગોત્રી ને સૂતકવાળાના ઘેર ખાતાપીતા હોય તો આર દિવસનું; નહિ તો પાંચ દિવસનું જાણવું. બાકી સાથે જનારાઓને એક દિવસનું, કાંધે ઓપાડનારને એ દિવસનું, વળી પરજામ કે પરદેશમાં મરે તો એક દિવસનું જાણવું. મતલબ કે જેનું જેટલા દિવસનું સૂતક જેને આવવું હોય તેટલા દિવસ ફક્ત, પ્રભુની અંગપૂજા ન કરી શકે. તે સિવાય, પ્રભુદર્શન, અગ્રપૂજા, વિ. કરવામાં વાંધા નથી. બાકી સામાયક, પ્રતિક્રમણ આદિ ક્રિયા મૌનપણે કરવામાં હરકત જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—જે જીવે સમકિતનો નિયમ લીધો હોય, નિયમ ભેતી વખતે વ્યવહારિક કાર્યમાં પ્રસંગે વર્તવું પડે તેની છૂટ રાખી હોય, તે જીવને કર્મયોગે વ્યંતરના ઉપદ્રવ થયો હોય, વળી અકસ્માત કોઈ સાપ, વીંછી, આદિ જંગુ ડચ્ચું હોય, તો તે દૂર કરવા માટે અન્ય દર્શનીનો ઉપચાર કરે, એટલે કે દોરો કરાવવો, તાવીજ બાંધવું, બાધા રાખવી, એર ઉતરાવવા જવું; એ બધું વૈદ્યના ઔષધરૂપ ગણીને કરે તો સમ્યક્ત્વને દૂરણ લાગે ?

ઉત્તર—એમાં કાંઈ બાધ જણાતો નથી, કારણ કે એથી કાંઈ એની દેવ, ગુરુ, ધર્મસંગથી બુદ્ધિમાં ફરક પડતો નથી, જો ફરક પડે તો જરૂર બાધ આવે.

પ્રશ્ન ૧૧—શીયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસું, એ પ્રત્યેક ઋતુમાં સુર્યોદય પછી પોરસીનું પચ્ચક્ષ્માણ કેટલા ટાઇમે થાય ?

ઉત્તર—ન્યારે ન્યારે દિવસ જેટલી જેટલી ઘડીનો હોય ત્યારે ત્યારે તેના ચોથા ભાગમાં જ પોરસી સમજવી.

પ્રશ્ન ૧૨—દેવસિ, રાષ્ટ્ર, પાખી આદિ પ્રતિક્રમણમાં એક, એ, ચાર આદિ ભોગરસના કાઉસંગ આવે છે; તેમાં ક્યાં ચદેસુ નિમ્મલયગ સુધી, ક્યાં સાગરવગમંબીગ સુધી અને ક્યાં પૂર્ણભોગરસના કાઉસંગ જાણવા ?

ઉત્તર—એક શાંતિનો કાઉસગ્ગ પૂર્ણલોગરસનો, બાકી સર્વ ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા સુધીના ગણવા. પણ રાઇ પ્રતિક્રમણમાં કુસુમિણ, દુસુમિણનો કાઉસગ્ગ રાત્રે કદાચ ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો સાગરવરગંભીરા સુધીનો કરવો.

પ્રશ્ન ૧૩—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, એ ત્રણમાં દર્શનનો શું અર્થ ?

ઉત્તર—દર્શન એટલે સમ્યક્ત્વ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૪—નાની હરડે અને મોડી હરડે એ બન્ને અણાહારી છે ?

ઉત્તર—નાની જે હીમજી હરડે તેનો અણાહારીમાં ઉપયોગ કરવાની પ્રવૃત્તિ છે, મોડી હરડે એકસી અણાહારીમાં ગણાતી નથી; પણ હરડાં, ખેડાં અને આમળાં ત્રણે ભેગા કરેલા હોય (જે ત્રિક્ષણના નામે ઓળખાય છે) તેની અણાહારીમાં પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૫—અણાહારી વસ્તુ; રાત્રિ અગર દિવસે હરકાઇ ટાઈમે વાપરી શકાય ? વળી ઊંડતાં ખેસતાં વપરાય તો બાધ હશે ?

ઉત્તર—અણાહાર હોવાથી જરૂર વાપરવી જ જોઈએ એમ નથી; પરંતુ કારણવશાત્ દવા તરીકે વાપરવી પડે તો તેનો પચ્ચકખાણમાં બાધ આવતો નથી; કેમકે પચ્ચકખાણમાં ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ હોય છે; અણાહારનો નહિ, પણ અણાહારી ચીજ વાપરવી પડે તો નિરાંતે ખેસી શાંતિથી વાપરવી. હરતાંફરતાં દોરની પેઠે કાર્ય કરવું વિવેકીનું કામ નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—શ્રાવકને સામાયક કરતાં કાંઈ જનનવરથી લીલું ઘાસ ઉપર પડી જાય તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે ?

ઉત્તર—ઘાસ લીલું હોવાથી એકંદ્રિયના સંઘટ્ટાનું પ્રાયશ્ચિત્ત જેવી રીતે સાધુ સાધ્વીને લેવું યોગ્ય છે તેવી જ રીતે શ્રાવક શ્રાવિકાને પણ લેવું ઘટે છે; કારણ કે સામાયકમાં શ્રાવક સાધુ નહિ પણ સાધુ સમાન ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭—તિવિહારના પચ્ચકખાણવાળાથી રાત્રે પાણી ક્યાં મુધી વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—અડધી રાત ગયા પછી પાણી પીવાની પ્રવૃત્તિ જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ઝેકાસણા આદિમાં ખાતી વખતે પાટલો ડગે તો ડગ્યા પછી ખાઈ શકાય ?

ઉત્તર—ઝેથી કાંઈ ઝેકાસણાને ખાઈ આવતો નથી. ઝે તો ક્રોધ ક્રાડી આદિ નીચે ચગદાય નહિ તેથી ડગતો હોય તો સ્થિર કરી લેવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૯—સામાયક આદિ ક્રિયા કરતી વખતે સ્થાપનાજીને અડી જવાય તો આલોચણુ લેવી જોઈએ ?

ઉત્તર—વગર કારણે અડવાની શું જરૂર ? ઉપયોગ વિના અડાય તો આલોચણુ લેવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૦—ગરીબનિવાજ જોટલે શું ?

ઉત્તર—ગરીબોની સંભાળ લેનાર.

પ્રશ્ન ૨૧—શિરતાજ કહેતા શું ?

ઉત્તર—મસ્તકમુગટ.

પ્રશ્ન ૨૨—શરણાગત જોટલે શું ?

ઉત્તર—શરણે આવેલો.

પ્રશ્ન ૨૩—પુરુષાદાની પાર્શ્વજિનેશ્વર; તેમાં પુરુષાદાની જોટલે શું ?

ઉત્તર—પુરુષોમાં આદાનીય જોટલે ગ્રાહ્ય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) જોટલે કે જેનું વચન કોઈ લોખી શકે નહિ તે.

પ્રશ્ન ૨૪—કેવળજ્ઞાન થયા પછી તીર્થંકર ભગવાનને અસાતાવેદની સત્તામાં તો હોઈ શકે છે, પરંતુ ઉદ્યમાં પણ હોઈ શકે છે ?

ઉત્તર—ત્રમણ ભગવાન મહાવીરની પેઠે અસાતાવેદનીનો ઉદ્ય હોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૨૫—ઘરમાં સુવાવડ હોય ત્યારે પ્રભુની તસ્વીરો, સિદ્ધ-ચક્રજ્ઞો ગદ્દો અને પુસ્તક વિગેરે ઘરમાં હોય તો પ્રસૂતિ-(સુવાવડ)-વાળા ખંડમાંથી ખીજા ખંડમાં અગર મેડા ઉપર એકાંતે મૂકી દેવામાં આવે તો વાંધો છે ?

ઉત્તર—પ્રસૂતિવાળો ખંડ છોડી ખીજા ખંડમાં અગર મેડી ઉપર રાખવામાં વાંધો જણાતો નથી; ઘરની વસ્તુ ઘરમાં જ ગૃહસ્થ રાખી શકે; પણ જેમ અને તેમ વિવેક સાચવી કામ કરવાની જરૂર છે.

પ્રશ્ન ૨૬—રોગાદિ કારણે સ્નાન ન થઈ શકે તો, પ્રભુની તસ્વીરો કે સિદ્ધચક્રજ્ઞો ગદ્દો હોય તો તેમને અડીને વાસક્ષેપ પૂજા થાય ?

ઉત્તર—કારણે સર્વસ્નાન ન થઈ શકે તો પંચાંગ (જે હાથ, જે પગ અને મોઢું) શુદ્ધ કરી ઊંચેથી વાસક્ષેપ પધરાવે તો વાંધો નથી.

પ્રશ્ન ૨૭—માણસના મૃત્યુસમયે પાછળના માણસો તેને તપસ્યા વિગેરે ધર્મકાર્યો કરવાનું કહે છે; તેનો સંપૂર્ણ લાભ મરનારને મળી શકે ?

ઉત્તર—એ એક રૂઢી પડેલી જણાય છે; બાકી કર્મની નિર્જરા તો તપસ્યા કરનારની જ થાય છે; હા, તપસ્યા કરનારની અનુમોદના કરવાથી ખીજાને પણ ફળ મળે છે; પણ તે તપસ્યાનું નહિ, કિંતુ અનુમોદનાનું. તેવી જ રીતે કોઈએ કોઈની પાછળ કહ્યું કે હું અમુક તપસ્યા કરીશ, તે સાંભળી સાંભળનાર ઘણી ખુશી માની લે અને અનુમોદના કરી લે તો પોતાની ભાવનાના પ્રમાણમાં પોતાને ફળ મળી ગયું જાણવું; પણ તપસ્યાનું ફળ તો શુદ્ધ મનથી તપસ્યા કરનારને જ મળે છે.

પ્રશ્ન ૨૮—કોઈ માસખમણ આદિ તપસ્યાવાળો પોતાની તપસ્યાનું ફળ સામા માણસને અમુક રકમ લઈ વેચાતી કે બક્ષીસ આપી દે તો તેનો સંપૂર્ણ યા થોડો પણ લાભ લેનાર માણસને મળી શકે ?

ઉત્તર—તપસ્યા વેચાતી નથી, તેમ વેચાતી લેવાતી પણ નથી; પરંતુ એથી તપસ્યા વેચનાર માણસ પોતાની તપસ્યાનું ફળ (જે કર્મોની

નિર્ગર) તેને હારી ગય છે. વળી લેનારના હાથમાં પણ તપસ્યાનું જે ફળ ફટકાએ તે આવતું નથી. પણ લેનાર માણસ જે તેની અનુમોદના કરી લે તો! અનુમોદનાનું ફળ પોતાની ભાવનાના પ્રમાણમાં અવશ્ય મેળવી શકે.

પ્રશ્ન ૨૯—અનંત જ્ઞાન અને અનંત દર્શન એટલે સર્વ વસ્તુના શુદ્ધ સ્વરૂપનું જાણવું અને દેખવું એ પ્રસિદ્ધ છે પણ અનંત ચારિત્ર તે શું સમજવું?

ઉત્તર—આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું રમણ કે જે શુદ્ધ સ્વરૂપનો અંત ન આવે.

પ્રશ્ન ૩૦—પ્રભુ આગળ જે જદામો મૂકવામાં આવે છે, તે જ જદામો ફરી પૈસાથી ખરીદી પ્રભુ સામે ધરવામાં આવે તેમાં દોષ છે?

ઉત્તર—એ ફટી પડી ગઈ છે, પણ તે યોગ્ય નથી, કેમકે એક વાર ચઢાવેલી ચીજ બીજી વાર ચઢાવવી ઠીક નથી.

પ્રશ્ન ૩૧—કાઈ માણસને પ્રાયશ્ચિત્તમાં કેટલાક ઉપવાસ કે આયન્નિય આવેલાં હોય; પણ તે માણસ રોગાદિ કારણે શરીરથી અશક્ત રહેતો કાઈ ઉપવાસ પ્રમુખ તેનાથી થઈ શકે તેમ ન હોય, પણ પોરસી કે બીયાસણું કરવાની જ તેનો હીમત હોય; તો પોતાને આવેલું પ્રાયશ્ચિત્ત પોરસીઓથી કે બીયાસણાથી વાળી આપે તો વાંધો છે?

ઉત્તર—યથાશક્તિ જે તપસ્યા બની શકે તેનાથી દંડ વાળી શકાય, એટલે કે કાઢને એક ઉપવાસનું પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું હોય, તો એક ઉપવાસના જદા આઠ બિયાસણાં, અને ચોવીસ પોરસી કરી આપે તો એક ઉપવાસ વળી શકે છે. તે પ્રમાણે હિસાબ ગણી વાળી આપે તો વાંધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૨—ભવિ અને અભવિ, તેમાં ભવિ જીવો મોક્ષ પામવાના સ્વભાવવાળા છે. અને અભવિ કદી પણ મોક્ષ પામી શકતા નથી પરંતુ ભવિ જીવો કોને માનવા?

ઉત્તર—જેના મનમાં એવી શંકા થાય કે, મારો આત્મા ભવિ હશે કે અભવિ ? તેને નિશ્ચય ભવિ માનવો.

પ્રશ્ન ૩૩—કોઈની પાછળ સાધારણ ખાતે યા શુભ ખાતે, કોઈ રકમ વાપરવા કહેલી હોય, તે ધર્મ સંબંધી સર્વ કાર્યોમાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—આજકાલની રૂઢી મુજબ હરકત જણાતી નથી, કારણ કે ઘણા જીવો ભોળપણથી શુભ ખાતું યા સાધારણ ખાતું દરેક ધર્મ-કાર્યોના માટે સમજી ખોલી દે છે, માટે ધર્મ સંબંધી જરૂરી કામમાં વાપરવામાં વાંધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—શારદાપૂજન અને જ્ઞાનપૂજનની રકમ પુસ્તકો મંગાવવામાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—શારદાપૂજન અને જ્ઞાનપૂજનના પૈસા, પુસ્તકો મંગાવવામાં વાપરી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૩૫—પુરિમદ્ધતું પચ્ચકખાણ ક્યારે થયું સમજવું ?

ઉત્તર—મધોર પછી એટલે દિવસના અડધા ભાગ પછી જાણવું.

પ્રશ્ન ૩૬—ગૃહસ્થ માણસથી ઉકાળેલું પાણી કાળ ઉપરાંત રહી જાય તો દોષ છે ?

ઉત્તર—ગૃહસ્થને તેનો દોષ જણાતો નથી, એટલે જેવું કાચું પાણી ગૃહસ્થના ઘરમાં બીજા વાસણોમાં ભરેલું હોય છે, તેવું જ ઉકાળેલું પાણી કાળ પૂર્ણ થયા બાદ જાણવું; પરંતુ કાળ પૂરો થયા પહેલાં તેમાં જો કળીચૂનો નાખ્યા પછી ઉપયોગમાં લે તો લાભદાયક છે. હા, જેણે હમેશાં ઉકાળેલું જ પાણી વાપરવું એવો નિયમ લીધો હોય અને તેનાથી ઉપયોગ ન રહે અને ઉકાળેલું પાણી કાળ ઉપરાંત રહી જાય તો પ્રમાદનો દોષ લાગે, અને તે બાબતનો દંડ ગુરુમહારાજના યોગે લઈ લેવો યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૩૭—કાઈ વૈરાગ્યવાળાં મળતો યા પદો હોય તે સજ્જાનના સ્થળે બોલી શકાય ?

ઉત્તર—હા, તેમાં હરકત નથી.

પ્રશ્ન ૩૮—સામાયિક આદિ ક્રિયા કરતાં પુરુષને સ્ત્રી, અને સ્ત્રીને પુરુષ અડી જાય તો ક્રિયા કરનાર અને અડનાર જન્મેને પ્રાયશ્ચિત આવે કે એકને ? અને તે કોને આવે ?

ઉત્તર—જે ક્રિયા કરનાર હોય તેને પ્રાયશ્ચિત આવે. જે ક્રિયા કરનાર હોય તેને જાણીને સંઘટ્ટો કરે તો તેને જરૂર વધારે પ્રાયશ્ચિત આવે.

પ્રશ્ન ૩૯—મોક્ષ એ પાંચમી ગતિ કહેવાય છે, પણ કોઈ સ્થળે અષ્ટમી ગતિ જતાયેલ છે તે શી રીતે ?

ઉત્તર—નરકગતિ, તિર્થંગગતિ, હલકા જાતિના નિંદિત મનુષ્યોની મનુષ્યગતિ, કિર્મીય જાતિના દેવો આદિ હલકા દેવોની દેવગતિ, એ ચાર અશુભ ગતિ જાણવી; તથા ગિંચી જાતના દેવોની દેવગતિ, ગિંચા કુળના તીર્થંકર આદિ મહાપુરુષોની અપેક્ષાએ મનુષ્યોની મનુષ્યગતિ, અને યુગલિયા આદિ સારા કુળમાં પેદા થયેલા મનુષ્યોની ગિંચ મનુષ્યગતિ; એ ત્રણ ભેદ શુભ જાતિના જાણવા; પૂર્વોક્ત ચાર અશુભ ગતિ, અને ત્રણ શુભ ગતિ એ સાત ગતિ ધર્મ, અને આઠમી સિદ્ધગતિ.

પ્રશ્ન ૪૦—સર્વજ્ઞોવાળી અમરગતી જૈનોમાં દેરાસર આદિ સ્થાનોમાં વપરાતી નથી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સુગંધવાળી હોય અને અશુદ્ધ કોઈ વસ્તુ પડતી ન હોય તો વધી નથી, ઘણું કરી એમાં ભોજાન પડતો હશે, જાકા વિશેષ ખુલાસો બનાવનાર પાસે કરી લેવો.

પ્રશ્ન ૪૧—ગુરુ મહારાજના વિયોગે શ્રાવક, શ્રાવિકા, પ્રતિકમલ સામાયિક આદિ ક્રિયામાં જે સ્થાપના કરે છે, તેમાં પુસ્તક અને નવકારવાળી અને નેષ્ટએ કે એકલું પુસ્તક યા નવકારવાળીથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—અન્નેમાંથી ગમે તે એક હોય તો ચાલી શકે; અને અન્ને હોય તો વધારે સારું.

પ્રશ્ન ૪૨—શાસ્ત્રમાં પ્રકાશ્યું છે કે જીવોને જ્યારે મોહનીય કર્મનો ક્ષય થાય છે ત્યારે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રગટે છે, પણ શ્રેણિક મહારાજને મોહનીય કર્મ ક્ષય થયું નથી, છતાં ક્ષાયિક સમકિતી કહ્યા છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—આઠે કર્મોનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધ ભગવાનમાં આઠ ગુણો પેદા થાય છે અર્થાત્ સિદ્ધના આઠ ગુણોને લઈને એક એક કર્મની ગણતરી કરાવેલી છે. મોહનીયના એ ભેદ, દર્શનમોહનીય અને ચારિત્ર-મોહનીય; દર્શનમોહનીય ક્ષય થાય તો જ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વગુણ પ્રગટે, અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી અને સમકિતમોહનીય, મિત્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીય, એ સાત પ્રકૃતિ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૩—જેમ મનુષ્યોને જન્મ મરણ છે તેમ દેવતાઓને ખરું કે નહિ ? નહિ તો તેઓ કેવી રીતે ઉપજતા હશે, અને મરણ કેવી રીતે થતું હશે ? તેમનું જે શરીર તેને મનુષ્યની પેઠે અગ્નિદાહ થતો હશે કે નહિ ? વળી દેવતાઓને માતા, પિતા, પુત્ર આદિ કુટુંબ ખરું કે નહિ ? તેમ જ દેવદેવીનો સંબંધ (લગ્ન) મનુષ્યની માફક ખરો કે નહિ ? તથા કાષ્ઠ દેવીનો દેવ (સ્વામી) પહેલાં કાળ કરી નય, અગર કાષ્ઠ દેવની દેવી પહેલાં મૃત્યુ પામે તો પછી બીજા દેવ કે દેવી સાથે તેઓ સંબંધ બાંધતા હશે કે ? વળી દેવતાઓ મનુષ્યની પેઠે આહાર-નિહાર કરતા હશે કે નહિ ? તેમ જ જે સ્થાનથી જે દેવનું મરણ થાય

તે રથાને ખીજો જે દેવ એપજે તેનું નામ પૂર્વેના દેવનું જે નામ હોય તે જ કાયમ રહેતું હશે કે ખીજું ? વળી તેમને વ્રત પચ્ચક્ષ્ણાણુનો ઉદય હશે ?

ઉત્તર—જન્મ મરણ તો દરેકે દરેક સંસારી જીવને હોય પણ તે સર્વની એક સરખી રીતિ ન હોય, જે જે જ્ઞાતિના જીવોની જન્મ મરણની રીતિ, જ્ઞાની મહારાજે જ્ઞાનમાં જેવી જોઈ તેવી વર્ણન કરી દીધી. આપણને તેનો અનુભવ થવો સંભવે નહિ, કારણ કે આપણા શરીરની સ્થિતિ ઔદારિક જુદા પ્રકારની અને દેવતાના શરીરની વૈક્રિય સ્થિતિ જુદા પ્રકારની, માટે જ્ઞાની મહારાજ ફરમાવે તે સત્ય માનવું યોગ્ય છે. દેવતા શય્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે; મરે છે ત્યારે તેમના શરીરના પરમાણુઓ કર્પૂરની માફક જોડી જાય છે. માતા, પિતા, પુત્રાદિ દેવતાઓને કંઈપણ હોતું નથી, લક્ષ્મીદિ વ્યવહાર પણ ત્યાં નથી; ત્યાંની અનાદિ રીતિ જે છે તે જ કાયમ રહે છે. જે દેવતાની દેવી કાળ કરી જાય અને તેના રથાનમાં જે ખીજ દેવી પેદા થાય, તે તે જ દેવતાની દેવી કહેવાય. વળી દેવતા કાળ કરી જાય તેના રથાને જે નવો દેવતા ઉત્પન્ન થાય તે જ પહેલાંની રહેલી દેવીનો (સ્વામી) દેવતા ગણાય. એ અનાદિ સ્થિતિ છે. દેવતા મનુષ્યની પેઠે કવલાહાર કરતા નથી, એટલે તેને નિહારની પણ જરૂર નથી. અમુક સમય પડી આવ્યાની ઇચ્છા થાય ત્યારે દેવશક્તિથી શુભ પુદ્ગલો આહારપણે પરિણમાવી લે. દેવતાઓનાં કાંઈ ખાસ નામ હોતાં નથી. વિમાનને લઈ જેનું નામ ઓળખાણમાં લેવાય તે તો તે જ નામથી ઓળખાય, જેમકે સૂર્યાજી વિમાનનો દેવતા સૂર્યાજી નામે ઓળખાય છે, ગાડી ખીજાંને માટે નિયમ નહિ. ચોથા અવિરતિ અચ્ચગૃહષ્ટિ ગુણસ્થાન સિવાય ઉપરનું પાંચમું ગુણસ્થાન ત્યાં હોતું જ નથી; એટલે વ્રત પચ્ચક્ષ્ણાણુનો ત્યાં ઉદય નથી.

પ્રશ્ન ૪૪—જે જે શાશ્વતા જિનાલયો અને પ્રતિમાઓ છે, તે હંમેશા એક જ સ્થિતિમાં શી રીતે રહી શકતાં હશે ?

: ૧૨ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

ઉત્તર—જેવી રીતે મેરુ આદિ શાશ્વતા પદાર્થો રહે છે, તેવી રીતે એ પણ સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૪૫—ગાય ભેંસ આદિ ધરમાં પ્રસવે તો કેટલા દિવસનું સૂતક આવે ?

ઉત્તર—જેર પડે ત્યાં સુધી એટલે લગભગ એક દિવસનું.

પ્રશ્ન ૪૬—ગાય, ભેંસ અને બકરીનું દૂધ પ્રસવ્યા પછી કેટલા દિવસે ખપે ?

ઉત્તર—ગાયનું દશ, ભેંસનું પંદર અને બકરીનું આઠ દિવસ પછી ખપે.

પ્રશ્ન ૪૭—ધરમાં ગાય, ભેંસાદિનું મૃત્યુ થાય તો કેટલા દિવસનું સૂતક લાગે ?

ઉત્તર—એક દિવસનું એટલે તે જ દિવસનું.

પ્રશ્ન ૪૮—નવકારશી આદિનું પચ્ચક્ષુષાણુ ધરની બહાર અગાસીમાં પારવામાં દોષ છે ?

ઉત્તર—દોષ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૪૯—શ્રીમંતનું, ખારમાનું, વારતુનું અને ચોથીઆનું જમવામાં દોષ છે ?

ઉત્તર—વિવેકીઓએ ન જમવું યોગ્ય જણાય છે.

પ્રશ્ન ૫૦—શ્રાવકોથી ભગવતીસૂત્ર, કલ્પસૂત્ર આદિનાં ભાષાંતરો વાંચી શકાય કે નહિ ?

ઉત્તર—વાંચવાની પ્રથા જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૫૧—સમક્ષિતધારી જીવોથી પોતાના કુળમાં પડી ગયેલા રિવાજથી કુળદેવતા સંબંધીમાં વર્તવું થાય તો દોષ લાગે ?

ઉત્તર—અનતા સુધી ન વર્તવું થાય તો સારું, ન છૂટકે દેવાભિયો-
જેણું આગર હોય છે.

પ્રશ્ન ૫૨—માણસને બળીઆ, અછબડા વિગેરે નોકળે છે, એને
આપણામાં દેવકૃત વેદના માનેશી છે કે રોગની માન્યતા છે? વળી
દુઃખના જોસમાં બાધા, માનતા આદિ રાખે ને બળીઆદેવને નમાડે
છે, એથી સમક્તિવાનને દોષ લાગે?

ઉત્તર—એ એક જાતનો રોગ છે, અનતા સુધી માનતાદિ ન કરવું
હીક છે; પણ ન છૂટકે ઉપરના પ્રશ્નના જવાબ સાથે મેળ ખાય છે.

પ્રશ્ન ૫૩—આવકથી રચાયેલાં પ્રભુગુણયુક્ત પદો સ્તવનના
નામથી મુકાય કે નહિ?

ઉત્તર—વાંધો જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૫૪—અશુભ નિકાચિત કર્મોના બધે પડ્યો હોય, તે જિને-
શ્વરની પૂજા, દાન, તપ આદિ શુભ કર્મોથી ક્ષીણ થઈ જાય?

ઉત્તર—કેટલાંક થાય અને કેટલાંક ન પણ થાય; નિશ્ચય જ્ઞાની
સિવાય કોઈ કહી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૫—શીયળ અને બ્રહ્મચર્યમાં ફરક છે?

ઉત્તર—શીયળથી બ્રહ્મચર્ય પણ લેવાય અને સદાચાર પણ લેવાય.
જેવો પ્રસંગ હોય તેવો અર્થ કરવો.

પ્રશ્ન ૫૬—માંદગી લંબાવાથી રોગાવસ્થા અસાધ્યવત્ બની ગઈ
હોય, પોતાના વ્રત નિયમોનું વશાવત્ પ્રતિપાલન થઈ શકતું ન હોય,
કેટલાંક વ્રતાદિ માટે માંદગીમાં છૂટ ન રાખી હોય, આવા વખતે તેના
દ્વિષ્ટ કે ખંડિતપણામાં આલોચણ લઈ શકે તેમ ન હોય, લે તે વાળી
આપે તેમ ન હોય તો દોષમુક્ત થવા (છૂટકારા) માટે શું કરવું?

ઉત્તર—પશ્ચાત્તાપ. ખરે પશ્ચાત્તાપ કડોર કર્મનાં દણીયાંને દણીયાં ખપાવી દે છે માટે બની આવે તેટલું કરવું, ન બને તેના માટે ભાવના રાખવી અને દૂષણના માટે પશ્ચાત્તાપ જેવી વસ્તુ છૂટકારા માટે બીજી નથી.

પ્રશ્ન ૫૭—રાત્રીભોજનના ત્યાગવાળાએ રાત્રે દવાઓ વાપરવાની છૂટ રાખી હોય, દવાઓમાં કેટલાક ચૂર્ણો, આસવો અને સીરપો (સરખતો) વગેરેમાં ખાંડ, સાકર, ગોળ, દ્રાક્ષ મીક્સ કરાગેલ હોય છે જેમકે સિતોપ્લાદિ ચૂર્ણ, દ્રાક્ષાદિ ચૂર્ણ, સિરપ, વસાકા, વાસાસૂવ (અરકુસીનું સરખત અને સત્વ) વગેરે દવાઓ રાત્રે વાપરવામાં હરકત છે ?

ઉત્તર—જેણે દવાઓ છૂટી રાખી હોય તે ઘણીએ દવાઓ તરીકે ગણાતી ચીજો વાપરે તો એની બોલી મુજબ હરકત જણાતી નથી. દવાઈમાં પડેલી વસ્તુઓ તો દવાઈમાં સમાવી શકાય પણ બીજી છૂટી વસ્તુ વાપરવી ન જોઈએ—જેમકે કિવનાઈનની ગોળી મીઠી આવે છે એ તો દવાઈમાં ચાલી શકે પણ કડવી દવાઈ પીધા પછી પતાસા વગેરે જુદું ગળપણ વાપરવું ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૫૮—સૂરિમંત્રના જાપવાળા વાસક્ષેપમાં વધુ સુગંધી માટે અત્તર આદિ મિક્સ થઈ શકે ? વળી પૂજા આદિમાં આ વાસક્ષેપ વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—જ્યારે પ્રભુને અત્તર લગાવવામાં આવે છે તો પછી વાસક્ષેપમાં ભેળવવામાં શો બાધ છે ? એ જ વાસક્ષેપ જ્યાં જ્યાં વાસક્ષેપની જરૂર હોય છે ત્યાં ત્યાં વાપરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૫૯—પંચ પરમેષ્ઠિ પૂજામાં ‘અરિહંત, સિદ્ધ તથા ગણિ, એથે પદ ઉવજ્જાય;’ આમ ત્રીજા પદે ગણિ કહેલ છે. તો આચાર્ય અને ગણિ એક જ જાણવા ? જો એક જ હોય તો હાલમાં મુનિને ગણિપદ આપવામાં આવે છે તેથી તેમને આચાર્યની કોટીમાં મૂકી શકાય ?

ઉત્તર—આચાર્ય અને ગણિ એક જ સમજવાના છે. ગણુ નામ મચ્છનું છે. ગણુ-મચ્છના સ્વામીને ગણી, ગણુપતિ, ગણુધર, મચ્છપતિ

અને આચાર્ય કહેવામાં આવે છે. હાલમાં મુનિને જે ગણિપદ આપવામાં આવે છે તેથી કાંઈ તેમનો આચાર્યમાં સમાવેશ થઈ શકતો નથી. આવા ગણિપદના ધારક જે જે હોય તેમનો સાધુપદમાં સમાવેશ સમજવો.

મતલબ કે ત્રીજા પદમાં આચાર્ય અને ચોથા પદમાં ઉપાધ્યાયનો સમાવેશ છે. તે સિવાય પ્રવર્તક, પંચાસ, ગણિ વગેરે પદવીના ધારક જે જે હોય તે સર્વનો પાંચમા સાધુપદમાં જ સમાવેશ સમજવો.

માત્ર ગણિ નામ ગરુડપતિની અપેક્ષાએ જ ગણિ અને આચાર્ય એક જ સમજવાના છે.

પ્રશ્ન ૬૦—અહ્—અહ્—અહમ્ એ એક જ છે કે જુદા જુદા છે ?

ઉત્તર—અહ્—અહ્—અહમ્ એક જ સમજવા. એ તો લિપિ-ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૬૧—અહ્ શબ્દથી અરિહંત-પરમેશ્વર જ લેવા કે એમાં નવપદજનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે ?

આચાર્યશ્રી વિજય કેશરમુરિ મહારાજે શ્રી સિદ્ધગિરિયાત્રાના પ્રતિગંધ વખતે શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકમાં અહ્ શબ્દમાં નવે પદનો સમાવેશ કરેલો છે.

ઉત્તર—અહ્ના માટે શ્રી હેમચંદ્રમુરિ મહારાજ પરમેશ્વરવાચક ગતાવે છે. બાકી અપેક્ષાથી નવપદજનો સમાવેશ પણ એમાં થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૬૨—અહ્ન, અહ્, અરહંત વગેરે શબ્દો એક જ નામવાચક અને બાવવાચક છે કે જુદા જુદા નામ ને બાવવાચક છે ? વળી ગમે તે શબ્દ ગમે તે વખતે યાદ કરી શકાય છે ? વળી તે દરેક શબ્દથી ગમે તે તીર્થંકર મહારાજને પણ યાદ કરી શકાય છે ?

ઉત્તર—અહ્ન, અહ્, અરહંત, અરિહંત, અરહંત, તીર્થંકર, જિનેશ્વરદેવ બધાય પરમેશ્વરના જ વાચક શબ્દો છે; બધાય એક જ છે.

એક જ ભાવાર્થના છે. ગમે તે વખતે ગમે તે શબ્દ ઉચ્ચારણ થઈ શકે છે. આપણે ભાવ જે સમયે જે તીર્થ કરને યાદ કરવાનો હોય તે વખતે તે તે દરેક તીર્થ કરને પણ આપણે અર્હન આદિ શબ્દોથી યાદ કરી શકીએ છીએ. જેમકે અર્હન ઋષભદેવ, અર્હન વીર પરમાત્મા વગેરે વગેરે.

પ્રશ્ન ૬૩—પોતાના ચિત્તની શાંતિના પ્રમાણમાં અથવા પોતાની ભાવના અનુસાર દરેક જણ નોચેના શબ્દોમાંથી ગમે તે શબ્દનું ઉચ્ચારણ અથવા જાપ કરી શકે છે ?

(૧) ઑં (૨) ઐં અર્હં (૩) ઐં અર્હં નમઃ (૪) અર્હં (૫) ઐં હ્રીં અર્હં (૬) ઐં હ્રીં અર્હં નમઃ (૭) ઐં હ્રીં શ્રીં અર્હં મનઃ

ઉત્તર—તમારા લખેલા ઐં આદિ બધાય પ્રકારથી જાપ થઈ શકે છે. કરનારની સ્થિતિ અને ભાવના. પરંતુ જેનો જાપ કરે તેનો મતલબ પોતાના જાણવામાં હોવો જોઈએ. જેમકે ઐં નો જાપ કરતાં ઐં શી વસ્તુ છે તે સમજતો હોવો જોઈએ. એવી જ રીતે અર્હં આદિને માટે પણ સમજવું.

પ્રશ્ન ૬૪—ગણિ, પંન્યાસ અને પ્રવર્તકપદમાં એક એકથી અધિકતા કયા કયા પદની છે ?

ઉત્તર—એમાં સૌથી ઉતરતી પદવી ગણિની ગણાય છે. ગણિથી ચઢતી પંન્યાસની, એથી ચઢતી પ્રવર્તકની, એથી ચઢતી ઉપાધ્યાયનો અને એથી ચઢતી આચાર્યની પદવી ગણાય છે. એટલે કે ઉપર પ્રમાણે ગણિથી ઉતરોત્તર ચઢતી પદવી ગણતાં આચાર્ય સર્વોપરી ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૫—સ્વ. ગુરુદેવ શ્રી આત્માશામજી મહારાજના ફોટાઓ જુદા જુદા માલમ પડે છે; તો તેમના પ્રત્યક્ષ ચહેરાને મળતા કયા ફોટાઓ છે ? જેમકે માળાખંધી કાવ્યની વચ્ચે ફોટો છે. નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સં. માં છે. પંચ પ્રતિકમણ જે સૂત્ર અંબાલા સખા તરફથી છપાએલ તેમાં છે. વળી શતમંદિર સ્મારક મંથમાં પણ જુદા જુદા ચહેરામાં છે.

ઉત્તર—સ્વર્ગવાસી ગુરુદેવને જોણે જોયોલા છે તેને તો એ બધાય ફેરાઓ જોતાંની સાથે જ શ્રી ગુરુદેવ યાદ આવી જાય છે. એટલે અમુક ઠીક છે અને અમુક ઠીક નથી એ કહેવાનું સાહસ થઈ શકતું નથી. જેને જેના પર આનંદ આવે એ એને પસંદ કરી લે. અત્યારે ખાસ કરીને શ્રી ગુરુદેવની મૂર્તિ બનાવવામાં પાંચ પ્રતિકમણવાળા ફાટુનો ઉપયોગ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬—દુવિહારના પચ્ચક્ષાણુમાં દરેક દરેક જાતની દવા વાપરી શકાય કે નહીં ?

ઉત્તર—દુવિહારના પચ્ચક્ષાણુમાં અબદ્ય સિવાયની દરેક જાતની દવા વાપરવામાં આધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૭—દરદના જોરથી રાત્રીના ગમે તે ભાગમાં દવા વાપરવી પડતી હોય તેનાથી દુવિહારનું પચ્ચક્ષાણુ થઈ શકે કે નહીં ?

ઉત્તર—પોતાની ભાવના દવા અને પાણી સિવાય રાત્રિમાં ખીજ કોઈ વસ્તુ વાપરવી નહીં એવી હોય તો તેને દુવિહારનું પચ્ચક્ષાણુ કરવામાં વાંધો નથી. અપચ્ચક્ષાણી કરતાં પચ્ચક્ષાણી રહેવું સારું છે.

પ્રશ્ન ૬૮—દરરોજના નવગ્રહોના પચ્ચક્ષાણુના નિયમવાળો નવગ્રહીનું પચ્ચક્ષાણુ કરે છે; પણ દરદના ઝોઝાવતા પ્રમાણથી રાત્રીના ગમે તે સમયે દવા વાપરતો હોય, વળી દુવિહારનું પચ્ચક્ષાણુ ન કરી શકતો હોય તો તેમાં બાધક છે ?

ઉત્તર—રાત્રિના અને દિવસના પચ્ચક્ષાણુ જુદા જુદા છે. કોઈ ઘરણસર કોઈ ગૃહસ્થી રાત્રિનું પચ્ચક્ષાણુ ન રાખી શકતો હોય અને દિવસમાં નોકારશીનું પચ્ચક્ષાણુ કરવા ધારતો હોય તો ખુશી થઈ શકે છે. શુદ્ધ ભાવથી વધારાશક્તિ જેટલું બની શકે તેટલું તો ગૃહસ્થીએ કરવું જ જોઈએ. અવિરતિની વાત જુદી છે. જે કોઈ બાગ્યવાન પોતાને દેશવિરતિમાં મણ્ડતો હોય તેણે તો વધારાશક્તિ વિરતિ હોવું જ

જોઈએ. અને તે વ્રત પચ્ચક્રખાણુ (પછી તે ગમે તે પ્રકારનું ગમે તે ભાગે હોય) વગર વિરતિપણું આવી શકતું નથી.

પ્રશ્ન ૬૯—શ્રી કૃષ્ણ મહારાજને અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેલ જાણવામાં છે, પરંતુ તેઓએ મૌન એકાદશીનું આરાધન કરેલ હોય તેમ જાણવામાં છે. આથી તેઓ દેશ વિરતિધર કહી શકાય કે નહીં ?

ઉત્તર—શ્રી કૃષ્ણ મહારાજને દેશવિરતિ કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કોઈ પણ આચાર્યભગવાને કહ્યા નથી. મૌન એકાદશીની બાબત એકાદશીનું માહાત્મ્ય બતાવવા ચરિતાનુવાદે શ્રી કૃષ્ણ મહારાજનું વર્ણન સમજવાનું છે. વિધિવાદે પંચમ ગુણસ્થાનરૂપે સમજવાનું નથી. ચક્રવર્તી, વાસુદેવ વગેરે દેવતા-વિદ્યા આરાધન નિમિત્તે ઉપવાસ-છઠ્ઠ-અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યા જરૂર કરે છે પણ વ્રત પચ્ચક્રખાણુનો ઉદ્દ્ય જે ક્ષયોપશમભાવે હોવો જોઈએ તે ન હોવાથી અવિરતિ ગણવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૭૦—શ્રી કૃષ્ણ મહારાજને ક્ષાયિક સમકિતવાળા કહ્યા છે, છતાં તેમના જીવે નરકમાં બળભદ્રના જીવને પોતાની ખ્યાતિને માટે જગતમાં મિથ્યાત્વ પ્રવર્તાવવાની આરા કરી તેનું શું કારણ ? કારણ ક્ષાયિક સમકિતના ધણી વિશુદ્ધ પરિણામવાળા હોય, બળભદ્ર પણ સમ્યગ્દષ્ટિ છે તો આવા અનાચારની પ્રવૃત્તિ કરે તે શી રીતે સંભવી શકે ? ઉપરના કારણથી કેટલાક અગર કોઈકે મહર્ષિઓનો એવો મત જાણવામાં આવે છે કે તેઓને ક્ષાયિકને બદલે ક્ષાયિકના જેવા વિશુદ્ધ ક્ષયોપશમવાળા ગણવા તે અરાયર છે ?

ઉત્તર—મોહનીય કર્મની એટલી બધી પ્રબળતા છે કે જે આવા મહાપુરુષને પણ પોતાનું બળ બતાવે છે, નહીં કરવાનાં કામો કરાવે છે એ વિચારવાનું છે. એ હિસાબે કર્મની વિચિત્ર ગતિ ગણાય છે. શ્રી કૃષ્ણ મહારાજને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવે છે, તે બલહારથી સમજવાનું છે, નિશ્ચયથી નહીં અને એ જ કારણે ક્ષયોપશમથી ચઢતા

સુશ્રાદ્ધવર્ચ આજીવન સાહિત્યસેવી

સ્વર્ગસ્થ : શ્રી કુંવરજીભાઈ આણંદજી

સાધના મુદ્રણાલય-ભાવનગર.

દરજ્ઞાનનું અને ક્ષાયિકત્વી ઉતરતા દરજ્ઞાનનું એટલે ક્ષાયિક નહીં પણ ક્ષાયિક જેવું એ સમ્યક્ત્વ માનવાનું છે. જો ક્ષાયિક જ હોય તો ત્રીજે ભવે અવશ્ય મોક્ષે જાય, અને કૃષ્ણ મહારાજનો જીવ તો પાંચમે ભવે શ્રી તીર્થંકર મહારાજ જાની મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનારો છે.

પ્રશ્ન ૭૨—ક્ષાયિક સમકિતવાળો જીવ ત્રીજા ભવે અવશ્ય મોક્ષે જાય એમ કહ્યું તે બરાબર છે, પરંતુ અન્યત્ર એમ પણ વાંચવામાં આવેલ છે કે જો બદ્ધાયુષક જીવ દેવ કે નારકીનું આયુ ખાંધ્યા પછી ક્ષાયિક પામે તો જ ત્રીજા ભવે મોક્ષે જાય અને અસંખ્યાત વર્ષના આયુવાળા યુગલિક મનુષ્ય કે તિર્યંચનું આયુ ખાંધેલ હોય તો તે ચોથા ભવે મોક્ષે જાય છે. કૃષ્ણ કે દુષ્પસહસ્રાબ્દિની જેમ કોઈ જીવ પાંચમે ભવે પણ મોક્ષે જાય છે. આ હકીકત પણ બરાબર છે કે નહીં ?

ઉત્તર—બરાબર છે. એમાં તો જરા વિશેષ ખુલાસો કરેલ છે કે અસંખ્ય વર્ષવાળો બદ્ધાયુષક જીવ ચોથે ભવે મોક્ષે જાય, દેવતા નારકીનો બદ્ધાયુષક જીવ પાંચમે ભવે પણ મોક્ષે જાય એ વિશેષ ખુલાસો સમજવાનો છે. બાકી ઘણે ભાગે ધોરી માર્ગ ત્રીજે ભવે જ મોક્ષે જવાનો સમજવાનો છે.

[૨]

પ્રશ્નકાર : શાહ સવેરચંદ હગનલાલ—સુરવાડાવાલા

ઉત્તરદાતા : રવ. શેઠ કુંવરજીભાઈ આણંદજી—ભાવનગર

પ્રશ્ન ૧—ધર્મના પ્રકારો કેટલા છે ?

ઉત્તર—ધર્મના બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ વિગેરે અનેક પ્રકારો છે; તેમ જ બળ્લે, ત્રણ ત્રણ, ચાર ચાર, પણ અનેક પ્રકારના બેદો છે, તે દરેકમાં શુદ્ધિપૂર્વક વિચારતાં તમામ પ્રકારના ધર્મોનો સમાવેશ થઈ

જાય છે; જેમ સાધુ ધર્મ અને શ્રાવક ધર્મ, એ બે પ્રકારમાં; અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણ પ્રકારમાં; અને દાન, શિયળ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારમાં એમ ધર્મનો સર્વથા સમાવેશ થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૨—સર્વ જીવો સર્વ જીવયોનિમાં અનંતીવાર ઉત્પન્ન થયા છે ને મરણ પામ્યા છે, એમ કહેવાય છે; પણ જે જીવો નીગોદમાંથી—અવ્યવહારગ્રાશીમાંથી તરતમાં જ નીકળેલ હોય તે બધી જીવયોનિમાં અનંતીવાર જન્મ મરણ શી રીતે પામ્યા હોય ?

ઉત્તર—સર્વ જીવયોનિમાં અનંતીવાર જન્મ મરણ કર્યાનું કથન જે જીવોને નીગોદમાંથી નીકળ્યાને અનંતો કાલ થયો હોય તેને માટે સમજવું; તરતના નીકળેલા માટે ન સમજવું.

પ્રશ્ન ૩—અન્ય મતમાં મુખ્યત્વે વેદની માન્યતા છે, તેમ આપણામાં મુખ્ય માન્યતા શેની છે ? વેદને આપણા આગમ સાથે કંઈ મેળ છે ?

ઉત્તર—આપણામાં મુખ્ય માનતા સૂત્રો—આગમો, અથવા સિદ્ધાંતોની છે, વેદ સાથે તેને કંઈ મેળ નથી.

પ્રશ્ન ૪—આજ સુધી સૂત્રો ને ષંયાંગી ઉપરાંત ચારે અનુયોગમાં અનેક ગ્રંથો, ચરિત્રો વિગેરે રચાયેલા છે, તે બધા સૂત્રમાંથી જ ઉદ્ધરીને જ રચેલા હશે કે તે માટે બીજું સાધન હશે ?

ઉત્તર—આગમો લખાયા ત્યારે બીજા પણ ઘણા ગ્રંથો લખાયા હતા, તેને આધારે, તેમ જ સૂત્રાદિના આધારે, અસારના ગ્રંથો, ચરિત્રો વિગેરે રચાયેલા છે; મૂળ આધારભૂત વસ્તુ ઘણી વિચ્છેદ પામેલી છે, વળી પરંપરાગત મુખપાઠે મળેલ હકીકત ઉપરથી પણ ગ્રંથો રચાયેલા છે, તે બધા દ્વાદશાંગીનાં નિઝરણાં છે.

પ્રશ્ન ૫—ઉપધાન વિગેરે ક્રિયા પંચાસ થયા સિવાયના સામાન્ય મુનિઓ કાવી શકે ?

ઉત્તર—મહાનિશિથના યોગ વહન કર્યા વિના ઉપધાન વહેવરાવી શકાતાં નથી, સામાન્ય સાધુ બ્રીજ ક્રિયા કરાવી શકે છે.

પ્રશ્ન ૬—અંગારમર્દક આચાર્ય ક્યારે થયા છે ? તેઓ અભવિ કહેવાય છે તો અભવ્યનાં લક્ષણ પ્રત્યક્ષ સમજાય તેવાં હોય છે છતાં તેમને આચાર્યપદ કેમ આપ્યું હશે ?

ઉત્તર—એ આચાર્ય મહાવીર પ્રભુના સમયમાં થયેલા છે, અને અભવ્યપણું સમજના અગાઉ તેને આચાર્યપદ અપાયું હશે એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૭—શત્રુંજયની યાત્રા કરનાર, નરક અને તિર્થંચ ગતિમાં જતો નથી, એ દ્રષ્ટીકત અરાઅર છે ?

ઉત્તર—એ દ્રષ્ટીકત અરાઅર છે, પણ તેમાં માત્ર દ્રવ્ય ક્રિયારૂપ યાત્રા કે પચ્ચક્રખાણું સમજવું નહિ; તેમાં તીર્થભક્તિરૂપ ભાવ-ક્રિયાની તેમ જ વ્રતપચ્ચક્રખાણના અદુભાનરૂપ ભાવક્રિયાની આવશ્યકતા છે.

પ્રશ્ન ૮—દુવિહારનું પચ્ચક્રખાણું કરનાર રાત્રે શું શું વસ્તુઓ વાપરી શકે ? બીડી પી શકે કે કેમ ?

ઉત્તર—સ્વાદીમ અને પાણી એ એ આહારમાં જે જે વસ્તુઓ ગળાવેલ છે, તે દુવિહારવાળાને ખપે, બીડી પીવાય નહિ એમ કહે છે.

પ્રશ્ન ૯—અસુર કોને કહીએ ?

ઉત્તર—વૈમાનિક અને ન્યોતિષી સુર કહેવાય છે, અને ભુવનપતિ તથા અંતરેવો અસુર કહેવાય છે; ભુવનપતિની દશ નિકાયમાં અસુર-કુમાર નામની પહેલી નિકાય છે, વળી ન્યાં અસુર રાજદ, દાનવ વાયક હોય ત્યાં બૃત, પિશાચ, રાક્ષસાદિ દાનવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦—જતિરમરણ જ્ઞાન થયા પછી પાછું જાય ?

ઉત્તર—એમાં જવાપણું નથી. જતિરમરણ જ્ઞાન થયું એટલે તેના અગ્રણી અમુક પૂર્વભવો દીઠા પછી તે સાંભર્યા કરે, એમાં ભૂલી

જવાનું કારણ નથી. અવધિજ્ઞાનમાં તો વારંવાર નવું નવું જોવાનું હોય છે; તેથી તે પ્રતિપાતિ હોષ શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—સંગમદેવ ભવિ કે અભવિ ?

ઉત્તર—તે અભવિ છે એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૨—અન્ય મતના માણસને જૈનમતમાં અનુરાગ થતાં શરૂઆતમાં સરલતાથી તે વાંચીને જૈનધર્મનો સાર સમજી શકે, એવાં કયા કયા પુસ્તકો વાંચવાનું સૂચવવું ?

ઉત્તર—એમાં તેવા મનુષ્યની રૂચી જોવી જોઈએ. તત્ત્વ માણવાની રુચિવાળો હોય તો, જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, તત્ત્વાર્થાધિગમ!દિકની બુક સૂચવવી, અધ્યાત્મરસિક હોય તો અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, વિગેરે ખતાવવું; કથારુચિ હોય તો, ઉપદેશપ્રાસાદ અને ત્રિષષ્ટિ શલાકા પુરુષચરિત્રાદિ ખતાવવું; સામાન્ય રુચિવાળાને આત્મજ્ઞાનપ્રવૈશિકા, જ્ઞાનસારાદિ ખતાવવું.

પ્રશ્ન ૧૩—પાંચમા આરામાં ધર્મારાધન કરનાર મનુષ્ય કયા દેવલોક સુધી જાય ? અને પાપી મનુષ્ય કઈ નરક સુધી જાય ?

ઉત્તર—આધુનિક સમયના ધર્મી ચોથા દેવલોક સુધી જાય, ને પાપી બીજી નરક સુધી જાય.

પ્રશ્ન ૧૪—નારકીના જીવોને પરમાધામીકૃત વેદના કઈ નરક સુધી હોય ?

ઉત્તર—ત્રીજી નરક સુધી હોય, પાકાંતરે લક્ષ્મણના અધિકારથી ચોથો સુધી પણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—પરમાધામી દેવો નરકના જીવોને અનેક પ્રકારે વેદના ઉપજાવે છે, તો તેથી તેઓ અશુભ કર્મનો બાંધ કરીને નરકમાં ઉપજતા હશે ?

ઉત્તર—દેવ મરીને અનંતર નરકમાં ન જાય, તેથી લાંથી અવીને તિર્થંચ કે મનુષ્ય થઈને નરકમાં જાય, તેઓ ગહોળે ભાગે અંડગોળીઆ ત્યાયર મનુષ્યાકૃતિના થાય છે, છ મહિના વજની ધંટીમાં દળાયા પછી મરણ પામીને નારકા થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—નારકીના! અધા જીવોને અવધિજ્ઞાન હોય છે ?

ઉત્તર—જે મિથ્યાત્વી હોય તેને વિભંગ જ્ઞાન હોય છે, સમક્રિતીને અવધિજ્ઞાન હોય છે; સર્વ જીવોને ખેમાંથી એક જ્ઞાન હોય છે, અને તે સાતે નરકના જીવોને હોય છે; તેમ જ ભવસ્વભાવે ઉપજવાની સાથે જ થાય છે. પહેલી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ સુધીનું ને જઘન્ય સાડાત્રણ ગાઉ સુધીનું હોય છે, બીજી નરકમાં તેથી અર્ધો અર્ધો ગાઉ ઘટાડતાં સાતમી નરકે એક ગાઉ ઉત્કૃષ્ટ અને અડધો ગાઉ જઘન્ય હોય છે. નારકા જીવો પોતાના પૂર્વભવને પરમાધામીના કલ્યાથી ઉદ્ધાપોહ કરતાં જનતિસ્મરણ થાય છે, તેથી જાણે છે.

પ્રશ્ન ૧૭—અવધિજ્ઞાની ને મનઃપર્યવસાની પોતાના અને પારકા કેટલા ભવોનું સ્વરૂપ જાણે ?

ઉત્તર—તે બંને જ્ઞાનવાળા સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા ભવ જાણે, એમ શ્રી આચારાંગનિયુક્તિની વૃત્તિમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૮—જનતિસ્મરણજ્ઞાની પોતાના કેટલા ભવો દેખે ?

ઉત્તર—સંખ્યાતા ભવ દેખે એમ ઉપર જણાવેલ સ્થાને કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જનતિસ્મરણનો સમાવેશ કયા જ્ઞાનમાં થાય છે ?

ઉત્તર—મતિજ્ઞાનમાં એનો સમાવેશ થાય છે, મતિજ્ઞાનના અવગ્રહ, ઈદા, અપાય, ધારણા એ ચાર મુખ્ય ભેદમાં, ધારણા ત્રણ પ્રકારની છે, તે પૈકી સ્મૃતિ ધારણામાં એનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—આ પાંચમા આરામાં કાઈ જીવને અવધિજ્ઞાન અને જનતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય ?

ઉત્તર—ઋતિસ્મરણ જ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન ક્વચિત ક્વચિત થવાનો સંભવ કાળસમ્પત્તિકામાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૧—આકાશમાં ગાળવીજ થાય છે, લિપ્ત લિપ્ત પ્રકારનાં વાદળાં થાય છે ને વિખરાય છે; અને વાદળાં ચાલતાં દેખાય છે તેને આપણે શું માનવાનું છે ?

ઉત્તર—એ ધણે ભાગે પુદ્ગલપરિણમન સ્વભાવ છે. પાણીનો પિંડ વાદળાંરૂપે બંધાય છે, વાયુના સંયોગે તે ચાલતાં દેખાય છે; ગર્જરવ, વાદળાં સાથે વાયુના અથડાવાના કારણથી થાય છે; અને વિજળી અગ્નિકાયનો પિંડ છે, તેનો ચમકારા કરવાનો સ્વભાવ છે. વાયુ વાદળાંનો સ્પર્શ કરી શકે છે અને તેથી જ ગર્જરવ થાય છે, વાદળાં સ્પર્શન થાય એવી વસ્તુ નથી.

પ્રશ્ન ૨૨—પર્યુષણ પર્વની કથામાં આવે છે કે શ્રી વીર પર-માત્માએ ઐલિક રાજાને ઉપદેશ સંભળાવતાં કહ્યું કે—પર્યુષણમાં કલ્પસૂત્ર શ્રવણ કરવું વિગેરે ધર્મકાર્યો કરવાં તો, ભગવાનના સમયમાં ને ત્યાર અગાઉ કયું કલ્પસૂત્ર વંચાતું હશે ? આ તો ત્યારપછી બનેલું છે.

ઉત્તર—એ સર્વસામાન્ય ઉપદેશ છે, તે આધુનિક જૈન બાંધવો માટે છે; ઐલિક રાજાને ઉદ્દેશીને કહેવાની સામાન્ય પદ્ધતિ છે. મહાવીર પ્રભુના વખતમાં અને ત્યાર અગાઉ પર્યુષણમાં સમયને અનુકૂલ વાંચન ગુરુમહારાજ કરતા હશે ને શ્રાવકો સાંભળતા હશે; કલ્પ શબ્દ મુખ્યત્વે મુનિના આચારવાચક છે, બાકી શાસ્ત્રની પદ્ધતિ જ એ પ્રમાણે કહેવાની છે.

પ્રશ્ન ૨૩—શ્રી દેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણે સૂત્રો પુસ્તકારૂઢ ક્યાં ત્યાર અગાઉ લખેલાં પુસ્તકો હશે કે નહિ ?

ઉત્તર—લિપિ તો ઋષભ પ્રભુના વખતથી તેમની શીખવેલી લખવામાં આવે છે. ફક્ત સૂત્રોને પંચાંગી વિગેરે મુખપાઠ હતા, તે

પુસ્તકારૂઢ ક્યાં છે, તેથી તે સિવાયના બીજા પુસ્તકો ત્યાર અગાઉનાં લખેલાં હોઈ શકે.

પ્રશ્ન ૨૪—અભવ્યને કેમ ઓળખવો ? અભવ્ય શત્રુજયને ન દેખે એમ એક સ્તવનમાં કહેલ છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં સાચી ધર્મશ્રદ્ધા ન હોય. ઈહ લોકના સુખને અર્થે, માન સન્માન મેળવવા માટે ધર્મરાધન કરે, તેને ઓળખવાના અનેક પ્રકાર કહ્યા છે; પણ ખરી રીતે તે વાત જ્ઞાનીગમ્ય જ છે. શત્રુજયને તે તત્ત્વ સ્વરૂપે ન દેખે એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૨૫—બીજી વાર કાંટામાં ભરાયેલું અર્ધવસ્ત્ર વિપ્ર લઈ ગયા પછી વીર પ્રભુ નિરંતર વ વિના જ રહ્યા કે કેમ ?

ઉત્તર—વીર પ્રભુ એક વર્ષ પછી ચીવર વિનાના જ રહ્યા છે. કોઈ પણ તીર્થંકર ગૃહસ્થ પાસેથી વસ્ત્ર લેતા નથી; માત્ર ઈંદ્ર ખભા ઉપર મૂકે તે દેવદૂધ જ ધારણ કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૬—હેલા યુગપ્રધાન કોણ થઈ ગયા ? અને હવે પછી ક્યારે અને કોણ થશે ?

ઉત્તર—આ બાબતમાં નામ સાથે ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ મળી શકતો નથી, અને જે મળે છે, તે મળતો આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૨૭—દેવતાઓ અને અવધિજ્ઞાની મુનિઓ, અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો અને અન્ય જીવોનો આવતો જન્મ જાણી કે દેખી શકતા હશે ? તેમ જ અવધિજ્ઞાની અન્ય જીવોના મનની વાત જાણી શકતા હશે ?

ઉત્તર—જેમનું અવધિજ્ઞાન નિર્મળ હોય તેવા દેવતાઓ અને મુનિઓ પોતાનો આવતો જન્મ જાણી શકે; અને પ્રસંગને લગતો બીજાનો પણ જાણી શકે, તેમ જ અવધિજ્ઞાની અન્ય જીવોના મનની વાત જાણી શકે, યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવતા તેમના પ્રભનો

ઉત્તર તીર્થંકર કે સામાન્ય દેવળી મનથી આપે તે પોતાના અવધિ-
જ્ઞાનથી જાણી શકે છે.

પ્રશ્ન ૨૮—પ્રત્યેક દેવલોકમાં દેવીને રહેવાનાં કેટલાં વિમાન હશે ?
એક વિમાનમાં કેટલા દેવ અને દેવીઓ રહેતા હશે ? દેવોને અન્ય-
સ્થળે જવું હોય તો નવું વિમાન રચીને જાય કે તે વિના પણ જાય ?
અને ભુવનપતિ તથા વ્યંતરના દેવોને રહેવાનાં સ્થાન શું નામથી
જાણખાય છે ? દેવીઓ કયા દેવલોક સુધી હોય છે ?

ઉત્તર—પહેલા અને બીજા દેવલોકમાં અપરિગૃહીતા દેવીનાં ખાસ
જુદાં વિમાનો છે. પહેલા દેવલોકમાં છ લાખ વિમાનો છે, બીજા
દેવલોકમાં ચાર લાખ વિમાનો છે, દરેક વિમાનોમાં અસંખ્યાત દેવો
ને દેવીઓ રહે છે; માત્ર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં જ સંખ્યાતા રહે છે;
દેવો અન્ય સ્થળે જાય ત્યારે પ્રાયે નવું વિમાન રચીને જાય છે, તે
સિવાય પણ જવામાં બાધક નથી. ભુવનપતિને રહેવાનાં શાશ્વતાં ભુવનો
છે, અને વ્યંતરોને રહેવાનાં શાશ્વતાં નગરો છે. તેના નિવાસસ્થાનને
એ ઉપનામ જ આપેલું છે. દેવીઓ પહેલા બે દેવલોક સુધી જ ઉત્પન્ન
થાય છે અને આઠમા દેવલોક સુધી જાય છે, નવમાથી બારમા
દેવલોક સુધીના દેવો મનથી ઇચ્છે છે. તે ઉપરાંતના દેવોને કોઈ
દેવીઓનો કોઈપણ જાતનો સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૯—નારડીના જીવો અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો પૂર્વજન્મ
અને આગામી જન્મ જાણી શકતા હશે ?

ઉત્તર—તેમને અવધિજ્ઞાન બહુ જોખું હોય છે, તેથી અવધિજ્ઞાન-
વડે જાણી શકતા નથી, જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવડે પૂર્વજન્મ જાણી શકે
છે. આગામી જન્મ જાણવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૩૦—બરડના ત્યાગવાળો બરડ કે બરડનાંબેલું પાણી
વાપરી ન શકે, પણ પાણીના ઠામની આસપાસ બરડ ચૂકેલો હોય, તો
તે પાણી વાપરી શકે ?

ઉત્તર—અવહારદષ્ટિએ એ પાણી વાપરવું યોગ્ય લાગતું નથી, કામમાં રહેલ જીણા છિદ્રોથી બહારના બરફની અસર પાણીમાં જાય છે; તેથી જ તે શીતળ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧—દુધિહારના પચ્ચક્ષુબાણવાળો પાણી ઉપરાંત શું શું વાપરી શકે ?

ઉત્તર—એને માંડ પચ્ચક્ષુબાણભાષ્યમાં ચાર આહારની વિગત આપી છે તે વાંચવી; ઉત્તરમાં વિસ્તારથી ન લખી શકાય.

પ્રશ્ન ૩૨—આપ જ્ઞાતાજી હપાવો છો તો તે શ્રાવકથી વાંચી શકાય ?

ઉત્તર—તેનું મૂળ વાંચી ન શકાય; પણ અર્થ વાંચી શકાય.

પ્રશ્ન ૩૩—ભરતક્ષેત્ર ફેટલા યોજનનું છે ? તેના ખંડ ફેટલા છે તે તેનાં નામો શું છે ?

ઉત્તર—ભરતક્ષેત્ર ઉત્તર દક્ષિણ પ્રમાણ અંગુલે પરં યોજન ૬ કંઠાનું છે, તેના ખંડ (૬) છે, તેનાં નામો ગુદાં ગુદાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—નવકારવાણીમાં પારા ફેટલા નેઈએ ?

ઉત્તર—ફેટલાએક ૧૦૫ ફરતા તે ઉપર એક પારા તે મેરના એ પારા એમ ૧૦૮ કુલ ગણે છે; ફેટલાક મેરને એક પારા જ ગણે છે; અને ફેટલાક મેરને ગણતા જ નથી. આ ત્રણે વાતમાં વિરોધ જેવું જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૩૫—જડ પદાર્થ અથા રૂપી છે કે અરૂપી ? ભાષા, શાસો-શાસ, મન, કર્મ અને પવન રૂપી છે કે અરૂપી ? રૂપી હોય તો દેખાતા કેમ નથી ?

ઉત્તર—જડ એટલે અજીવ પદાર્થોમાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય તે આકાશાસ્તિકાય અરૂપી છે, પુદ્ગલાસ્તિકાય રૂપી છે, ભાષા વિગેરે અથા રૂપી છે; પણ તે એવા મુદ્દમ છે કે ચર્મચક્ષુ વડે દેખી શકાતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૬—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, એ શું છે ? અને તેનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજી શકાય તેમ છે ?

ઉત્તર—એ ચારેનું સ્વરૂપ ઘણું વિસ્તારવાળું છે; તે જાણવા માટે લોકપ્રકાશ, તત્ત્વાર્થ વિગેરે શાસ્ત્રો વાંચો, અથવા ગુરુગમથી તેનું સ્વરૂપ સમજો. માત્ર ટૂંકા ઉત્તરથી તે સમજાવી શકાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૩૭—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કઈ ગતિમાં છે ? તેઓ કેટલા ભવે મોક્ષે જશે ? કુમારપાળ હાલ કઈ ગતિમાં છે ?

ઉત્તર—શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને કુમારપાળ બન્ને દેવગતિમાં છે; હેમચંદ્રાચાર્યના ભવની સંખ્યા ચોક્કસ કહેલ નથી; કુમારપાળ તો પદ્મનાભ પ્રભુના ગણધર થવાના છે.

પ્રશ્ન ૩૮—જૈન વિગેરે પેપરોની શું વ્યવસ્થા કરવી ?

ઉત્તર—જરૂર પત્યે પેપરે! એકત્ર કરીને જલશરણ કરવાં એ ઠીક લાગે છે. વેચવાથી તેની ઘણી આશાતના થવાનો સંભવ છે, તે આપણું કર્તવ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૩૯—સૂર્ય જેમ પૂર્વ દિશામાં ઊગે છે, તેમ ચંદ્ર કઈ દિશામાં ઊગે છે ? તેનું ઊગવું આપણે આધું પાછું ને ઊંચું નીચું કેમ દેખીએ છીએ ?

ઉત્તર—સૂર્ય કે ચંદ્ર ઊગતા કે આથમતા નથી. માત્ર આપણે દેખીએ ત્યારે ઉદય, ને દેખાય નહિ ત્યારે અસ્ત માનીએ છીએ. તે બન્ને પૂર્વ દિશાથી મેરુ ફરતા વલયાકારે તેમના મંડળ ઉપર એક સરખી ઊંચાઈએ ફર્યા કરે છે; આપણી દ્રષ્ટિના દોષથી ઊંચા નીચા દેખીએ છીએ; વળી ચંદ્ર ઊગેલ તો દિવસનો હોય છે, પણ આપણે સૂર્યાસ્ત થયા પછી જ તેને દેખી શકીએ છીએ; આને માટે મંડળ પ્રકરણ વાંચો. સૂર્ય અહિંથી ૮૦૦ આઠસો યોજન અને ચંદ્ર ૮૮૦ આઠસો એંશી યોજન ઊંચો છે.

પ્રશ્ન ૪૦—શાશ્વતી પ્રતિમા તેવી ને તેવી કાયમ રહે છે કે તેમાં ફેરફાર થાય છે? તેનાં નામ પણ ચાર કહેવાય છે, તે જ કાયમ રહે છે કે કાળે કરીને ફેરે છે?

ઉત્તર—શાશ્વતી પ્રતિમામાં બીજકુલ ફેરફાર થતો નથી; તેથી જ તે શાશ્વતી કહેવાય છે, તેનાં નામ પણ શાસ્ત્રમાં, ઋષભ, ચંદ્રાનન, વાગ્ધિષેણ અને વર્ધમાન કહ્યાં છે, તે જ કાયમ રહે છે; તેમાં ફેરફાર થતો નથી.

પ્રશ્ન ૪૧—વૈતાલ્ય પર્વત આપણાથી કઈ દિશાએ છે? તેની ઉપર રહેનારા બધા મનુષ્યો આપણી જેવા જ હશે? બધા વિદ્યાવાળા હશે? અત્યારે તેમની સ્થિતિ કેવી હશે?

ઉત્તર—વૈતાલ્ય આપણી ઉત્તર દિશાએ બણે દૂર છે. તેથી દેખી શકાય તેમ નથી. તેની ઉપર રસનારા વિદ્યાધરો આપણી જેવા જ મનુષ્ય હોય છે અને પ્રાચી બધા ઓછીવત્તી વિદ્યાવાળા હોય છે; અત્યારે તેઓ પણ વિદ્યા વિનાના થઈ ગયેલા હોય છે; તેથી બીજે સ્થાને વિદ્યાવંડે જઈ આવી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૪૨—ચંદ્ર સૂર્ય મૂલ વિમાને વીરપ્રભુને વાંદવા આવ્યા, તે જેટલો વખત રોકાણા હશે, તેટલો વખત તેના મૂળ સ્થાનમાં અંધકાર થઈ રહ્યો હશે કે કેમ?

ઉત્તર—તે વખતે સંધ્યાકાળ હતો, તેથી સૂર્યને મહાવિદેહમાં ઊભવાનું હતું; ત્યાં મોડો ઊઘ્યો અને અહીં તો રાત્રી પડવાની હતી, તેથી ચંદ્ર મોડો દેખાણો, એમ સમજવું, તેની અસર તેના બાપક ક્ષેત્રમાં સમજવી, બધે સમજવી નહિ.

પ્રશ્ન ૪૩—દેરાસરજીના ચોખા કામડા, ચકલાં ખાતાં હોય તો તે અટકવવામાં લાભ કયો છે, પણ તે અન્ય દર્શનીને વેચાતા

આપીએ છીએ, વળી નૈવેદ્ય વિગેરે અન્ય દર્શનીતે આપી દેવામાં આવે છે, તો તેથી દોષ ન લાગે ?

ઉત્તર—દેરાસરજીના ચોખા પક્ષીઓ ચણે છે, તે તેનો બદલો આપતા નથી; અને અન્ય દર્શનીઓ બદલો આપીને વેચાણ લે છે; વળી નૈવેદ્ય વિગેરે જેને ખર્ચે છે, તેવા ગોડી તથા ભોજન વિગેરેને આપવામાં આવે છે; પણ તે વસ્તુનો વિનાશ અટકાવવા માટે છે. તેમ જ તે વેચાતાં હલકાઇ દેખાય તે અટકાવવા માટે છે; આમાં સાધ્યગિદ્ધ તરફ નજર કરતાં દોષાપત્તિ જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૪૪—અવધિજ્ઞાનો તેમ જ મનઃપર્યવજ્ઞાની એ બન્ને મનના ભાવ જાણી શકે છે, તો બન્ને જ્ઞાનમાં કમી બસતીપણું શું છે ?

ઉત્તર—નિર્મળ અવધિજ્ઞાની અન્યના મનના ભાવને જાણી શકે છે; પરંતુ મનઃપર્યવજ્ઞાન અપ્રમત્ત જ મુનિને થતું હોવાથી, તેનો વિષય મનુષ્યક્ષેત્ર જેટલો જ હોવાથી તેમાં મનને જાણવાની વિશુદ્ધતા અવધિજ્ઞાની કરતાં બહુ વિશેષ હોય છે. અવધિજ્ઞાનને મનઃપર્યવજ્ઞાનમાં વિષયનો, સ્વામીનો અને ક્ષેત્રમર્યાદા વિગેરેનો ભેદ રહેલો છે. અવધિજ્ઞાન સિવાય પણ મનઃપર્યવજ્ઞાન થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૪૫—તીર્થંકર મહારાજ દેશના આપવાના હોય છે ત્યારે દેવો સમવસરણ રચે છે, તે દરેક દેશના વખતે રચે છે કે કાંઈ કાંઈ વખતે રચે છે ? વળી તેઓ દેશના દરેરાજ આપે છે કે કાંઈ કાંઈ દિવસ આપે છે ? દેશના દરેક રહ્યા બાદ તેઓ સપરિવાર વસ્તીમાં રહેતા હશે કે ગામ, નગરની બહાર જ રહેતા હશે ?

ઉત્તર—તીર્થંકર દેશના આપે છે ત્યારે, દરેક જગ્યાએ સમવસરણ દેવતાઓ રચતા નથી, પરંતુ જ્યાં પ્રથમ સમવસરણ થયું ન હોય, અથવા જ્યાં ઈંદ્ર કે મહર્ષિકે દેવ આવે ત્યાં સમવસરણ રચે છે; દેશના દરેરાજ પહેલે ને ચોથે પહોરે આપે છે. તીર્થંકર રાત્રિનિવાસ

વસ્તીમાં પાલુ કરે છે અને ખહાર ઉઘાનમાં પલુ કરે છે. ચોમાસામાં પ્રાયે એક જ સ્થાને વસ્તીમાં રહે છે.

પ્રશ્ન ૪૬—ઈંદ્રો અને દેવ દેવીઓ તીર્થ કરતી દરેક દેશનામાં આવતા હશે ? કે 'દ્રાષ્ટ કાષ્ટ' દેશનામાં આવતા હશે ? વળી દેશનામાં ચોસડે ઈંદ્રો આવે છે કે અમુક જ આવે છે ? જો તીર્થ કરતી દરેક દેશનામાં સર્વ ઈંદ્રોનું આવવું થતું હોય તો એક જ કાલે બીજા ક્ષેત્રોમાં અન્ય તીર્થ કરે હોય છે, ત્યાં તેમની દેશનાદિ વખતે તેમનું જવું શી રીતે થઈ શકે ? વળી સૂર્ય, ચંદ્ર પણ દેશનામાં આવતા હોય તો તે સમયે તેમના આપક ક્ષેત્રમાં પ્રકાશ શી રીતે સમજવો ?

ઉત્તર—તીર્થ કરતી દરેક દેશનામાં ઈંદ્રોને આવવાનો નિયમ નથી. દેવ દેવીઓ તો નવા નવા અસંખ્ય આવે છે. પ્રથમ દેશના વખતે ચોસડે ઈંદ્રો આવે છે; બીજા વખત માટે નિયમ નથી. અને જુદા જુદા તીર્થ કરેની દેશનામાં જવા માટે ઈંદ્રો જુદું જુદું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર બનાવીને જાય છે, સૂર્ય, ચંદ્ર પ્રભુની દેશના સાંભળવા આવે ત્યારે પોતાના શાશ્વત વિમાન લઈને આવતા નથી, પરંતુ નવું વિમાન રચીને આવે છે.

પ્રશ્ન ૪૭—તીર્થ કરના આંડ પ્રાતિહાર્યોનો ચોત્રીશ અતિશયોમાં સમાવેશ થઈ જાય છે કે નહિ ? વળી દેવકૃત અતિશયો સમવસરણ વખતે જ હોય છે કે હંમેશાં કાયમ હોય છે ? દેવકૃત અતિશયોમાં વ્રક્ષનું નમવું અને પક્ષિઓની પ્રદક્ષિણા કરવી એ શી રીતે થઈ શકે છે ?

ઉત્તર—તીર્થ કરના આંડ પ્રાતિહાર્યોનો સમાવેશ ચોત્રીશ અતિશયમાં થઈ જાય છે; અને દેવકૃત અતિશયો પ્રત્યેક સમવસરણ વખતે હોય છે; આક્રી નિરતર આંડ પ્રાતિહાર્યો હોય છે. દેવકૃત અતિશયોમાં વ્રક્ષનું નમવું અને પક્ષિઓનું પ્રદક્ષિણા કરવું તે દેવસાનિધ્યે બની શકે તેવું છે.

પ્રશ્ન ૪૮—નવપદની પૂજામાં કહ્યું છે કે, “ ત્રીજે ભવ વીશસ્થાનક તપ કરી, જેને બાંધ્યું જિનનામ; ” તો શું દરેક તીર્થ કરે વીસે

: ૩૨ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

સ્થાનકના આરાધનથી જ તીર્થંકર ગોત્ર પાંચે છે; કે યોગ્ય પદોના આરાધનથી પણ પાંચી શકે છે ?

ઉત્તર—નવપદજીની પૂજામાં “વીશ સ્થાનક તપ કરી” એમ નહિ પણ “વર સ્થાનક તપ કરી” એમ છે, એટલે વીશ સ્થાનકો પૈકી કોઈ-પણ એક સ્થાનકના આરાધનથી અથવા એકથી વધારે વીશે સ્થાનકના આરાધનથી તીર્થંકર નામકર્મ અંધાય છે, કોઈક જ જીવ વીરપ્રભુના જીવની જેમ વીશે સ્થાનકોનું આરાધન કરે છે.

પ્રશ્ન ૪૯—જગ્નસ્થાવસ્થામાં તીર્થંકરો દેશના દે છે કે નહિ ? વળી દરેક તીર્થંકરો જગ્નસ્થાવસ્થામાં પ્રાચે મૌન રહેતા હશે ? તીર્થંકરો આહાર કરે તો તે માતા પિતાદિ દેખી શકે કે નહિ ? વળી તેઓના પાંચે કલ્યાણકોમાં નારકીના જીવોને સુખ ઉપજે છે ?

ઉત્તર—તીર્થંકરો જગ્નસ્થાવસ્થામાં દેશના આપી શકતા નથી; પ્રાચે મૌન જ રહે છે. તીર્થંકરોના આહારનિહાર કોઈ ચર્મચક્ષુરાજો દેખી શકતો નથી; અને તેમના પાંચે કલ્યાણકોએ નારકીના જીવોને નરકના પ્રમાણમાં યોછુંવતું સુખ ઉપજે છે.

પ્રશ્ન ૫૦—નારકીના જીવોના દુઃખનું વર્ણન, સર્વાર્થસિદ્ધિ સુધીના તમામ દેવલોકના દેવોના સુખનું વર્ણન; અને મોક્ષના અનુપમ સુખનું વર્ણન, તેમ જ સિદ્ધશિલાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ એ સર્વ સારી રીતે સમજાય તેવું કયા ગ્રંથમાં છે.

ઉત્તર—એ સર્વ સમજવા માટે જૃહત્ સંઘયણી, જૃહત્ક્ષેત્રસમાસ ને દ્રવ્યલોકપ્રકાશ વાંચવા.

પ્રશ્ન ૫૧—વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર શાશ્વતા-અશાશ્વતા જૈન મંદિરો અને જિનર્થિઓ છે કે નહિ ? અશાશ્વતા મંદિરો ત્યાં હોય તો તેમાં વર્તમાન ચોવીશીના તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ હશે ? વળી હાલના સમયમાં

ત્યાં મુનિવરો, દેશવિરતિધર શ્રાવકો અને સૂત્રસિદ્ધાંતો હશે ? અહીંયાં આપણને જેમ પીસતાડીશ આગમની માન્યતા છે અને એનો જ આધાર છે, તેમ ત્યાં શાની માન્યતા અને શાનો આધાર હશે ? કાળની ગણના ત્યાં શુદ્ધિ, વદ્ધિ, માસ વિગેરે અહીં પ્રમાણે જ હશે કે નહિ ?

ઉત્તર—વૈતાદ્ય પર્વત ઉપર શાશ્વત ચૈત્ય તેના સિદ્ધાયતન કૂટ ઉપર હોય છે. આટી અશાશ્વતાં ચૈત્યો અહીંની જેમ હોય છે. અને તેમાં પ્રાયે વર્તમાન ચોવીશીના નીર્ધારિત પ્રતિમાઓ હોય છે. મુનિઓ, શ્રાવકો અને સૂત્ર સિદ્ધાંત વિગેરે અહીં પ્રમાણે ત્યાં હોવાનો સંભવ છે; પરંતુ તેની ચોક્કસ હપ્તકૃત વાંચવામાં આવી નથી. કાળની ગણના ત્યાં અહીં પ્રમાણે જ છે. ત્યાંથી શત્રુગ્રયાદિ નીર્ધારિતો હાલમાં વિદ્વાનો અભાવને કારણે આવવાનો સંભવ ઓછો છે.

પ્રશ્ન ૫૨—કુપડીવિગ્રહ એ તિસ્ત્વોલોકનો જ વિભાગ છે ? એ દર્શનને જોઈને કોંડી કરી છે તે જોઈને કયા સમજવા ? વિદ્યાધરો ત્યાંના જિનગિયોના દર્શનાર્થે જઈ શકે તે અંતરેમાં રહેલા જિનગિયોના દર્શન કરી શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—કુપડીવિગ્રહ એ તિસ્ત્વોલોકનો વિભાગ નથી; પરંતુ નવસો યોગજન પટ્ટીના સો યોગજન અધોલોકમાં ગણેલા છે તેમાં છે; તે યોગજન પ્રમાણાંગુલ સમજવા. અહિંના વિદ્યાધરો ત્યાંના જિનગિયોના દર્શન કરવા વર્તમાનકાળે જઈ શકતા હોય એવો સંભવ નથી; અને ત્યાંના વિદ્યાધરો પણ અંતરાદિના નગરીમાં રહેલા શાશ્વત ગિયોના દર્શન કરી શકતા નથી; કેમકે ત્યાં જવાની તેમની શક્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૫૩—અંતરોપના મનુષ્યોને યુગસીઆ મનુષ્યો કહીએ કે નહિ ? વળી તે સંત્રોમાં તે અકર્મજનિના સંત્રોમાં શું ફર છે ? ત્યાં અર્ધાધર્મનો વિચાર અને કલ્પવૃક્ષો ગણ કે નહિ ?

ઉત્તર—અંતરદ્વીપમાં વસનારા મનુષ્યો યુગલીયાં જ હોય છે. અને તે પણ અકર્મભૂમિ જ કહેવાય છે; શરીર, આયુષ્ય વિગેરેમાં ફેર છે; ત્યાં ધર્મધર્મનો વિચાર નથી; કલ્પવૃક્ષો છે.

પ્રશ્ન ૫૪—જંઘાચારણ, વિદ્યાચારણ લઘ્વિવાળા કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ચારણમુનિના એ પ્રકાર છે, જંઘાચારણ અને વિદ્યાચારણ. એ બન્ને ચારણ લઘ્વિવાળા હોય છે, વિદ્યાચારણ કરતાં જંઘાચારણની લઘ્વિ ઓંચ કોટીની હોય છે.

પ્રશ્ન ૫૫—આપણા ભરત ક્ષેત્રમાં જ્યારે જ્યારે તીર્થંકરો, ચક્રવર્તિ આદિ ઉપજે છે ત્યારે ત્યારે ઐરવતમા અને ધાતકીખંડ તથા પુષ્કરવરદ્વીપના ભરત, ઐરવતમાંના ક્ષેત્રમાં પણ ઉપજતા હશે કે નહિ? વળી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળની ગણના પણ પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રોમાં અહીંના પ્રમાણે જ હશે કે નહિ? વળી મહાવિદેહ સિવાય હુંડા અવસર્પિણી કાળ અઢીદ્વીપના બીજા દશે ક્ષેત્રોમાં હશે? હુંડા અવસર્પિણી કોને કહીએ? અને તે કેટલા કાળે ફરી આવે?

ઉત્તર—આપણા ભરતક્ષેત્ર પ્રમાણે જ પાંચે ભરત અને ઐરવતમાં સમકાળે તીર્થંકર, ચક્રવર્તિઓ અને વાસુદેવો વિગેરે થાય છે; ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી કાળ દશે ક્ષેત્રોમાં અહીં પ્રમાણે જ હોય છે; અને હુંડા અવસર્પિણી પણ દશે ક્ષેત્રોમાં વર્તે છે. હુંડા અવસર્પિણી કનિષ્ઠ કાળને કહે છે અને તે અનંતે કાળે ફરીને આવે છે.

પ્રશ્ન ૫૬—શત્રુજય અને ગિરનાર અનાદિ કાળથી છે કે નહિ? કેમકે શત્રુજયને પ્રાયઃ શાશ્વતો કહ્યો છે.

ઉત્તર—શત્રુજય તીર્થ પ્રાયે શાશ્વત હોવાથી અનાદિ કાળનો અમુક અપેક્ષાએ કહી શકાય છે; ગિરનાર માટે તે સમજવું નહિ.

પ્રશ્ન ૫૭—સમાધિ મરણ થયા પછી જીવ અમુક ભવે મોક્ષે જાય એવો નિયમ હશે?

ઉત્તર—એક વાર સમાધિ મરણ થયા પછી જીવ અમુક કાળે મોક્ષ જાય એવો નિયમ નથી.

પ્રશ્ન ૫૮—સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ વખતે સ્ત્રીઓ ચૂલા, સંખારાના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે જે જે પૈસા બેગા કરે છે, તે શા ખાતે વપરાય ? જ્ઞાન ખાતે લઈ જઈએ તો બાધ છે ?

ઉત્તર—એવી રીતે એકઠા કરેલા પૈસા જીવદયાના કામમાં વાપરવા તે વધારે યોગ્ય છે. જ્ઞાન ખાતે લઈ જવા તે ફીક જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૫૯—આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો કહ્યા છે, તો પ્રદેશ એટલે શું ? તે રૂપી કે અરૂપી ? વળી આત્મપ્રદેશનો ધન એટલે શું ? કહ્યું છે કે મોક્ષે જનાર જીવો માટે મનુષ્ય ભવનું શરીરનું જે માપ હોય છે, તેમાંથી છેલ્લે સમયે એક ભાગ બાદ કરી બે ભાગમાં આત્મ પ્રદેશનો ધન થાય છે; તેટલી જ અવગાહના આત્મપ્રદેશોની સિદ્ધ-શિલાએ સદાય રહે છે; તો અવગાહના કેને કહીએ ? વળી તેનું સમ-જન્ય તેમ સ્વરૂપ કહી બતાવશો ?

ઉત્તર—આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો એટલે વિભાગો સમજવા, પરંતુ તે જુદા પડી શક્તા નથી અને તે આત્માના જ વિભાગો હોવાથી અરૂપી છે. આત્મપ્રદેશનો ધન થવો એટલે આખા મનુષ્યશરીરમાં રહેલા જીવ પ્રદેશો અંદરના પોલાણમાં દાખલ થઈને એક બીજા સાથે લગ્નલગ્ન થઈ જાય છે, કે જેથી મનુષ્યશરીરની જે અવગાહના એટલે કે, લંબાઈ, પહોળાઈ ને ઝાંઝાઈ હોય તેમાં કે ભાગ પોલાણનો હોવાથી તે ભાગ પુરાઈ જતાં કે ભાગની અવગાહના એટલે આત્મપ્રદેશોના થયેલા ધનની લંબાઈ પહોળાઈ રહે છે.

પ્રશ્ન ૬૦—દાદ્યાંગી ને દાદ્યાંગ એક જ છે કે નહિ ? વળી સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનનો તેમ જ ચૌદ પૂર્વનો દાદ્યાંગમાં સમાવેશ થઈ જાય છે કે નહિ ? અથવા તો ચૌદ પૂર્વની કાંઈ વિશેષતા છે ?

ઉત્તર—દ્વાદશાંગી અને દ્વાદશાંગ એક જ છે, તેમાં સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. યૌદ્ધ પૂર્વ દ્વાદશાંગી પૈકી ખારમા અંગનો એક વિભાગ છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અપૂર્વ વસ્તુઓ હોવાથી તેની વિશેષતા કહેલી છે; એટલે જોને યૌદ્ધપૂર્વી કહેવામાં આવે તેને દ્વાદશાંગીના પણ જાણકાર જ સમજવા.

પ્રશ્ન ૬૧—ચર જ્યોતિષી દેવોના વિમાન હંમેશાં ફરતાં જ હોય છે, એથી એમને હેરાન થવાપણું નહિ હોય ? તેમની પહોળાઈ ને ઝાંચાઈ જે ખતાવી છે તે જોજન કયા અંગુલના સમજવા ?

ઉત્તર—ચર જ્યોતિષીના વિમાન જગત સ્વભાવે તેના નિયમ પ્રમાણે ફરતા રહે છે, તેમાં તેમને કંઈપણ હેરાનગતિ નથી. તેમની પહોળાઈ ને ઝાંચાઈ જે કહી છે તે પ્રમાણાંગુલના “યોજનની” સમજવી.

પ્રશ્ન ૬૨—તારા ખરે છે તે આપણે શું માનવાનું છે ?

ઉત્તર—જે શાશ્વત તારાઓ છે તે કદાપિ ખરતા જ નથી; આપણે તારા ખરતા દેખીએ છીએ અને કહીએ છીએ તે અગ્નિકાયના ભાસ્વર પુદ્ગલો છે.

પ્રશ્ન ૬૩—અહિયાં જેમ વૃષ્ટિ થાય છે તેમ દેવલોકમાં થાય છે ? વળી ત્યાં નદી, સરોવર, વાવ, ફૂવા, આદિ ખરા કે નહિ ? અને તેમાં રહેલું જલ શાશ્વત છે કે કેમ ? વળી ત્યાં વાયુ, અગ્નિ અને જુદા જુદા વૃક્ષોનું ઉત્પન્ન થવું ખરું કે નહિ ? ત્યાંના દેવો આહાર શાનો અને શી રીતે કરતા હશે ? એમને અશાતા વેદની ઉપજો છે કે નહિ ? વળી તેઓ નિદ્રા લેતા હશે કે નહિ ? આપણે અહિં કાલની ગણના ચર જ્યોતિષીના આધારે કરીએ છીએ, ત્યાં કાલની ગણના કેવી રીતે હશે ? વળી ત્યાં જિનર્મિઓ અશાશ્વતાં ખરાં કે નહિ ?

ઉત્તર—દેવલોકમાં તેમ જ અધોલોકમાં ભુવનપત્યાદિકના ભુવન વિગેરેમાં જલવૃષ્ટિ હોતી નથી. નદી, સરોવર, ફૂવા હોતા નથી; વાવો

હોય છે, તેમાં જલ કાયમ રહે છે. હવે વ્યવે છે તે નવા ઉત્પન્ન થાય છે. વાયુ ચૌદ રાજલોકમાં પોલાણવાળી તમામ જગ્યાએ હોય છે; ગાદર અગ્નિ માત્ર મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ હોય છે; દેવલોકમાં કસ્પવૃક્ષો હોય છે; પ્રાચે ઓગ્ન વૃક્ષોનો સંભવ નથી. કમલો હોય છે. દેવોને કવ-લાહાર હોતો નથી, જ્યારે આહારની ઈચ્છા થાય ત્યારે લોભવડે અનુદ્રૂત પુદ્ગલો સંચરે છે, એટલે તેમને લોભાહાર હોય છે. અને તેથી તેમને તૃપ્તિ થાય છે; દેવોને પ્રાચે મનુષ્યાદિનો જેવો અશાતા વેદનીનો ઉદય હોતો નથી. દેવો મનુષ્યની જેમ નિદ્રા લેતા નથી; પરંતુ તેમને નિદ્રાનો ઉદય હોય છે ખરો. મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર સર્વત્ર કાળની ગણના મનુષ્ય ક્ષેત્રના ચર જ્યોતિષીને આધારે જ છે. દેવલોકમાં અશાશ્વતાં જિનગિમ્મો હોતાં નથી.

પ્રશ્ન ૬૪—શાશ્વતા પદાર્થોનું સ્વરૂપ અદીદ્રીપના નકશાની હકીકત નામના પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે, પણ અસ્પષ્ટપણાથી તેમાં સર્વથા સમજી શકાતું નથી; તો સંકેતોથી સારી રીતે ખરાબર સમજાય એવાં કયા કયા પુસ્તક છે ?

ઉત્તર—શાશ્વતા પદાર્થો વિગેરેનું સ્વરૂપ સમજવા માટે તે બુદ્ધ જ સંકેતી છે; વધારે જાણવા માટે જુલ્લ સંગ્રહણી, જુલ્લ ક્ષેત્રસમાસ, લોકપ્રકાશ અને તત્ત્વાર્થાધિગમ વિગેરે વાંચવા.

પ્રશ્ન ૬૫—દુષિહારના પચ્ચક્ષુખાણમાં ૭૩ અને અજમો ખપે, એમ પચ્ચક્ષુખાણ બાખ્યમાં કહ્યું છે, પણ કેટલાક કહે છે કે ન ખપે, તો આપણે વિશેષ આધાર શાનો લેવો ?

ઉત્તર—પચ્ચક્ષુખાણ બાખ્યમાં કહ્યા પ્રમાણે વર્તવું યોગ્ય લાગે છે.

પ્રશ્ન ૬૬—મન જડ વસ્તુ છે, પણ ઇન્દ્રિયોને પ્રેરવામાં અને આત્માને ગંધ તેમ જ મોક્ષ આપવામાં, પ્રયત્ન સાધનરૂપ છે; તો જડ છે છતાં એનામાં એવી અજ્ઞા શક્તિ રહી છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—મન પૌઢ્ણલિક છે, પરંતુ તે જે કાંઈ કરી શકે છે, તે આત્માના લળવાથી જ કરી શકે છે, એનું એકલાનું કંઈ બળ નથી.

પ્રશ્ન ૬૭—પ્રવચન એટલે શું ? શ્રુત અને પ્રવચન એક જ વસ્તુ છે કે જુદી ?

ઉત્તર—પ્રવચનના અનેક અર્થો થાય છે. શ્રુત અને પ્રવચન એક જ છે એમ કહેવાય. અને શ્રુત એટલે શાસ્ત્રો અને પ્રવચન એટલે શાસનસંઘ પણ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૬૮—અનંત એટલે કદી કાળે જેનો અંત નહિ એવો શબ્દાર્થ થાય છે, પણ કેટલીક બાબતમાં અંત ઘટી શકે છે તેનું શું કારણ ? અંત ઘટી શકે તો તેને અનંત કેમ કહીએ ? જેમકે કોઈ જીવ આવેશમાં એવું કર્મ બાંધી દે છે. કે એને અનંત સંસાર બંધાય છે, પરંતુ તે પણ પાછો ઠેકાણે પડે છે; તો આમાં અનંત સંસાર કહ્યો છતાં પાછો મોક્ષગામી થઈ જાય છે, ત્યારે અનંતસંસારી તેને કેમ કહીએ ?

ઉત્તર—અનંતા નવ પ્રકારનાં છે, તેમાંના પ્રથમનાં સાત પ્રકારનાં અનંતાનો અંત આવવાથી જ આઠમું અનંતું બની શકે છે. અનંત પણ એક પ્રકારની અતિશય મોટી સંખ્યાવાચક સમજવું. તમે એક પ્રકારના અનંતાની વાત કરી છે, પણ એવી અનેક બાબતો છે કે જેમાં અનંત કહ્યા છતાં અંત આવે છે; અને નિગોદ, કાળ, અલોક, વિગેરે એવા અનંતા છે કે જેનો કોઈ કાળે અંત આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૯—આલાપ ને સંલાપનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—આલાપ એટલે એક વાર બોલવું અને સંલાપ એટલે વારંવાર બોલવું, આવો અર્થ સમક્રિતના સડસઠ બોલની સજ્ઞાયમાં છે.

પ્રશ્ન ૭૦—સમક્રિતવાન, અન્યદર્શનીઓના મંદિરાદિકનો ઉદ્ધાર વિના આસક્રિતએ કરાવી શકે ?

ઉત્તર—સમક્તિવાન રાજા અને મંત્રી વિગેરે અન્ય દર્શનીના મંદિરોનો પણ ઉદ્ધાર અમુક પ્રકારની ફરજને આંગે કરે છે, તો તેથી તેને આધ આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૧—બીજા અપૂર્વકરણને પ્રાપ્ત કરી તરત જ પાછો હઠેલો તેમ જ ચોથા અંતરકરણમાંથી પડેલો જીવ ઉત્કૃષ્ટ કેટલી મુદતે મોક્ષ પામી શકે ?

ઉત્તર—બીજા અપૂર્વકરણ ક્યાં પછી કાઢ જીવ પાછો હઠેલો જ નથી, પરંતુ અનિવૃત્તિકરણ કરી સમક્તિ પામે છે. અંતરકરણ તે ચોથું કરણ નથી, પણ અનિવૃત્તિકરણનો જ હેવટનો ભાગ છે; એ ત્રણ કરણ ક્યાં પછી સમક્તિ પામીને જે જીવ પ્રતિપાતી થાય છે, તે જીવો વધારેમાં વધારે અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન કાલની અંદર મોક્ષ પામે છે.

પ્રશ્ન ૭૨—તિયંચ પંચેન્દ્રિને શ્રુત અને મતિ બન્ને જ્ઞાન ધરી શકે છે કે એકનું મતિજ્ઞાન જ ધટે ?

ઉત્તર—તિયંચ પંચેન્દ્રિયને ચોથું અને પાંચમું ગુણુઠાણું પ્રાપ્ત થતું હોવાથી તેને મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન બન્ને હોવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭૩—મહાવિદેહ ક્ષેત્રના પૂર્વ મહાવિદેહ અને પશ્ચિમ મહાવિદેહ એમ બે વિભાગ છે, તો પૂર્વ મહાવિદેહના મનુષ્યો, તીર્થંકર આદિ, પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં અને પશ્ચિમના પૂર્વ મહાવિદેહમાં જતા આવતા હશે કે નહિ ? મહાવિદેહ ક્ષેત્રની બીજીશ વિજય કહેવાય છે, તો વિજય એટલે શું ?

ઉત્તર—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં રહેલા મનુષ્યો વિગેરે એક વિજયમાંથી બીજી વિજયમાં પણ જઈ શકતા નથી, તો પૂર્વ મહાવિદેહમાંથી પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં તો જાના જ જાય ? વિજય એ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ચઢીને જીતવા લાયક પડેલા વિજાગ્રોનું નામ છે.

પ્રશ્ન ૭૪—લિપી એટલે શું ? ઋષભદેવ સ્વામીએ પોતાની પુત્રીને અદાર લિપી શીખવી છે, તેનાં જુદાં જુદાં નામ છે ? વળી અત્યારે એમાંની કેટલી વિદ્યમાન હશે ? કાળે કરી અદારમાં વધારે ઝોઝી હોવાપણું ખરું કે નહિ ?

ઉત્તર—પ્રભુએ ખતાવેલી અદાર લિપીના નામ અનેક જગ્યાએ કહેલાં છે, લિપી અક્ષરોની આકૃતિનું નામ છે; એ અદારમાંથી અત્યારે કેટલી વિદ્યમાન છે, તે હું કહી શકું તેમ નથી. અદારથી ઝોઝી વત્તી હોય છે, તેમ જ તેના પેટા ભેદ પણ ઘણા પડી શકે છે.

પ્રશ્ન ૭૫—કટાસણું અને મુહપત્તિનું કેટલું માપ હોવું જોઈએ ?

ઉત્તર—કટાસણાનું માપ પોતે પલાંડી વાળો જેસી શકે તેટલું સમજવું અને મુહપત્તિનું પોતાની એક વેંત અને ચાર આંગલ અથવા સોલ આંગલનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૭૬—શુભ ખાતાની રકમ ધર્મ સંબંધીના સર્વ કામમાં ખરચી શકાય છે, એમ આચાર્ય મહારાજ કહે છે, તો તે રકમ ગૃહસ્થે રચેલાં સ્તવનો, પદો વિગેરે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી લાભ આપવામાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—શુભ ખાતાનું દ્રવ્ય તમે જણાવેલ ખાતમાં વાપરવામાં બાધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૭—આગામી ચોવીશીના પહેલા તીર્થંકર કયા આરામાં અને ક્યારે થવાના છે ? અને તેમનું નામ શું છે ?

ઉત્તર—આવતી ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરાના (૮૯) પક્ષ ગયા પછી પ્રથમ નરકમાંથી વ્યવીતે શ્રેણિક રાગ્નનો જીવ પદ્મનાભ નામે તીર્થંકર થવાના છે. તે માતાના ગર્ભમાં તે વખતે ઉત્પન્ન થશે.

પ્રશ્ન ૭૮—ગાદર અગ્નિ મનુષ્યક્ષેત્રમાં જ હોય એમ કહેલ છે, તો વિજળી, વરસાદ, ગર્જાવ વિગેરે મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—મનુષ્યક્ષેત્ર ૪૫ લાખ યોગ્ય પ્રમાણ લાંબું અને પહોળું છે; તેની બહાર બાહ્ય અગ્નિકાય નથી; તેમ જ વિગ્ગી, વરસાદ, ગર્ભરવ વિગેરે પણ હોતા નથી. જુઓ જહત્ત સંગ્રહણી ગાથા (૨૫૬)

પ્રશ્ન ૭—આપણે દેખીએ છીએ તે સૂર્ય, ચંદ્રાદિ પોતે જ છે કે તેમનાં આકાશમાં રહેલાં વિમાનો છે ?

ઉત્તર—આપણે દેખીએ છીએ તે સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા, એ પાંચ પ્રકારના જ્યોતિષીઓના ચર (કાયમ ફરતા) વિમાનો જ છે; તેના સ્વામી સૂર્ય-ચંદ્રાદિ તેની અંદર રહેલા હોય છે; તે આપણી નજરે પડી શકતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૮૦—મોક્ષસ્થાનમાં દરેક સિદ્ધની અવગાહના છેલ્લા મનુષ્ય બનના શરીરના કુ ભાગની હોય છે, એમ કહે છે તો અરૂપી એવા સિદ્ધની અવગાહના શી રીતે થઈ શકે ?

ઉત્તર—અરૂપી આપણા ચર્મચક્ષુની અપેક્ષાએ છે; સર્વજ્ઞ તો તેને આત્માવડે જોઈ શકે છે. તે સિદ્ધના જન્મ જે અહીં અસંખ્યાત પ્રદેશમાં વ્યાપીને છેલ્લા ભવમાં રહેલા હતા તેના કુ ભાગની અવગાહના લાં રહે છે; એ માત્ર અરૂપી આત્મપ્રદેશો જ છે.

પ્રશ્ન ૮૧—કોઈ મુનિ કે આચાર્યને પત્ર લખતાં પ્રારંભમાં ૧૦૮ કે ૧૦૦૮ નું વિશેષણ લખાય છે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—એ ત્રિશેષણ ગુણોની સંખ્યાવાચક છે; આપણે તેટલા ગુણો તેમનામાં હોવાની સંભાવના કરીને લખી શકીએ.

પ્રશ્ન ૮૨—નવકારવાળી મણી રહ્યા પછી આંખે અઘાડવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એમાં નવકારવાળીનું બહુમાન તેમ જ પૂજ્યપણું સચવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૩—સૂર્ય, ચંદ્રના અહણ વખતે આપણે શું શું વર્જવાનું છે ?

ઉત્તર—એ વખતે દેવદર્શન ન કરવાં (દેરાસરો બંધ રાખવાં), પ્રતિક્રમણાદિ ધર્મક્રિયાઓ ન કરવી, ખાવું નહિ, સ્ત્રીસેવન ન કરવું, અહણની છાયા નીચે હરવું ફરવું નહિ; શાસ્ત્રાધ્યયન, પઠન, પાઠન ન કરવું; ઇત્યાદિ અનેક આખતો વર્જ્ય કહેલ છે, કારણ કે આ વખતે વાતાવરણ બહુ કલુષિત થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૮૪—બાંડી, ગંજીફરાક વિગેરે અશુદ્ધ હોય તો તે પહેરીને દેવગુરુનાં દર્શનાદિ ક્રિયા થઈ શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—અશુદ્ધ વસ્ત્રથી દેવગુરુનું દર્શનાદિ ન કરવું તે યોગ્ય છે, છતાં કદી દર્શન કરાય, પણ પૂજન કે સામાયક, પ્રતિક્રમણાદિક તો ન જ થાય.

પ્રશ્ન ૮૫—ઘરની નજીક કોઈનું મરણ થયું હોય ત્યારે તેનું મૃતક પચું હોય ત્યાં સુધીમાં શું શું ક્રિયા ન થઈ શકે ?

ઉત્તર—સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પઠન, પાઠનાદિ ન થાય.

પ્રશ્ન ૮૬—સ્થાપનાચાર્યને અડવાથી દોષ લાગે ?

ઉત્તર—અશુદ્ધ વસ્ત્ર કે શરીરે અડવાથી દોષ લાગે.

પ્રશ્ન ૮૭—દૂધમાં બાંધેલા લોટથી કરેલાં ઢેબરાં, ભજીયાં, પુરી વિગેરે વાસી ગણાય ?

ઉત્તર—જરૂર ગણાય. દૂધે બાંધવાથી તે વસ્તુ સાથે બીજાને અડવામાં વાંધો નથી, પરંતુ રાત્રી રહે તો વાસી થાય જ છે.

પ્રશ્ન ૮૮—જાશથી કે દૂધથી બાંધેલા લોટનાં બનાવેલાં ઢેબરાં વિગેરે તથા ધાણા મરચાં વિગેરે નાખેલ હોય અને પાણી નાખ્યા સિવાય બનાવેલ હોય તેવું શાક બીજે દિવસે વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—વાપરી ન શકાય, વાસી ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯—દૂધપાક, આમુદી, શિખંડ ને ધોળો હલવો બીજે દિવસે વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકાય, વાસી ગણાય, ધોળો હલવો તો તે જ દિવસે પણ વાપરી ન શકાય.

પ્રશ્ન ૯૦—અરુઢ કૃત્રિમ અને અકૃત્રિમ અને અભક્ષ્ય છે ?

ઉત્તર—બંને અભક્ષ્ય છે.

પ્રશ્ન ૯૧—પાક્ષિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં વિસ્તારવાગાને અદ્વલે સંક્ષિપ્ત અતિયાર બોલી શકાય ?

ઉત્તર—સંક્ષિપ્ત અતિયાર છપાયેલા છે, તે બોલી શકાય.

પ્રશ્ન ૯૨—ન્યાય, નીતિ, પ્રમાણિકપણું એ એકાર્થવાચક શબ્દો છે કે એમાં કંઈ તફાવત છે ?

ઉત્તર—પર્યાયી શબ્દો છે, તેમાં ફેરફાર ફેરફાર પણ છે, ન્યાય સાચો તોલ કરવો તે કહેવાય છે; નીતિ સદ્વર્તન ચૂચવે છે, પ્રમાણિક-પણું ધંધાને અર્થે રાખવાનું છે; એમ ત્રણે શબ્દોનો ઘણો વિસ્તાર જુદો જુદો થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૯૩—હીરપ્રભનું બાષાંતર થયેલું છે ? થયું હોય તો ક્યાં મળે છે ?

ઉત્તર—ત્રણું કરીને બાષાંતર થયું છે, એમ જાણવામાં છે; પરંતુ અત્યારે ક્યાં મળે છે, તે યાદ ન હોવાથી, કહી શકાય તેમ નથી. તજ-વીજ કરવાની જરૂર છે.

પ્રશ્ન ૯૪—દાક્ષિણ્યતા ગુણનો સરલ અર્થ શું થાય છે ?

ઉત્તર—દાક્ષિણ્યતા ગુણ અંબીરતામૂલક છે, કાદને દુઃખ લાભે

તેવું વચન ન કહેવું, પોતાને હાનિ થતી હોય તો સહન કરવી, અને તેનો ઉચ્ચાર પણ બીજે ન કાઢવો તે ખરી દાક્ષિણ્યતા છે.

પ્રશ્ન ૯૫—વિવેક અને જ્ઞાન એ બેમાં શું ફરક છે ?

ઉત્તર—બહુ ફેર છે, જ્ઞાન ભણવા-ગણવા માત્રને કહે છે, વિવેક તો તેનાથી બહુ ઉચ્ચ કોટીનો ગુણ છે, વિવેકી જ ખરે જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી શકે છે; અવિવેકી જ્ઞાનનો દુરુપયોગ કરે છે.

પ્રશ્ન ૯૬—જિનગિંઓ વસ્ત્રયુક્ત ભરાવવામાં શું દોષ છે ?

ઉત્તર—જિનગિંબ ભરાવવાની પ્રવૃત્તિ ભરતચક્રવર્તિથી શરૂ થયેલ છે, મૂલથી જ આપણાં જિનગિંઓ, વસ્ત્રાલંકારરહિત જ બનાવવાનું વિધાન છે; પૂર્વ પુરુષોએ તે પ્રમાણે જ માન્ય કરેલ છે, એટલે તેમાં ફેરફાર કરી શકાય નહિ.

પ્રશ્ન ૯૭—અલોકમાં સ્થાવર જીવો હોય ?

ઉત્તર—ન હોય, માત્ર આકાશ સિવાય કોઈ દ્રવ્ય ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૮—મનોવર્ગણા અને મનના પર્યાય રૂપી કે અરૂપી ? રૂપી હોય તો તેને અવધિજ્ઞાની જોઈ શકે ? જોઈ શકે તો પછી અવધિજ્ઞાન ને મનઃપર્યાવજ્ઞાનમાં શો ફેર ?

ઉત્તર—મનોવર્ગણા ને મનના પર્યાય રૂપી છે, તેને વિશિષ્ટ અવધિજ્ઞાની જોઈ શકે છે, બધા જોઈ શકતા નથી. અવધિજ્ઞાનનો વિષય મનઃપર્યાવજ્ઞાન કરતાં ઘણો વધારે છે; સર્વાર્થસિદ્ધતા દેવો આખો લોક—તેમાં રહેલા સર્વ રૂપી પદાર્થો જોઈ શકે છે; તેના મનથી કરેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો કેવળી દ્રવ્ય મનથી આપે છે, તે ત્યાં રહ્યા છતાં જોઈને સમજી શકે છે; મનઃપર્યાવજ્ઞાનની વિશેષતા એ છે કે—તેના સ્વામી અપ્રમત્ત મુનિ છે, તેનો વિષય મનુષ્યક્ષેત્ર માત્ર છે; વળી તે જ્ઞાનને દર્શનની અપેક્ષા નથી, એટલે ક્ષયોપશમરૂપ પ્રકાશ ઘણો અને ક્ષેત્ર નહતું હોવાથી મનના પર્યાયને વિશેષ સ્પષ્ટપણે જોઈ શકે છે, તે તેની ખાસ વિશેષતા કહેલી છે.

પ્રશ્ન ૯૯—સામાયક કે તપસ્યા અમુક મુદતમાં કરવાનું નિર્ણયિત થયું હોય, પરંતુ શારીરિક કારણથી તે મુદતમાં જની ન શકે તો તેને બદલે બીજું કાંઈ કરાય ? અથવા તેને બદલે બીજો કરે તો ચાલી શકે ?

ઉત્તર—મુદતસર ન જની શકે તો ત્યાર પછી પણ તેટલાં સામાયક કરી દેવાં, અને તપસ્યા પણ કરી દેવી; તેને બદલે બીજું શા માટે કરવું ? મુદત ચૂક્યા બાબત ગુરુ પાસે આલોચણા લેવી; બીજાનું કરેલું તો ગણાય જ નહિ.

પ્રશ્ન ૧૦૦—વીરપ્રભુનું નિર્વાણ ક્યારે થયું ? અને ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ક્યારે થયું ?

ઉત્તર—વીરપ્રભુનું નિર્વાણ આસો વદ ૦))ની પાછલી રાત્રીએ થયું છે, અને ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ખેસતા વર્ષની સવારે—દેવશર્મણે પ્રતિબોધ કરવા બધા હતા ત્યાંથી પાછા આવતાં માર્ગમાં સૂર્યોદય પછી થયેલ છે. કલ્પસુભોધિકામાં ૨૯ મા સુવાર્થસિદ્ધ મુદ્દર્તે વીરપ્રભુ નિર્વાણ પામ્યાનું કહેલ છે; એટલે ચાર ઘડી રાત્રી બાકી હતી ત્યારે થયાનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૦૧—જો જન્મે કલ્યાણકનું આરાધન ક્યારે કરવું ?

ઉત્તર—મહાવીર પ્રભુનું નિર્વાણ કલ્યાણક દિવાળીની રાત્રે આરાધવું; (દીવાલી લોકો કરે ત્યારે કરવી એમ કહેલ છે.) ગૌતમસ્વામીનું જ્ઞાન-કલ્યાણક ખેસતા વર્ષની સવારે સૂર્યોદય પછી આરાધવું.

પ્રશ્ન ૧૦૨—કાંઈ સંબંધીના અંત વખતે તેને નિમિત્તે ધર્મકર્મમાં વાપરવા તરીકે અમુક રકમ કહેવામાં આવે છે; પરંતુ તે વખતે તેને શુદ્ધિ હોય છે તો કેટલાકને “ હું હવે મરી જઈશ ” એવા વિચારથી ખેદ થાય છે; તો તે કહેવું ઠીક છે કે કેમ ?

ઉત્તર—સાંભળનારને ખેદ જેવું જણાય તો ન કહેવું; બાકી શુદ્ધિમાં હોય ત્યારે જ કહેવું યોગ્ય છે, મારે વિવેકપૂર્વક વર્તવું.

પ્રશ્ન ૧૦૩—જેને ઘેર જન્મનું કે મરણનું સૂતક હોય, તેના ઘરના ગાય, ભેંસનું દૂધ કેટલા દિવસે મુનિ વહોરી શકે? તેનું સૂતક કેટલું ગણવું?

ઉત્તર—ઘરમાં જેટલા દિવસ સૂતક ગણાય તેટલા દિવસ મુનિ તેના ઘરના ગાય, ભેંસનું દૂધ પણ મુનિ વહોરી ન શકે. ગૃહસ્થ ગાય, ભેંસ બીજી જગ્યાએ રાખે ને દૂધ દોવરાવે તો મુનિ વહોરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૦૪—ધર્મના દાનાદિ ચાર પ્રકાર કહ્યા છે, તેમાં ઉજ્જમણામાં કે ઉપધાન વિગેરેમાં દ્રવ્ય વપરાય તે કયા પ્રકારના ધર્મમાં ગણાય?

ઉત્તર—એનો સમાવેશ દાનધર્મમાં થાય, એમ મારું માનવું છે.

પ્રશ્ન ૧૦૫—ઋતુવંતી સ્ત્રી હાલમાં સૂતરનાં કોરાં વસ્ત્રોને અડે છે, તેને ધોયા વિના બીજા વાપરે છે તો તે દોષપાત્ર છે કે કેમ? રેશમનાં વસ્ત્ર વપરાય કે નહિ?

ઉત્તર—પ્રગટપણે દોષપાત્ર છે, માત્ર ઊનનાં વસ્ત્ર માટે આધક નથી; રેશમનાં વસ્ત્ર માટે ખાસ જાણવામાં નથી, બાકી ન વાપરવાં તે યુક્ત છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬—રાત્રે તિવિહારવાળો અણાહારી પદાર્થ પાણી સાથે વાપરી શકે?

ઉત્તર—વાપરી ન શકે, પાણી સાથે અણાહારી પદાર્થ વાપરે તો આહારી ગણાય; અતિવિહાર કરીને પછી વાપરી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦૭—તીર્થંકરો ત્રણ જ્ઞાન સાથે માતાના ગર્ભમાં આવે છે, તે ત્રણે જ્ઞાન ઉચ્ચકોટીનાં હોય છે કે મધ્યકોટીનાં હોય છે?

ઉત્તર—ઉચ્ચકોટીનાં હોતાં નથી, એ ત્રણે જ્ઞાન ઉચ્ચકોટીનાં તો મનુષ્યપણામાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. તીર્થંકર તો દેવલવમાં જેટલા પ્રમાણમાં ત્રણ જ્ઞાન હોય તેટલા પ્રમાણમાં લઈને આવે છે, તેથી બધા તીર્થંકરોને એ ત્રણે જ્ઞાન પણ સરખાં હોતાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૮—તીર્થ'કરને દીક્ષાસમયે મનઃપર્યવ જ્ઞાન થાય છે; તે વિપુલમતિ હોય કે ઋજુમતિ હોય ?

ઉત્તર—એ એ પ્રકારમાંથી કેવું હોય તેની સ્પષ્ટતા જાણી નથી, પરંતુ આવેલું જતું નથી તેથી વિપુલમતિ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૦૯—તીર્થ'કર વરસીદાન આપે છે ત્યારે સોનામહોરો આપે છે કે યીળું પણ આપે છે ?

ઉત્તર—સોનામહોરો, રૂપોઆ, અન્ન, વસ્ત્ર, હાથી, ઘોડા વિગેરે જે માગે તે આપે છે.

પ્રશ્ન ૧૧૦—વરસીદાન માટે બધું દ્રવ્ય દેવો ક્યાંથી લાવે છે ?

ઉત્તર—એ વિષે કસ્યપમૂર્તી સુબોધિકા ટીકામાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલું છે, તે વાંચો. તમે ઘણી વાર તે સાંભળ્યું પણ હશે.

પ્રશ્ન ૧૧૧—દીક્ષા વખતે તીર્થ'કરને ખભે ઈંદ્ર દેવદૂધ્ય વસ્ત્ર મૂકે છે, તે બધા તીર્થ'કરોને ક્યાં સુધી રહેલ છે ?

ઉત્તર—વીરપ્રભુને એક વર્ષ ઝાઝેરું અને બીજા ત્રેવીશ તીર્થ'કરોને નિર્વાણ પામતા સુધી રહેલ છે, એમ સપ્તતિશતસ્થાન પ્રકરણમાં કહેલ છે. ઋષભદેવને એક વર્ષ રહ્યાનું કાઈ સ્થળે કહેલ છે; પણ તેનું કારણ જણાવેલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧૨—વીરપ્રભુનું ને ઋષભદેવનું દેવદૂધ્ય ગયા પછી તેમનો શારીરિક દેખાવ બિભત્સ લાગતો નહિ હોય ?

ઉત્તર—તીર્થ'કરોના અતિશયોવડે તેઓ બિભત્સ લાગતા નથી; મુંદર જ લાગે છે; એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૧૩—તીર્થ'કરનામકર્મ બાંધવું અને નિકાચિત કરવું એ બન્ને વાત એક જ છે કે જુદી છે ?

ઉત્તર—એક નથી; તીર્થ'કરનામકર્મ તો ઘણા ભવ અગાઉ પણ આંધે છે; અને તે કાષ્ઠ જીવને મિથ્યાત્વાદિ કારણથી વિલય પણ જાય છે, નિકાચીત તો પાછલા ત્રીજે ભવે જ કરે છે અને પછી તે તીર્થ'કર થાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૧૪—નવપદજીની પૂજામાં કહ્યું છે કે-ત્રીજે ભવ વર થાનક તપ કરી જેણે આંધ્યું જિન નામ-આ પ્રમાણે કૃષ્ણ કે શ્રેણિકરાજાએ, ત્રીજે ભવે તપ કર્યાનું જણાવું નથી તો શી રીતે આંધ્યું ?

ઉત્તર—તપ શબ્દથી તમારું લક્ષ બાલ તપ ઉપર જાય છે, પરંતુ તેમણે અભ્યંતર તપ, વિનય, વૈયાવચ્ચ આદિ કરેલ છે; અને તેથી તીર્થ'કરનામકર્મ આંધ્યું છે; શ્રેણિકે નિકાચિત કર્યું છે અને કૃષ્ણ તો હવે નરકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થશે તે ભવમાં નિકાચિત કરવાના છે. તેમને નેમિનાથજીના ૧૮૦૦૦ મુનિને વંદન કર્યું સારે તીર્થ'કરનામકર્મ આંધ્યું છે; શ્રેણિકરાજાએ વીરપ્રભુની ભક્તિથી આંધ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૧૫—રાવણે તીર્થ'કરનામકર્મ અષ્ટાપદ પર પ્રભુભક્તિથી આંધ્યું છે, ત્યાં નિકાચિત કર્યું છે કે નહિ ?

ઉત્તર—નિકાચિત કર્યું નથી. નિકાચિત તો યૌદ્ધમે ભવે તીર્થ'કર થવાના છે, તેની અગાઉના ત્રીજે ભવે કરશે.

પ્રશ્ન ૧૧૬—તીર્થ'કરનામકર્મ મુનિપણમાં નિકાચિત કરે એવો અથવા ક્ષાયિક સમકિતી કરે એવો નિર્ણય છે ?

ઉત્તર—એવો નિર્ણય નથી; શ્રેણિકરાજાની જેમ ગૃહસ્થપણમાં પણ નિકાચિત કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૧૭—વીરપ્રભુના શાસનમાં નવ જણે તીર્થ'કરનામકર્મ આંધ્યાનો ઉલ્લેખ છે, તેમણે નિકાચિત કર્યું છે ?

ઉત્તર—જઘાએ નિકાચિત કર્યું નથી; નિકાચિત તો તીર્થ'કર થવાના હશે ત્યારે તેની અગાઉ ત્રીજા ભવે કરશે.

પ્રશ્ન ૧૧૮—ગણધરો દ્વાદશાંગી કઈ શક્તિથી રચે છે? અને સર્વ ગણધરો સરખી રચે છે કે તેમાં ફેરફાર હોય છે? વળી રચે છે એટલે શું સમજવું?

ઉત્તર—ગણધરોને તો તીર્થંકર પાસેથી ત્રિપદી સાંભળતાં જ ગણધરનામકર્મના ઉદયથી અપૂર્વ ક્ષયોપશમ જનમે છે; એટલે તરત જ તેને શ્રુતજ્ઞાનનો પૂર્ણ ઓધ થઈ જાય છે; અને તે યધાય દ્વાદશાંગી રચે છે. તેમાં ભાવ સરખો હોય, શબ્દરચના એકસરખી ન હોય. રચે છે એટલે—અક્ષરાનુક્રમે હૃદયમાં—મનમાં ગોડવાઈ જાય છે. લખતા કે લખાવતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૧૯—ગણધરના શિષ્યો તો ગણધર પાસેથી મુખદ્વારા સાંભળીને દ્વાદશાંગીના અભ્યાસી થાય છે; તે યધાને ઓધ સરખો થતો હશે કે તેમાં તરતમતા હશે?

ઉત્તર—અક્ષરોધ સરખો હોય છે, પણ મતિજ્ઞાનને અનુસારે અર્થ. ઓધમાં છંડાણ વડીઆ લાભે છે; એક કરતાં ધીમને અનંતગુણો ઓધ પણ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૨૦—સર્વલઙ્ઘિસંપન્ન કોને કહીએ? ગણધરો અને ચૌદ પૂર્વધરો સર્વલઙ્ઘિસંપન્ન ન હોય?

ઉત્તર—ગણધરો સર્વલઙ્ઘિસંપન્ન હોય, યધા ચૌદ પૂર્વધરો સર્વલઙ્ઘિસંપન્ન ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૨૧—ગણધરની ગતિ શું થાય?

ઉત્તર—સર્વ ગણધરો તદ્દભવે જ મોક્ષે જાય.

પ્રશ્ન ૧૨૨—ગૌતમરવામી વિગેરે મોટા ગણધરો છતાં, વીરપ્રભુએ પેતાની પાઠે મુધમાસ્વામીને કેમ રચાવ્યા?

ઉત્તર—નવ ગણધરો તો પ્રભુની હયાતીમાં નિર્વાણ પામ્યા હતા અને ગૌતમ ગણધર પેતાના નિર્વાણ પછી તરત જ કેવલજ્ઞાન પામ-

: ૫૦ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

વાના છે, એમ પ્રભુ જાણતા હતા અને શાસન ચલાવવાનું કામ છદ્મરચનું છે, તેથી સુધર્માસ્વામીને દીર્ઘાયુષી જાણી તેને પોતાની પાટ પર સ્થાપ્યા હતા.

પ્રશ્ન ૧૨૩—મનઃપર્યવજ્ઞાની પોતાના અને અન્ય જીવોના કેટલા ભવો દેખે ? અને તેમની ગતિ કઈ હોય ?

ઉત્તર—મનઃપર્યવજ્ઞાનનો ખાસ વિષય મનના પર્યાય જાણવાનો છે, ભવો જાણવાનો વિષય અવધિજ્ઞાનનો છે; તેથી અવધિજ્ઞાન સહિત જે મનઃપર્યવજ્ઞાન પામ્યા હોય તો ભવો દેખે, તે સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા દેખે; સર્વ જીવ માત્રના દેખે એમ સમજવું નહિ; જે પૂછે તેના વિચારવાથી દેખે. મનઃપર્યવજ્ઞાન એ પ્રકારનાં છે; વિપુલમતી અને ઋજુમતિ. તેમાં વિપુલમતીને તો કેવલજ્ઞાન જ થાય છે; તેથી તે તો મોક્ષે જ જાય; ઋજુમતિજ્ઞાન જે જાય તો પછી તે જીવ ચારે ગતિમાં જાય એમ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૨૪—મનુષ્યને અવધિજ્ઞાન જન્મન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલું હોય ? અને તે આવેલું જાય કે નહિ ?

ઉત્તર—અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય છ પ્રકાર છે અને ઉત્તરભેદ અસંખ્ય થાય છે, મનુષ્યને જન્મન્ય અવધિજ્ઞાન ક્ષેત્રશ્રી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું અને ઉત્કૃષ્ટ લોકાવધિ, પરમાવધિ સુધી થાય છે. લોકાવધિ સુધી થયેલું અવધિજ્ઞાન પણ જાય છે; પરમાવધિ જતું નથી, તેને તો અનંતર કેવલજ્ઞાન થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૨૫—અવધિજ્ઞાની પોતાના અને પરના કેટલા ભવો દેખે ?

ઉત્તર—અવધિજ્ઞાની સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા ભવ જીએ એમ કહેલ છે; પરના એટલે જે પૂછે તેના ઉપયોગ દધને જીએ ત્યારે જાણે છે અને કહે છે. બધા અવધિજ્ઞાની માટે એ પ્રમાણે સમજવું નહિ.

પ્રશ્ન ૧૨૬—અવધિગાની પોતાના પાછલા ભવોની બધી હકીકત જાણતા હશે કે પરિમિત જાણતા હશે ?

ઉત્તર—એ જાણસ્થિતિ જ્ઞાન હોવાથી પરિમિત જાણવા સંભવ છે, આ સંબંધમાં વિશેષ બહુશ્રુત મુનિરાજને રૂપ જલને પૂછવું.

પ્રશ્ન ૧૨૭—શ્રુતકેવલી લોકલોકનું સ્વરૂપ કેવલી સમાન જાણે છે, પરંતુ બીજું અનેક ભવો વિગેરે પણ કેવલી પ્રમાણે જાણતા હશે ?

ઉત્તર—લોકલોકનું સ્વરૂપ પરમાત્માના વચન અનુસારે જાણે, પરંતુ અધુન કેવલી પ્રમાણે જાણી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૨૮—જાતિસ્મરણગાની પોતાના અને બીજાના કેટલા ભવો દેખે અને તેનું સ્વરૂપ જાણે ?

ઉત્તર—જાતિસ્મરણનો વિષય અલ્પ છે તેથી તે પોતાના સંબંધમાં આત્મા ભવોની કેટલીક હકીકત જાણે, પરંતુ સર્વથા પ્રકારે જાણી શકે નહિ એમાં પણ તરતભેદ બહુ છે.

પ્રશ્ન ૧૨૯—મતિજ્ઞાનને બીજાના જ્ઞાને સાથે સંબંધ થાય છે ?

ઉત્તર—સંબંધ જોડેલે શું કહી શકાય ? મતિ સાથે શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ એ ત્રણે જ્ઞાન હોઈ શકે છે, કેવલજ્ઞાન હોવું નથી; કેવલજ્ઞાન થાય છે ત્યારે જાણસ્થિતિ જ્ઞાન નષ્ટ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩૦—ભુવનપતિ વિગેરે સર્વ દેવોને અવધિજ્ઞાન કેટલું હોય છે ?

ઉત્તર—આવી બાબત માત્ર પ્રશ્નોના ઉત્તરોથી સમજાવી ન શકાય, એને માટે તમારે પ્રશ્નોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ; શ્રુતસંગ્રહણી વિગેરે વાંચવાથી જાણી શકશો.

પ્રશ્ન ૧૩૧—કેવલી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવોના મનથી પૂછેલા પ્રશ્નોના ક્ષયમનવડે ઉત્તર આપે છે; એમ બીજા ચાર અનુત્તર વિમાનના તથા નવત્રૈવેચકના દેવોને ઉત્તર આપતા હશે ?

: ૫૨ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

ઉત્તર—એ યધાને દ્રવ્યમનર્થી ઉત્તર આપે છે.

પ્રશ્ન ૧૩૨—દ્રવ્યમન એટલે શું ને ભાવમન એટલે શું ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમન તે મનોવર્ણણા ને ભાવમન તે જ્ઞાન.

પ્રશ્ન ૧૩૩—આરમા દેવલોકના તથા બીજા સર્વ દેવો ઉપર ને નીચે ક્યાં સુધી જઈ આવી શકે ?

ઉત્તર—ઉપર પોતાના વિમાનની ધજા સુધી જઈ શકે ને નીચેને માટે ઝોછુંવતું છે, તે જહત્સંગ્રહણીમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૧૩૪—અપરિગ્રહિતા ને પરિગ્રહિતા દેવીઓ એટલે શું ?

ઉત્તર—મુકરર સ્વામીવાળી તે પરિગ્રહિતા અને અમુકરર સ્વામીવાળી તે અપરિગ્રહિતા જાણવી.

પ્રશ્ન ૧૩૫—અપરિગ્રહિતા દેવી ક્યાં સુધી જઈ શકે ?

ઉત્તર—આદમા દેવલોક સુધી જઈ શકે, ત્યાર પછીના દેવલોકના દેવોને યોગ્ય હોય તે દેવી, પોતાના સ્થાને બેસી બેસી મનથી જ પોતાને યોગ્ય દેવને સેવે છે, ત્યાં જતી નથી.

પ્રશ્ન ૧૩૬—એ દેવીઓનું આયુષ્ય કેટલું હોય છે ?

ઉત્તર—આ જાગત જહત્સંગ્રહણી વિગેરેમાં સ્પષ્ટ કહેલી છે. પહેલા દેવલોકમાં ઉપજનારી અપરિગ્રહિતા દેવીનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય (૫૦) પલ્યોપમનું અને બીજા દેવલોકમાં ઉપજનારીનું (૫૫) પલ્યોપમનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૩૭—સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહોના સ્વામી છે, છતાં તે ગ્રહમાં કેમ ગણાય છે ?

ઉત્તર—નવ ગ્રહના પ્રારંભમાં તેને ગણ્યા છે, પરંતુ તેથી તેનું સ્વામીપણું નાશ પામતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩૮—ગ્રહો પીડા કરે છે, એ વાત ખરી છે ? જો ખરી ન હોય તો ભદ્રાહુસ્વામી એ વાત ગ્રહશાંતિ સ્તોત્રમાં કેમ લાવ્યા છે ?

ઉત્તર—એ વાત જ્યોતિષના અંગતી છે, તે શુભાશુભમૂલક છે; વિશેષ ખુલાસો તો અલુપ્ત કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૩૯—અહો સમકિતી અને મિથ્યાત્વી એ બે પ્રકારના છે ?

ઉત્તર—નવઅહો તો સમકિતી છે. બીજા (૮૮) અહો ચૈત્રીના અહો સમકિતી જ છે એમ જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૪૦—સમકિતી અહો પણ બીજાને પીડા કરે ?

ઉત્તર—એ પીડા કરતા નથી, પરંતુ અશુભમૂલક છે એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૪૧—તિર્યંચોને અવધિજ્ઞાન ફેટલા પ્રમાણમાં થાય છે ?

ઉત્તર—જ્યન્યથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા યોજન સુધીનું થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪૨—દ્વાદશાંગી ને આગમો એ એક કે જુદા ?

ઉત્તર—દ્વાદશાંગી બાર અંગરૂપ કહેવાય છે, અને આગમોમાં અંગીયાર અંગ સિવાયના ઉપાંગો વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે; પરંતુ સમગ્ર આગમો, એ દ્વાદશાંગીના નિઝરણારૂપ જ છે.

પ્રશ્ન ૧૪૩—પીસ્તાલીશ આગમોમાં શેનો શેનો સમાવેશ છે ?

ઉત્તર—૧૧ અંગ, ૧૨ ઉપાંગ, ૧૦ પયત્રા, ૬ છેદસૂત્ર, ૪ મૂલસૂત્ર ને ૨ ચૂલિકાસૂત્ર (નંદી ને અનુયોગદ્વાર) એમ પીસ્તાલીશ જાણવાં, તેમાં ચારે અનુયોગ સમાયેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૪૪—પંચાંગી કેને કહીએ ?

ઉત્તર—સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ ને ટીકા-આ પંચાંગી સમજવા. નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને ચૂર્ણિ માગધીમાં છે; તેમાં સૂત્રના અર્થનો વિસ્તાર છે; ટીકા અથવા વૃત્તિ સંસ્કૃતમાં છે; એમાં પણ સૂત્રના અર્થનો વિશેષ વિસ્તાર જ છે.

પ્રશ્ન ૧૪૫—ક્ષાયિક જ્ઞાન, દર્શન અને ચાગ્રિત એટલે શું ?

: ૫૪ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

ઉત્તર—જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, મોહની, અંતરાય એનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્ર (કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન ને યથાખ્યાત ચારિત્ર) ક્ષાયક સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૪૬—સાધ્વીઓ બધા આગમો ને પંચાંગી વાંચી શકે ?

ઉત્તર—યોગવલ્લભપૂર્વક, ગુરુમહારાજની આજ્ઞાથી જ છેદ સૂત્રો વિનાના બાકીના આગમો ને પંચાંગી વાંચી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪૭—શ્રી મલ્લિનાથજી દીક્ષા લીધા પછી મુનિના વેશમાં હતા કે સાધ્વીના વેશમાં હતા, તેમની સેવામાં સાધુ રહેતા હતા કે સાધ્વી રહેતી ?

ઉત્તર—શ્રી મલ્લિનાથજીને પણ બધા તીર્થકરોની જેમ ઇંદ્રે ખભા ઉપર મૂકેલું દેવદૂધ વસ્ત્ર જ હતું, કે જે નિર્વાણ પામતા સુધી રહ્યું હતું. તેમનો વેશ મુનિ પ્રમાણે કે સાધ્વી પ્રમાણે નહોતો; તે તો કલ્પાતીત હતા. વળી તેઓ દીક્ષા લીધી તે દિવસે જ કેવલજ્ઞાન પામ્યા હતા; નિર્વેદી થયા હતા, સમવસરણમાં બિરાજ્યા હતા, આર પર્ષદા મળી હતી અને દેશના બધા તીર્થકરોની જેમ આપી હતી. તેઓ દેવછંદામાં પધારે ત્યારે સાથે અંગસેવા માટે સાધ્વીઓ જ રહેતી હતી, એટલું વ્યવહારનું પાલન કર્યું હતું. બાકી તેઓ તો નિર્વેદી થયા હતા.

પ્રશ્ન ૧૪૮—દર્શનાચાર ને સમક્ષિતમાં શું ફેર છે ? કે જેથી તેના અતિચાર જુદા કહ્યા છે.

ઉત્તર—દર્શનાચારના આઠ પ્રકાર છે, તેથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવું તે તેના અતિચાર છે;—સમક્ષિતના—શંકા વિગેરે પાંચ અતિચાર છે, સમક્ષિત મૂળ ગુણ સમજવો અને સમક્ષિતી જીવની પ્રવૃત્તિ તે દર્શનાચાર સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૪૯—કૃષ્ણ વાસુદેવ ક્ષાયિક સમક્ષિતવાળા હતા, છતાં તેઓ—“૩૬૦”—યુદ્ધ કેમ કરી શક્યા ? તેમને અનંતાનુબંધીનો ક્ષાય થયો નહિ હોય ?

ઉત્તર—કૃષ્ણ વાસુદેવે જે યુદ્ધ કર્યાં હતાં, તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામ્યા અગાઉ કર્યાં છે, સમકિત પામ્યા પછી કર્યાં નથી. તેમને ક્ષાયિક સમકિત તો નેમિનાથ પ્રભુના ૧૮૦૦૦ મુનિઓને વાંઘા ત્યારે થયેલું છે.

પ્રશ્ન ૧૫૦—કૃષ્ણે, જલભદ્રના જીવ દેવને પોતાનો અપવાદ નિવારવાનું કહ્યું ને જલભદ્રના જીવ દેવે તેને માટે ઘટતો પ્રયોગ કર્યો; તેથી જગતમાં મિથ્યાત્વ વિસ્તાર પામ્યું તો તે સમકિતીને ઘટી શકે ?

ઉત્તર—એ અન્નેનો ઇરાદો અપવાદ ટાળવાનો હતો, મિથ્યાત્વ પ્રવર્તાવવાનો ન હતો, તેથી તેમને સમકિતમાં દુષણ લાગ્યું હોય એમ જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૧૫૧—ઉપર જણાવેલા કારણને લઈને કેટલાક કૃષ્ણના સમકિતને અશુદ્ધ ક્ષાયિક અથવા વિશુદ્ધ ક્ષયોપશમ સમકિત કહે છે; તે અંગતર છે ? ક્ષાયિક સમકિતી જતાં કૃષ્ણ પાંચ ભવ કેમ કરશે ?

ઉત્તર—કૃષ્ણ ક્ષાયિક સમકિતી જ છે અને કથંચિત ક્ષાયિક સમકિતી પણ પાંચ ભવ કરે છે. દુષ્પસહસ્રરિને પણ પાંચ ભવ થવાના છે, તેથી તે આત્મતનો વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૧૫૨—રાત્રિભોજનના નિયમવાળાને શું શું ખપે ?

ઉત્તર—રાત્રિભોજનનો નિયમ દુવિહાર પ્રમાણે આપવામાં આવે છે, તેથી તેને દુવિહાર પ્રમાણે ઔષધ ને મુખવાસ વિગેરે સ્વાદિમ તથા પાણી ખપે છે.

પ્રશ્ન ૧૫૩—રાત્રિભોજનનો નિયમ કરનાર દૂધ, ચા, ખાંડ, સાકર વિગેરેની છૂટ રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે; તેને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ જ કહેવાય નહિ; અભિગ્રહ તરીકે જેટલો ત્યાગ કરવો હોય તેટલો કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૫૪—ભોજકો વિગેરે આરતિ વિગેરેનું લી ઓલે છે અને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરે છે તેમાં કંઈ વાંધાવાળું છે ?

: ૫૬ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

ઉત્તર—એમાં કંઈ વાંધો જાણાતો નથી, અધે તેવી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૫૫—કોઈ માણસ માંદગી લાંબાવાથી અને તેમાં ઘેરાઈ જવાથી, પ્રથમ લીધેલાં વ્રત, નિયમો, પાળી ન શકે તો તેને સર્વ-સમાહિત્તિયાગારેણું, એ આગારથી છૂટ મળી શકે ?

ઉત્તર—છૂટ મળી શકે, પરંતુ કેવો નિયમ અને કેવી છૂટ, તે જાણ્યા પછી વધારે ખુલાસો થઈ શકે. અભિચર્યનો ભંગ તો ન જ કરાય, સચિત્તા લાગીથી, સચિત્ત ન જ વપરાય; બાવીશ અબલ્યનું ભક્ષણ ન થાય, ખાસ કારણે બીજી કાંઈ છૂટ મેળવવાની જરૂર લાગે તો મુનિરાજની અગર સુશ્રાવકની સલાહથી છૂટ લઈ શકે.

પ્રશ્ન ૧૫૬—કોઈ સાધુ કે શ્રાવકને, તેની જોશુદ્ધ અવસ્થામાં શ્રાવકો વિગેરે તેનું વ્રત ભાંગે એવી રીતે પાણી, આહાર, ઔષધ વિગેરે આપે તો તે દોષના ભાગી થાય ?

ઉત્તર—જરૂર થાય, વ્રતભંગ કરાવવાનો કોઈને અધિકાર નથી.

પ્રશ્ન ૧૫૭—સ્થાનકવાસી ને તેરાપંથીમાં શું ભેદ છે ?

ઉત્તર—સ્થાનકવાસી મૂર્તિ માનતા નથી, તેરાપંથીઓએ મૂર્તિલોપ કરવા ઉપરાંત દયાધર્મને પણ લોપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૫૮—સ્થાનકવાસી, તેરાપંથીને દિગંબરીની ઉત્પત્તિ ક્યારે થઈ ?

ઉત્તર—આ વિષે ચોક્કસ સંવત મારા જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૫૯—અષ્ટમંગલનાં શું નામ છે ? તેની પૂજા દેરાસરમાં રાખીને કરાય ?

ઉત્તર—૧ સ્વસ્તિક, ૨ શ્રીચન્દ્ર, ૩ કલશ, ૪ ભદ્રાસન, ૫ નંદા-વર્ત, ૬ વર્ધમાન, ૭ મત્સ્યયુગ, ૮ દર્પણ આ આઠ નામ છે; તેની પૂજા કરવાની આવશ્યકતા નથી; તે તો પ્રભુ પાસે ધરવના તેમ જ અક્ષતાદિવડે આલેખવાના છે.

પ્રશ્ન ૧૬૦—સાતે ક્ષેત્રમાં દ્રવ્ય વાપરે તે સુપાત્રદાન કહેવાય ?

ઉત્તર—કહેવાય, પરંતુ એમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની તેમ જ સમય પરત્વે આવશ્યકતા વિગેરેની અને પાત્રાપાત્રતાની વિચારણા કરવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૬૧—સમસ્ત શુભ કાર્યનો સદાચારમાં સમાવેશ થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે, પરંતુ સદાચારની આખ્યામાં ભૂલ થવી ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૬૨—ધરણેન્દ્ર કોનો ઈન્દ્ર છે ?

ઉત્તર—ચાર દેવ નિકાયો પૈકી ભવનપતિનિકાયના દશ ભેદમાંથી, નાગકુમાર નિકાયનો ઈન્દ્ર છે.

પ્રશ્ન ૧૬૩—પંન્યાસપદ, ગણિપદ ને પ્રવર્તકપદની શરૂઆત ક્યારે થઈ ?

ઉત્તર—પ્રવર્તકપદ તો ગુરુવંદન બાળ્યમાં કહેલ છે; પંન્યાસપદ ને ગણિપદ, આચાર્ય મહારાજઓએ શાસ્ત્રાધારે શરૂ કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૬૪—ક્ષાયિક સમક્ષિત જીવ શી રીતે અને ક્યારે કેવી રીતિમાં પામે ?

ઉત્તર—આ પ્રમાણે—દર્શનમોહનીયકર્મની સાત પ્રકૃતિનો સર્વથા ક્ષય કરે ત્યારે જીવ ક્ષાયિક સમક્ષિત પામે છે, પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ જિનેશ્વરના કાળમાં જ અને મનુષ્યને જ થાય છે. તે જો અબદ્ધ આયુષ્ય હોય તો તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય અને બદ્ધાયુષ્ય હોય તો દેવ કે નારકીનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ત્રીજે ભવે અને યુગલિક મનુષ્ય કે તિર્થંચનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ચોથે ભવે મોક્ષે જાય. કૃષ્ણ કે દુષ્પસહસ્રરિની જેમ કોઈ જીવ પાંચમે ભવે પલ્લુમોક્ષે જાય. મનુષ્ય કે તિર્થંચનું અસંખ્યાત વર્ષનું (યુગલિકનું) આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો જ ક્ષાયિક સમક્ષિત પામે છે વળી તે સમક્ષિતના પ્રસ્થાપક શરૂ કરનાર.

મનુષ્ય કહ્યા છે. પરંતુ સાતે પ્રકૃતિ અપાવવાનું અપૂર્ણ રહ્યું હોય તો નિષ્ઠાપક-ક્ષાયિકને પૂર્ણ કરનાર ચારે ગતિમાં લાભે છે. અર્થાત્ ચારે ગતિમાં જઈને તેને પૂર્ણ કરે છે.

અસ્પર્શ્ય સળધી હકીકત વિવાદગ્રસ્ત છે, તેથી તેનો નિર્ણય તમારે કોઈ આચાર્ય પાસેથી લેવો.

કૃષ્ણ વાસુદેવ અવિરતિ હતા, પરંતુ મૌન એકાદશીનું આરાધન કર્યું હતું. અવિરતિ સમક્ષિતદ્રષ્ટિ જીવ કાંઈ પણ વિરતિ કરી જ ન શકે એમ ન સમજવું. અત્યારે બહોળે ભાગે :સમક્ષિત પામ્યા વિનાના જીવો હોય છે. તેઓ પણ વ્રત, તપ, જપ વિગેરે વિરતિ સ્વીકારે છે. ચોથા ગુણકાણાવાળા અવિરતિ જીવો રીતસર શ્રાવકના આર વ્રતો ઉચ્ચરે નહીં એટલે તે અવિરતિ કહેવાય; બાકી વિરતિના અંગની કાંઈપણ ત્યાગાદિ ક્રિયા ન જ કરે એમ ન સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૬૫—અવ્યવહારરાશિ ને વ્યવહારરાશિ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય તે અવ્યવહારરાશિ ને બીજા જીવોનો સમૂહ તે વ્યવહારરાશિ જાણવી.

પ્રશ્ન ૧૬૬—નિગોદ એટલે શું ?

ઉત્તર—એક શરીરમાં અનંતા જીવો હોય તે નિગોદ કહેવાય, તેના સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બે ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૧૬૭—જેટલા જીવો અહીંથી મોક્ષે જાય તેટલા જીવો અવ્યવહારરાશિમાંથી નીકળીને વ્યવહારરાશિમાં આવે એવો નિયમ છે ?

ઉત્તર—એવી ત્રિકાળ વ્યવસ્થા છે.

પ્રશ્ન ૧૬૮—જો એમ વ્યવસ્થા હોય તો જેટલા જીવો સિદ્ધમાં જાય તેટલા અવ્યવહારરાશિમાં ઘટે કે કેમ ?

ઉત્તર—એટલા જીવો ઘટે, પરંતુ અવ્યવહારરૂઢિમાં એકેક નિગોદમાં એટલા અનંતા જીવો છે કે અનંતા કાળથી તેમાંથી જીવો નીકળે છે, છતાં એક નિગોદનો અનંતમો ભાગ ઘટ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૬૯—અસહ્ય માંદગીના વખતમાં પૂર્વ કરેલા નિયમોને અંગે સન્વસમાહિવત્તિયાગારેણુ આગારનો ઉપયોગ થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે એટલા માટે જ તે આગાર છે ને કાષ્ઠપણુ નિયમ લેતાં એ આગાર રખાય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ ક્યારે કરવો તે વિચક્ષણુનું કામ છે. વળી આરામ થયા બાદ તેને માટે ગુરુ પાસે આલોચણુ લેવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭૦—પર્વતિથિએ લીલોતરીના ત્યાગવાગાને પાકી કે કાચી કાઈ વનસ્પતિ ખપે કે કેમ ?

ઉત્તર—ખંતે ન ખપે. લીલું દાંતણુ સુકાણું ન હોય તો તે પણ ન ખપે.

પ્રશ્ન ૧૭૧—દેરાસરમાં દર્શન કરવા જતાં હાથમાં કે ગળવામાં જે ખાવાની વસ્તુ રહી ગઈ હોય તે બહાર આવ્યા પછી ખવાય ?

ઉત્તર—ન ખવાય. એને માટે પાંચ અભિગમ જાળવવાના કહ્યા છે. તેમાં સચિત શબ્દે બક્ષ્ય પદાર્થ બધા બહાર મૂકવા એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૭૨—ગરમ કપડાં દિશાએ જતાં વાપર્યાં હોય કે રૂતુવંતી સીએ વાપર્યાં હોય તે જિનપૂજમાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ધોયા વિના ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૧૭૩—રૂતુવંતી સીના વસ્ત્રાદિને અડી જવાથી સ્નાન કરવું જ પડે કે તે વિના માત્ર પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ થાય ?

ઉત્તર—પાણી છાંટવાથી શુદ્ધિ ન થાય.

: ૬૦ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા.

પ્રશ્ન ૧૭૪—ઘાસલેટ તેલના ફાનસને રૂપવંતી અડેલ હોય તો તે વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—એમાં આધક જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૭૫—રેલ્વે ટ્રેનમાં તેમ જ યાત્રા નિમિત્તની સ્પેશીયલ ટ્રેનમાં રૂપવંતી સ્ત્રીને અંગે ઘણી ઉપાધી થવાનો સંભવ છે, તેથી તેમાં શું કરવું ?

ઉત્તર—તેમાં બની શકે તેટલો વિવેક જાળવવો. અશક્ય પરિહારમાં બીજું શું કહી શકાય ?

પ્રશ્ન ૧૭૬—તિરૂર્થલોક ૧૮૦૦ યોજન પ્રમાણ કહ્યો છે. તે શી રીતે સમજવો ? કેમકે તિરૂર્થલોકમાં તો અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્રો છે.

ઉત્તર—ઊર્ધ્વ તથા અધો મળીને જડાઇમાં ૧૮૦૦ યોજન સમજવો. તિરૂર્થો તો અસંખ્ય યોજન પ્રમાણ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૭૭—અંગુલ કેટલા પ્રકારના છે ?

ઉત્તર—અંગુલ ત્રણ પ્રકારના છે. તેનું, ત્રણ પ્રકારના સંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અસંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અનંતાનું સ્વરૂપ લોકપ્રકાશના પ્રથમ સર્ગના પ્રારંભમાં આપેલ છે ત્યાંથી સમજવું. તેનો વિસ્તાર ઘણો હોવાથી અહીં લખી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૧૭૮—અંજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠામાં શું ફેર ?

ઉત્તર—અંજનશલાકા તે મૂર્તિમાં દેવત્વ આરોપણની ક્રિયા છે. તેમાં મૂર્તિનાં ચક્ષુમાં અંજન કરવામાં આવે છે. તેનું ખરૂં નામ જ પ્રતિષ્ઠા છે. અત્યારે પ્રતિષ્ઠા કહેવામાં આવે છે, તે તો બિંબપ્રવેશ અથવા સ્થાપન છે.

પ્રશ્ન ૧૭૯—ચક્રવર્તીનું શરીર કેવું હોય છે ?

ઉત્તર—ચક્રવર્તીનું શરીર ઔદારિક જ હોય, પણ તે અનેક સ્ત્રીઓને ભાગવવા માટે અનેક રૂપો વિકુર્વો શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૮૦—અનંતકાળથી અવ્યવહારરાશિમાંથી જીવો નીકળ્યા કરે છે અને અનંતકાળ સુધી નીકળશે છતાં જ્ઞાનીઓને પૂછતાં તે એક નિર્ગોદનો અનંતમો ભાગ જ નીકળ્યો છે અથવા સિદ્ધ થયો છે એમ કહે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એક નિર્ગોદમાં જે જીવો છે તે આક્રમે અનંત છે. તેનું સ્વરૂપ તમે જાણશો ત્યારે તમને ખબર પડશે કે એ અનંતું એટલું મોટું છે કે તેમાંના જીવોનો અનંતમો ભાગ નીકળશે તે ખરાબ છે.

પ્રશ્ન ૧૮૧—તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન પામ્યા અગાઉ સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાન હોય ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર નહીં. પૂર્વભવથી લાવેલા ત્રણ જ્ઞાનમાં હોય તેટલું જ હોય. પરંતુ ક્રિયુષી માંડતાં સામર્થ્યયોગથી સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાન થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮૨—પંચાંગ યુદ્ધ કરીને પ્રભાતે પ્રતિમાને અજ્ઞા સિવાય વાસકેપથી પૂજન થઈ શકે ?

ઉત્તર—થઈ શકે. એમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮૩—સાધ્વીને આવક કેવી રીતે વંદન કરે ?

ઉત્તર—હાલ શીદા વંદનની પ્રવૃત્તિ છે. ખમાસમણ દેવાની પ્રવૃત્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮૪—ઓંકારબિંદુસંયુક્તં નિત્યંધ્યાયંતિ યોગિનઃ—એટલે બિંદુ સંયુક્ત એવા ઓંકારનું ધ્યાન નિત્ય યોગી પુરૂષો કરે છે. એમાં બિંદુ સંયુક્ત કહેવાનું શું કારણ ? એ ઓંકારમાં મુનિ નામને જ અનુસ્વાર થયેલ છે ?

: ૬૨ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

ઉત્તર—એ સ્વરૂપદર્શક વિશેષણ છે તેથી એમ કહેવામાં બાધ નથી. એ વ્યવચ્છેદક વિશેષણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮૫—સરસ્વતીને પ્રહ્લ્યાગિણી કહી છે પણ દેવો તો અવિરતિ હોય છે, તેથી તેમાં પ્રહ્લ્યાચર્ય કેમ હોય ?

ઉત્તર—અવિરતિનો અર્થ વિરતિ લેતા નથી એટલો જ કરવાનો છે; બાકી અવિરતિવાળા અવિરતિને સેવનારા જ હોય એમ ન સમજવું. નવ ગ્રંથક ને પાંચ અનુત્તરના દેવોને વિષયપ્રવિચારણા બીલકુલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૮૬—સરસ્વતી કયા દેવલોકની દેવી છે ?

ઉત્તર—એ વૈમાનિક નથી, ભવનપતિનિકાયની છે.

પ્રશ્ન ૧૮૭—દેવલોકમાં અપરિગ્રહિતા દેવી આઠ દેવલોક સુધી જાય છે તેમ કોઈ દેવો પણ જાય છે ? જઈ શકે છે ?

ઉત્તર—એ દેવોનું અવધિજ્ઞાન જ પોતાના દેવલોકની ધ્વજ સુધીનું છે તેથી પ્રાપ્તે જઈ શકતા જ નથી. અન્યના અવલંબનથી જઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૮૮—બાર આરાનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં સમજાવો.

ઉત્તર—૧. એક અવસર્પિણીમાં છ આરા હોય છે. અને એક ઉત્સર્પિણીમાં પણ છ આરા હોય છે. એ બાર આરાનું એક કાળચક્ર કહેવાય છે.

૨. અવસર્પિણીનો પહેલો આરા ૪ કોડાકોડ સાગરોપમનો હોય છે તેમાં યુગલિક મનુષ્યો હોય છે. તેનું શરીર પ્રારંભમાં ૩ ગાઉનું અને તે આરાના અંતે ૨ ગાઉનું હોય છે. આયુષ્ય પ્રારંભમાં ૩ પલ્લોપમનું હોય છે ને આરાના અંતે ૨ પલ્લોપમનું હોય છે. તેની પ્રતિપાલના તેના માબાપ ૪૯ દિવસે કરે છે તેની પૃષ્ઠકરંડિકા ૨૫૬ હોય છે. તેને સર્વ પ્રકારના વાંચિત ૧૦ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ પૂરે છે.

૩. ખીન્ને આરો ૩ કોડકોડ સાગરોપમનો હોય છે. તેના પ્રારંભમાં યુગલિકોનું શરીર ૨ ગાઉનું અને પ્રાંતે ૧ ગાઉનું હોય છે. આયુષ્ય ૨ પલ્લોપમનું પ્રારંભમાં ને ૧ પલ્લોપમનું અંતે હોય છે. તેની પ્રતિપાલના ૬૪ દિવસ કરે છે અને પૃથ્વરંડિકા ૧૬૪ હોય છે.

૪. ત્રીન્ને આરો ૨ કોડકોડ સાગરોપમનો હોય છે. તેના પ્રારંભમાં શરીર ૧ ગાઉનું ને પ્રાંતે ૫૨૫ ધનુષ્યનું હોય છે. આયુષ્ય પ્રારંભમાં ૧ પલ્લોપમનું અને પ્રાંતે ૧ કોડ પૂર્વનું હોય છે. તેની પ્રતિપાલના પ્રારંભમાં ૭૯ દિવસ કરાય છે અને અંતે વધતી જાય છે. પૃથ્વરંડિકા પ્રારંભમાં ૬૪ હોય છે અને પછી ઘટતી જાય છે. આ આરોને પ્રાંતે ૮૪ લાખ પૂર્વવાળા પ્રથમ તીર્થંકર થાય છે અને ૧ ચક્રવર્તી થાય છે. ત્રીજા આરોના ૩ વર્ષને ૮૧ માસ બાકી રહે ત્યારે તીર્થંકર નિર્વાણ પામે છે.

૫. ૪ થો આરો ૪૨ હજાર વર્ષ ગણ ૧ કોડકોડ સાગરોપમનો હોય છે. તેના પ્રારંભમાં શરીર ૫૦૦ ધનુષ્યનું હોય છે. પ્રાંતે ૭ હાથનું હોય છે. આયુષ્ય પ્રારંભમાં કોડ પૂર્વનું અને પ્રાંતે ૧૨૦ વર્ષ હોય છે. આ આરોમાં ૨૩ તીર્થંકર, ૧૧ ચક્રવર્તી, ૯ વાસુદેવ, ૯ બળદેવ અને ૯ પ્રતિવાસુદેવ થાય છે.

૬. ૫ મો આરો ૨૧ હજાર વર્ષનો હોય છે ને આખા આરોમાં ધર્મની પ્રવૃત્તિ હોય છે. પ્રારંભમાં કેવલી ને પર્વધર પણ હોય છે અને પ્રાંતે ૭-૭ દિવસ સુધી ૫ જાતના ઘણા કનિષ્ઠ વરસાદ વરસે છે તેથી સર્વ વસ્તુ નાશ પામી જાય છે અને જમીન પણ અગ્નિથી ખદખદેલી હોય છે તેથી તેમાં કાંઈપણ નિષ્પત્તિ થતી નથી. મનુષ્યો અને તિર્થંચો મંઝા અને સિંધુ નદીના કિનારે વૈતાલ્ય પર્વતની ઉત્તરે અને દક્ષિણે ૯-૯ એટલે એકંદરે ૭૨ બિલ (ગુફા જેવા) હોય છે, તેમાં સર્વ જાતના ઓજસ્વે રહે છે. તેઓ નદીના પ્રવાહમાં રહેલા મત્સ્યાદિનો આહાર કરે છે.

૭. છઠો આરો પણ ૨૧ હજાર વર્ષનો હોય છે.

૮. ત્યાર પછી ઉત્સર્પિણીનો આરંભ થાય છે. તેનો ૧ આરો ૨૧ હજાર વર્ષનો હોય છે. તેની પરિસ્થિતિ પણ અવસર્પિણીના ૬૬ આરા પ્રમાણે હોય છે.

૯. ત્યાર પછી તેનો ૨ નો આરો શરૂ થાય છે. તે પણ ૨૧ હજાર વર્ષનો હોય છે તેના પ્રારંભમાં ૭-૭ દિવસ સુધી ૫ ઋતિના અતિ શ્રેષ્ઠ વરસાદ વરસે છે તેથી બધી જમીન ઘણી સુંદર ને નવપલ્લવિત થાય છે એટલે બીલમાં રહેલ મનુષ્ય ને તિર્યંચો બિલમાંથી બહાર આવે છે અને દિનપરદિન સુંદર સ્થિતિ હોવાથી અનેક પ્રકારના ઉદ્યોગ કરે છે જેથી સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરે છે. જો કે આ આરામાં ખાસ કરીને ધર્મનો પ્રચાર હોતો નથી, છતાં અનેક ઉત્તમ જીવો હોવાથી તે સારાં સારાં કાર્યો કરે છે.

૧૦. ૨ નો આરો પૂરો થયા પછી ત્રીજા આરાનો પ્રારંભ થાય છે. તેના ૩ વર્ષને ૮૧ માસ જાય ત્યારે પ્રથમ તીર્થંકર થાય છે. આ આરો ૪૨ હજાર વર્ષ ગણ ૧ કોડાકોડ સાગરોપમનો હોય છે તેમાં ૨૩ તીર્થંકરો, ૧૧ ચક્રવર્તી, ૯ વાસુદેવ, ૯ બળદેવ, ૯ પ્રતિવાસુદેવ થાય છે. કાળ ઉત્સર્પિણી હોવાથી દરેક બાબતથી શ્રેષ્ઠતામાં વૃદ્ધિ થાય છે.

૧૧. ત્યાર પછી તેનો ૪ થો આરો એસે છે તે ૨ કોડાકોડ સાગરોપમનો હોય છે. તેના ૩ વર્ષને ૮૧ માસ ગયા પછી ૧ (૨૪ મા તીર્થંકર) અને ૧ (૧૨ મા) ચક્રવર્તી થાય છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વનું અને શરીર ૫૦૦ ધનુષ્યનું હોય છે. આ તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી અમુક કાળે યુગલિકપણું શરૂ થાય છે. તેમનું શરીર એ આરાના પ્રાંતે ૧ ગાઉનું અને આયુષ્ય ૧ પલ્યોપમનું હોય છે.

૧૨. ત્યાર પછી ઉત્સર્પિણીનો પાંચમો આરો શરૂ થાય છે. તે ૩ કોડાકોડ સાગરોપમનો હોય છે. તેમાં પણ યુગલિકા જ હોય છે. તેનું શરીર પ્રારંભે ૧ ગાઉનું અને પ્રાંતે ૨ ગાઉનું હોય છે. આયુષ્ય પ્રારંભે ૧ પલ્યોપમનું અને અંતે ૨ પલ્યોપમનું હોય છે. બીજી સ્થિતિ અવસર્પિણીના ૨ જ આરા પ્રમાણે સમજવી.

૧૩. ત્યાર પછી ઉત્સર્પિણીના જીડા આરાની સડઆત થાય છે. તે આરો ૪ કોડકોડ સાગરોપમનો હોય છે, તેમાં પણ યુગલિકો જ હોય છે. તેનું શરીર પ્રારંભે ૨ ગાઉનું અને પ્રાંતે ૩ ગાઉનું હોય છે. આયુષ્ય પ્રારંભમાં ૨ પલ્યોપમનું અને પ્રાંતે ૩ પલ્યોપમનું હોય છે. તેની પરિચ્છિન્નિત અવસર્પિણીના પહેલા આરા પ્રમાણે સમજવી.

આ પ્રમાણે ૧૨ આરા પૂરા થયા પછી પાછી અવસર્પિણી શરૂ થાય છે. તેના જીએ આરાનું સ્વરૂપ પ્રારંભમાં લખાયું છે.

૧૪. યુગલિકપણના અવસર્પિણીના ૩ આરામાં અને ઉત્સર્પિણીના ૩ આરામાં તિર્યંચો પણ યુગલિકો હોય છે, પરંતુ તે ચતુષ્પદ અને ખેચર એ બે જાતના હોય છે. ચતુષ્પદોનું શરીર તે તે આરાના મનુષ્યો કરતાં જમણું હોય છે અને આયુષ્ય મનુષ્ય પ્રમાણે જ હોય છે.

૧૫. યુગલિક મનુષ્યો અને તિર્યંચો અદ્ય કષાયવાળા હોવાથી મૂરણ પામીને દેવગતિમાં જ ઉપજે છે. તેનું આયુષ્ય યુગલિકના ભવ પ્રમાણે અથવા તેથી ઓછું હોય છે. એટલે તેટલા આયુષ્યવાળા દેવો જે જાતિમાં હોય ત્યાં તે ઉપજે છે.

૧૬. યુગલિક એટલે એક માતાના ઉદરથી જન્મેલ સ્ત્રી પુરૂષનું જોડણું, તેને બાદ જહેનનો સંબંધ હોતો નથી, તે સ્ત્રીપુરૂષ પ્રમાણે વર્તે છે. ત્યાં લગ્ન ક્રિયાદિ હોતી નથી.

ઉપર લખેલા બાર આરાનું સ્વરૂપ પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવતને આશ્રયીને સમજવું. પાંચ મહાવિદેહમાં તો કાયમ ચોથા આરાના પ્રારંભના ભાવ વર્તે છે.

આ પંદરે કર્મભૂમિક્ષેત્રો કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮૯—ધનુષ્યની બહુત્રી શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—ઉત્સેધ આંગળના એક માઉના બે હજાર ધનુષ્ય સમજવા એટલે શ્રી રૂપમદેવનું દેહમાન પા માઉનું બહુવું.

પ્રશ્ન ૧૮૦—ગર્ભજ ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—ખીજરૂપે મનુષ્ય ને તિર્યંચો સ્ત્રી પુરુષ બન્ને જાતિના રહે છે, તેથી તેના સંયોગથી નવી નિષ્પત્તિ પણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮૧—સાગારી અણસણ એટલે શું ?

ઉત્તર—સાગારી અણસણની હટ્ટાકત ચઉસરણ અને આઉર પચ્ચક્ખાણમાં છે. આ અણસણ અમુક મુદ્દતનું અને આગારવાળું હોય છે. સાગારી અણસણ જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્તનું થઈ શકે છે. આ કાળે અણાગારી અણસણ જીવો ન કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૮૨—સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન ને ચરિત્ર એટલે શું ?

ઉત્તર—સમ્યક્ એટલે યથાર્થ—જેવા પરમાત્માએ કહ્યા છે તેવા જ્ઞાન, દર્શન ને ચરિત્ર સમજવા.

પ્રશ્નકાર : ઝવેરચંદ છગનલાલ-સુરવાડાવાલા

ઉત્તરદાતા : પંન્યાસજી શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિમહારાજ

પ્રશ્ન ૧—અંતર્મુહૂર્તકાળનું પ્રમાણ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલું જાણવું ? અને તેના કેટલા પ્રકારો છે ?

ઉત્તર—અંતર્મુહૂર્તકાળનું પ્રમાણ જઘન્યથી ૯ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી બે ઘડી (૪૮ મિનિટ)—માં એક સમય ઓછો જાણવું. અંતર્મુહૂર્તના અસંખ્ય પ્રકારો છે. ૯ સમયનું અંતર્મુહૂર્ત, ૧૦ સમયનું અંતર્મુહૂર્ત, ૧૧ સમયનું અંતર્મુહૂર્ત, એમ યાવત્ બે ઘડીમાં એક સમય ઓછો હોય ત્યાં સુધીનું અંતર્મુહૂર્ત ગણાય. નિમેષ (આંખ બંધ કરીને ઉઘાડીએ તેટલા સમય) માત્રમાં અસંખ્યાતા સમય અને અનેક અંતર્મુહૂર્તો થાય છે.

પ્રશ્ન ૨—યથાપ્રવૃત્તિકરણ કેટલા કાળ પ્રમાણનું જાણવું ?

ઉત્તર—યથાપ્રવૃત્તિકરણનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે.

પ્રશ્ન ૩—ઉપશમ સમકિત પામવાવાળો આત્મા યથાપ્રવૃત્તિકરણની શરૂઆતથી, અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિકરણ કરી ઉપશમ સમકિત પામી, તે પૂર્ણ થતા સુધીમાં કુલ કેટલો કાળ ભોગવે છે ?

ઉત્તર—યથાપ્રવૃત્તિ, અપૂર્વ, અનિવૃત્તિ અને ઉપશમ સમકિત એ દરેકનો જુદો જુદો કાળ અંતર્મુહૂર્ત જેટલો છે અને દરેકનો કાળ ભેગો કરવામાં આવે તો પણ અંતર્મુહૂર્ત થાય છે; પરંતુ તે અંતર્મુહૂર્તનું પ્રમાણ દરેકના અંતર્મુહૂર્ત કરતાં મોટું સમજવું.

પ્રશ્ન ૪—આત્માનંદ પ્ર. પુ. ૩૭ અંક છઠ્ઠાના પાના ૧૫૪ માં શ્રુતજ્ઞાનના લેખમાં યતાચ્યું છે કે અનિવૃત્તિકરણના અંતર્મુહૂર્ત જેટલા કાળમાંથી સંખ્યાતમો ભાગ આટી રહે ત્યારે અંતરકરણ કરે છે, તેમાં આત્મા દાખલ થાય ત્યારે ઉપશમ સમકિત પ્રાપ્ત થયું; જ્યારે અંક સાતમાના પાન ૧૯૦ ની હકીકત વાંચતાં સમજાય છે કે અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમય સુધી આત્મા મિથ્યાદષ્ટિ છે. આમ જન્મે સ્થળની હકીકત વાંચતાં ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુ સમજાય છે; તો વાસ્તવિક શું સમજવું ?

ઉત્તર—અંતરકરણ ક્રિયાકાળ અને અંતરકરણ ભોગ્યકાળ એ જન્મે જુદા જુદા અવસ્થાઓ છે. અનિવૃત્તિકરણનો સંખ્યાતમો ભાગ શેષ રહે ત્યારે આત્મા અંતરકરણ કરે છે, એટલે ભવિષ્યમાં પોતાને જે ઉપશમ સમકિત પ્રાપ્ત થનાર છે, તેના માટે અંતરકરણ કરવાની ક્રિયા શરૂ કરે છે. (મિથ્યાત્વના દલિલો જે સંલગ્ન એકસરખી સ્થિતિવાળાં હતાં, તેમાંથી અંતર્મુહૂર્ત સુધી કાઠપણ દલિલો ઉદયમાં ન આવી શકે તે પ્રમાણે તેને આગળ પાછળ પ્રક્ષેપવાની ક્રિયા કરવી તે.) આને અંતરકરણ ક્રિયાકાળ કહેવાય. અને તે અંતરકરણ ક્રિયાકાળમાં આત્મા મિથ્યાદષ્ટિ હોય, પરંતુ તે અંતરકરણને ભોગવવાનો કાળ તો અનિવૃત્તિકરણ પૂર્ણ થયા પછી જ પ્રારંભાય છે, અથવા અંતરકરણ ક્રિયાવડે અંતર એટલે મિથ્યાત્વનાં દલિલોથી વિગ્રહિત અંતર્મુહૂર્ત જેટલો ખાલી

વિભાગ કરેલ છે, તે અંતરકરણ ભોગ્યકાળ કહેવાય. અને તે અંતરકરણ ભોગ્યકાળમાં વર્તતો આત્મા સમક્તિવંત જ ગણાય, આમ અંતરકરણ ક્રિયાકાળ અને અંતરકરણ ભોગ્યકાળ એ બન્ને કાળ બુદ્ધા બુદ્ધા ધ્યાનમાં લેવાય તો પ્રશ્નને અવકાશ નહિ ઠરે.

પ્રશ્ન ૫—ઉપશમ સમક્તિમાં અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને ત્રણ દર્શનમોહનીય એ સાતે પ્રકૃતિનો વિપાકોદય અને પ્રદેશોદય હોતો નથી; પરંતુ તે વખતે તેનો બંધ હોય શકે કે નહિ ?

ઉત્તર—ઉપશમમાં એ સાતે પ્રકૃતિનો જેમ ઉદય ન હોય, તેમ બંધ પણ એકેનો ન હોય.

પ્રશ્ન ૬—વિપાકોદય અને પ્રદેશોદય એટલે શું ?

ઉત્તર—વિપાકોદય—બંધ સમયે જે પ્રકૃતિ જે સ્વરૂપે બંધાયેલ હોય, તે પ્રકૃતિ તે સ્વરૂપે ઉદયમાં આવે તેને વિપાકોદય કહેવાય. પ્રદેશોદય—જે પ્રકૃતિ જે સ્વરૂપે બંધાયેલ હોય, તે પ્રકૃતિ તે રૂપે ઉદયમાં ન આવતાં, પોતાનું નામ કાયમ રાખીને સમાન જાતિવાળી અન્ય પ્રકૃતિના વિપાકોદય સાથે મંદોદયથી ભોગવાઇ જાય, તેને પ્રદેશોદય કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭—ઉપશમ સમક્તિ ભવચક્રમાં ભમતાં ઉત્કૃષ્ટી પાંચ વાર પ્રાપ્ત થાય છે; તો જન્મન્યથી કેટલી વાર પ્રાપ્ત થાય ?

ઉત્તર—જન્મન્યથી એક જ વાર પ્રાપ્ત થાય, આમાં એટલું વિશેષ સમજવું કે કર્મગ્રંથકારના મત પ્રમાણે અવસ્ય ઓછામાં ઓછું એક વાર પણ ઉપશમ સમક્તિ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ; કારણ કે તેઓની એ માન્યતા છે, કે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિને સર્વથી પહેલાં જે સમક્તિ હોય તે ઉપશમ જ હોય; પરંતુ સિદ્ધાંતકારના મતે એવો એકાંત નિયમ નથી કે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિને પહેલાં ઉપશમ સમક્તિ જ હોય; ઉપશમ પણ હોય, તેમ જ પ્રજલ વિશુદ્ધિવાળા આત્માને સર્વથી પહેલાં ક્ષયોપશમ

સમકિત પણ હોય, આમ સિદ્ધાંતકારની માન્યતા મુજબ અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ આત્મા પ્રથમ જે ક્ષયોપશમ સમકિત જ પામે અને એમાંથી તે એમાંથી (અથવા પ્રતિપાતિ થઇ પુનઃ ક્ષયોપશમ પામીને) ક્ષાયિક સમકિતને પ્રાપ્ત કરે, તો તેને સમગ્ર જીવોની અપેક્ષાએ એક વાર પણ ઉપશમ સમકિત ન હોય.

પ્રશ્ન ૮—ઉપશમ સમકિતનાં ૪ થી ૧૧ સુધીનાં આઠ ગુણુસ્થાનકો હોય છે, આમાં સાતમા ગુણુસ્થાનક પછીના જીવોને ક્ષાયિક સમકિત હોવા સંભવ છે; તો ન્યાં ક્ષાયિક વર્તીતું હોય ત્યાં ઉપશમ શી રીતે સંભવી શકે ?

ઉત્તર—સાતમા ગુણુસ્થાનક પછી ક્ષાયિક જ થઈ શકે, એ માનવું મૂલભરેલું છે; ક્ષાયિક હોય અથવા ઉપશમ પણ હોય, બદ્ધાયુગ્ધ ક્ષાયિક સમકિતવાળો આત્મા ઉપશમકેલિ ઉપર ચઢી શકે છે; અને ઉપશમ સમકિતવાળો પણ ચઢી શકે છે; તાત્પર્ય એ કે ઉપશમ સમકિત માટે ૪ થી ૧૧ સુધીનાં ગુણુસ્થાનકો ક્યાં છે તે બરાબર છે. એક જીવની અપેક્ષાએ એક પ્રકારનું જ સમકિત હોય. એટલે જેને ક્ષાયિક હોય તેને તે સમયે ઉપશમ ન હોય, અને ઉપશમ હોય તેને ક્ષાયિક ન હોય; પરંતુ અનેક જીવની અપેક્ષાએ એ બન્ને પ્રકારનાં સમકિત ૮-૯-૧૦-૧૧ એ ચારે ગુણુસ્થાનકોમાં હોય.

પ્રશ્ન ૯—ક્ષયોપશમ સમકિત આખા જીવચક્રમાં ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત વાર પામે, તો જીવન્યથી કેટલી વાર પામે ?

ઉત્તર—જીવન્યથી છેવટ એક વાર પણ પામવું જોઈએ, કારણ કે ક્ષયોપશમ સિવાય ક્ષાયિક સમકિત ન પામી શકે.

પ્રશ્ન ૧૦—ક્ષયોપશમ સમકિતવાળો જીવ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિના પરિણામે ક્ષાયિક જ પામે, કે ઉપશમ સમકિત પણ પામે ?

ઉત્તર—ક્ષયોપશમમાંથી જેમ ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ ઉપશમશ્રેણિ ઉપર ચઢનારા જીવોને ઉપશમ સમકિત પણ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે કે વિશુદ્ધ પરિણામી આત્માને ક્ષયોપશમમાંથી ઉપશમ અને ક્ષાયિક એ બંને પ્રકારનાં સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે. પતિત પરિણામીને મિથ્યાત્વ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૧—ક્ષયોપશમ સમકિતમાં એકનો વિપાકોદય અને છનો પ્રદેશોદય સતત ચાલુ હોય છે, તેમ બંધ પણ હોઈ શકે ?

ઉત્તર—ક્ષયોપશમ સમકિતમાં દર્શનસપ્તકમાંથી એક પણ પ્રકૃતિનો બંધ ન હોય, એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે દર્શનમોહની ત્રણ પ્રકૃતિમાંથી બંધ તો મિથ્યાત્વમોહનો જ હોય છે, મિશ્ર અને સમકિત મોહનો બંધ ન હોય. મિશ્ર તથા સમકિત મોહ એ બંને પ્રકૃતિઓ મિથ્યાત્વનાં દલિકોનું જ રૂપાંતર છે, મિથ્યાત્વના દલિકો વિશેષ વિશુદ્ધિથી શુદ્ધ થાય, તે સમકિતમોહની, અધકચરાં શુદ્ધ થાય તે મિશ્રમોહની અને જેવાં ને તેવાં મલિન રહ્યાં તે મિથ્યાત્વમોહની તરીકે જ રહ્યા એમ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૨—ક્ષયોપશમ સમકિતનો ઉત્કૃષ્ટ છાસક સાગરોપમથી અધિક કાળ કહ્યો છે, તો શું તેટલો કાળ એક સરખું તે ટકી શકે છે ?

ઉત્તર—હા, તે એક સરખું અવિચ્છિન્નપણે તેટલો કાળ રહી શકે છે, તે પછી ક્ષાયિક સમકિત થાય, અથવા ક્ષયોપશમને વમીને મિથ્યાત્વે બળ.

પ્રશ્ન ૧૩—ક્ષયોપશમ સમકિતનો જઘન્યથી કેટલો કાળ બાણવો ?

ઉત્તર—જઘન્યથી અંતર્મુદ્ધર્ત કાળ બાણવો.

પ્રશ્ન ૧૪—ક્ષાયિક સમકિત, દર્શનસપ્તકની સાતે પ્રકૃતિ ક્ષીણ થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે તો તે બંધ, સત્તા ને ઉદય, એ ત્રણ પ્રકારે ક્ષીણ થાય છે કે અમુક પ્રકારે થાય છે ?

ઉત્તર—ક્ષાયિક સમકિત, દર્શનસંપત્તકનો સંપૂર્ણ ક્ષય થવાથી જ થાય છે; એટલે ક્ષાયિક સમકિત થયા પછી, દર્શનસંપત્તકનો, અંધ, સત્તા અને ઉદય એમાંથી એક પણ ન હોઈ શકે.

પ્રશ્ન ૧૫—પરબ્રહ્મનું આયુષ્ય ન આંધ્યું હોય, ને ક્ષાયિક સમકિત પામે એવા આત્માઓ અંતર્મુહૂર્તમાં જ કેવલજ્ઞાન પામે એમ કહ્યું છે, પરંતુ જેઓને કેવલજ્ઞાન થવાને હજુ વાર છે, એવા તીર્થંકર ભગવંતો અને તદ્ભવે જ મોક્ષે જવાવાળા ગણધરાદિ મહાપુરુષો કે જે ઉચ્ચ-ક્રાંતીના મહાપુરુષો હોય છે; તેઓ સર્વ ક્ષયોપશમ સમકિતી જ હોય છે? શું તેમને ક્ષાયિક ન હોઈ શકે?

ઉત્તર—ક્ષાયિક સમકિત પામ્યા પછી અંતર્મુહૂર્તમાં જે કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી છે, તે ક્રાંતિ માટે છે? કે ચાલુ ભવમાં હજુ જે જીવોએ પરબ્રહ્મવાયુષ્યનો અંધ કર્યો નથી, તે આત્માઓ માટે છે; પરંતુ જે આત્માઓએ પરબ્રહ્મવાયુષ્યનો અંધ કરેલ હોય અને તે પછી ક્ષાયિક પામેલ હોય, તેઓ કાલ-ધર્મ પામી ચાર ગતિમાંથી કોઈપણ ગતિમાં જાય છે; ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ક્ષાયિક સમકિત સહિત મનુષ્ય-ભવમાં આવે છે; તેમાં જે તીર્થંકરનામકર્મ નિકાચનાવાળા હોય તે તીર્થંકર થાય અને તે સિવાયના જે હોય તે કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે—પરબ્રહ્મમાંથી ક્ષાયિક સમકિત લઈને મનુષ્યના ભવમાં જે આવ્યા હોય, તેવા તીર્થંકર ગણધરાદિ મહાપુરુષોને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં અમુક વિલંબ થાય છતાં તેઓ ક્ષાયિક સમકિતવંત જ છે. અને જેઓ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ક્ષાયિક લઈને ન આવ્યા હોય, તેવા તદ્ભવમોક્ષગામી આત્માઓ ક્ષાયિક સમકિત વિનાના પણ હોય છે. તીર્થંકરાદિ તદ્ભવમોક્ષગામી આત્માઓને ક્ષાયિક જ હોય, એવો એકાંત નિયમ નથી; ક્ષયોપશમ પણ હોય, એટલું જરૂર કે ક્ષાયિક ન હોય ને તેઓને ક્ષયોપશમ સમકિત હોય તો તે ક્ષયોપશમ વિશેષ નિર્માણ હોય.

: ૭૨ : પ્રશ્નોત્તર રસધારા

પ્રશ્ન ૧૬—તીર્થંકરાદિ મહાપુરુષોને ક્ષાયિક ન હોય ને ક્ષયોપશમ હોય તો તે વિશેષ નિર્મળ હોય એમ કહ્યું, પરંતુ ક્ષયોપશમ સમક્રિતમાં દર્શનસંતકમાંથી એકનો વિપાકોદય અને છનો પ્રદેશોદય એમ સાતે પ્રકૃતિનો ઉદય કહ્યો છે, પછી ચાહે તો તે અતિ મંદપણમાં ઉદય વર્તતો હોય, છતાં એવું ઉદયગત સાતે પ્રકૃતિવાળું જે ક્ષયોપશમ સમક્રિત તે ઉચ્ચકોટીના અને ઉચ્ચ અધ્યવસાયવાળા એવા તીર્થંકરાદિ ભગવંતોને શી રીતે થી શકે ?

ઉત્તર—તીર્થંકરાદિ મહારાજોને જે ક્ષયોપશમ સમક્રિત કહ્યું છે, તેમાં સમક્રિતમોહનીયના પુદ્ગલો વિશેષ પ્રકારે શુદ્ધ થયેલા સમજવા, જેથી સમક્રિત ગુણના અંગે કોઈ પ્રકારની ખામી ન આવી શકે. અને આક્રી છનો તો પ્રદેશોદય હોય એટલે ઉદય હોવા છતાં તેનું ક્ષણ સ્વસ્વરૂપે લેશ પણ ન ભોગવાય.

સાદી શિખામણે

(સંગ્રાહક:—જેવેરચંદ જગનલાલ સુરવાડાવાલા)

૧. દ્રાહપણ મનુષ્યે શુભ કાર્ય કરવામાં વિલંબ ન કરવો.
૨. કારણ સિવાય કોઈની સાથે ખોલવું નહીં.
૩. વિદ્વાનોએ અહંકાર કરવો નહીં.
૪. શક્તિ અનુસાર ક્ષમા જરૂર કરવી.
૫. ધરતો ભેદ કોઈની પાસે પ્રકટ કરવો નહીં.
૬. સ્ત્રી અને પુત્રના દુરાચારની વાત કોઈને કહેવી નહીં.
૭. સ્ત્રીની પાસે ગુપ્ત વાત પ્રકાશવી નહીં.
૮. સ્નેહવાળી સ્ત્રીનો પણ વિશ્વાસ કરવો નહીં.
૯. મિત્રની સાથે પ્રોતિ રાખવી; તેનાથી ગુપ્ત વાત છુપાવવી નહીં.
૧૦. દુરાચારી મિત્રનો કદી પણ વિશ્વાસ કરવો નહીં.
૧૧. કોઈપણ કામ વિચારીને જ કરવું.
૧૨. માતા, પિતા, ગુરુ અને વડીલોનો વિનય કરવો.
૧૩. એક વાર સંપૂર્ણ ભોજન કર્યા પછી સંતોષ રાખવો.
૧૪. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામાં સંતોષ ન રાખવો.
૧૫. દાન કરવાના પ્રસંગે ચિત્તમાં સંકુચિતતા ન રાખવી.
૧૬. વપ કરવામાં છતી શક્તિ છુપાવવી નહીં.
૧૭. પ્રતિજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી પ્રાણાન્તે પણ ભંગ ન કરવો.
૧૮. અનીતિથી ધન ઉપાર્જન કરવું નહીં.
૧૯. દુઃસંસ્કારથી જયતાં શીખવું.
૨૦. દુઃખમાં ધીરજ ન છોડવી.
૨૧. ક્ષત્રિયોની પેઠે ઈદ્રિયોને મોજવતાં શીખવું.
૨૨. કુકડાની પેઠે પ્રાતઃકાળમાં જ્યેષ્ઠા ગ્રેહવા પ્રવળ કરવો.

૨૩. શરીરથી પ્રમાદ દૂર કરવો.
૨૪. 'ધારેલું' કામ પૂર્ણ થયા સિવાય કોઈની પાસે કહેવું નહીં.
૨૫. સાસરામાં મૂર્ખતા તજીને ચતુરાઈની વાત કરવી.
૨૬. ગુણ ગ્રહણ કરવા નિરંતર પ્રયત્ન કરવો.
૨૭. નીચની પાસેથી પણ ઉત્તમ વિદ્યા ગ્રહણ કરવી. કહ્યું છે કે-કોઈ ઉત્તમ વાત હોય તે પાંડિતો પણ આગક પાસેથી ગ્રહણ કરે છે.
૨૮. મિત્રની સાથે પ્રીતિ કાયમ રાખવી.
૨૯. કલેશ કરવામાં ચૂપ રહેવું.
૩૦. મોટા માણસથી દુશ્મનાઈ ન કરવી.
૩૧. દેવું, લેવું, ભોજન, વૈદ્ય અને વિદ્યાનું ઉપાર્જન કરવામાં લગ્ન ન રાખવી.
૩૨. કલેશના સ્થાન પર ન રહેવું.
૩૩. ધર્મપુસ્તક અને ગુરુને પગથી સ્પર્શ કરવો નહીં.
૩૪. ઘી, તેલ, દૂધ, દહીં આદિ ચીજોને ઢાંક્યા વગર રાખવી નહીં.
૩૫. નીચની સાથે વિવાદ કરવો નહીં, કહ્યું છે કે -પાંડિતોનો સમય શાસ્ત્રના વિનોદથી વ્યતીત થાય છે અને મૂર્ખનો સમય કેવલ નિદ્રા યા કલહથી જાય છે.
૩૬. મૂર્ખ, કાયર, અભિમાની, અન્યાયી અને દુષ્ટ એટલા માણસને માલિક ન કરવા.
૩૭. હિતના માટે પણ મૂર્ખને ઉપદેશ આપવો એ શાંતિને માટે નહિ પણ ક્રોધને માટે થાય છે. કહ્યું છે કે-સામને દૂધ પાવાથી વિષની વૃદ્ધિ થાય છે.
૩૮. પરસ્ત્રીનો સર્વથા ત્યાગ કરવો.
૩૯. ઇંદ્રિયોને વિશેષ પ્રકારે વશ રાખવા અભ્યાસ કરવો.
૪૦. મૂર્ખ માણસથી મિત્રતા ન કરવી.
૪૧. લોભીને દ્રવ્ય આપીને વશ કરવો.
૪૨. શક્તિ છતાં અન્યની આશાને ન તોડવી.

- ૪૩ ગુણ વગર દેવસ આડંબરથી કૂલાઈ ન જવું.
- ૪૪ આપણને વશ રહેવાવાળા રાગ્નનો પણ વિશ્વાસ ન કરવો. કહ્યું છે કે—સ્પર્શ કરવાવાળો હાથી, સુંઘવાવાળો સાંપ અને પાલન કરવાવાળો રાગ્ન એ કાંઈવાર આપણે પણ નાશ કરે છે.
- ૪૫ એક અક્ષર જતાવનારને પણ ગુરુ કરીને માનવો. તેનો ઉપકાર જૂઠવો નહિ.
- ૪૬ પાણીને જોઈને તેમ જ વસ્ત્રથી ગળીને પીવું.
- ૪૭ પ્રાણતિ પણ સત્ય વચન ન છોડવું.
- ૪૮ પોતાના અવગુણોનું શોધન કરીને તેને છોડવા પ્રયત્ન કરવો. કહ્યું છે કે—સજ્જનો સાર વસ્તુને જ ગ્રહણ કરે છે.
- ૪૯ રાજપત્ની, ગુરુપત્ની, મિત્રપત્ની, સાસુ અને પોતાની માતા એ પાંચ માતા સમજવી.
- ૫૦ કાંઈ કાર્ય અથવા સત્કાર વિના કાંઈના પણ મકાન પર ન જવું. કહ્યું છે કે કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રમા જેમ માનહીન હોય છે તેમ મૂર્ખ પણ વિના કારણ કાંઈને ત્યાં જતાં માનહીન થાય છે.
- ૫૧ કલમ, કિતાબ અને સ્ત્રી એ દુર્જનને હાથ જવા ન દેવી.
- ૫૨ આવકના પ્રમાણમાં જ ખર્ચ રાખવો.
- ૫૩ પોતાના માલીકની પ્રસન્નતા થતાં ગર્વ ન કરવો.
- ૫૪ રાત્રીને ધારણ કરવાવાળાનો વિશ્વાસ ન કરવો.
- ૫૫ વેસ્થા, નટ, ભુગારી અને ધર્મબ્રજ, એમને નાણું ન ધીરવું.
- ૫૬ સાક્ષી સિવાય નાણું ન ધીરવું.
- ૫૭ રોહબાવવાળા સાથે દેવા-લેવાનો અવહાર ન કરવો.
- ૫૮ નાણું ધીર્યા પછી ધીરવાવાળાએ હિંમત ન છોડવી.
- ૫૯ ઉધારથી લીધેલું ધન મુદતની પહેલાં આપી દેવું.
- ૬૦ પોતાની “પાસે” પૈસો હોવા છતાં બીજાનું દેવું ન કરવું.
- ૬૧ ચોરીનો માલ વગર મૂલ્યે અથવા તો અદૃષ્ટ મૂલ્યે મળે તો પણ ન લેવો.

: ૭૬ : સાદી શિખામણે

- ૬૨ ખરાગ આચરણવાળાની સાથે વેપાર ન કરવો.
- ૬૩ કારણ સિવાય લાંઘણ ન કરવી.
- ૬૪ ખાસ ભરોંસાદારને જ ખજાનાની આવી આપવી.
- ૬૫ આપેલી વસ્તુનું અથવા લીધેલી વસ્તુનું નામું લખવામાં આગસ ન કરવું.
- ૬૬ જૂના લાયક નોકરનો તિરસ્કાર કરી નવો નોકર ન રાખવો.
- ૬૭ શત્રુને પ્રેમ અગર પ્રયત્નથી વશ કરવો.
- ૬૮ સ્વપત્નીને મધુર વચનથી વશ કરવી.
- ૬૯ મિત્રની પાસે પણ વિના સાક્ષી ધન ન રાખવું.
- ૭૦ પરદેશમાં હાનિકારક વસ્તુનું સેવન ન કરવું.
- ૭૧ એક વાર પણ ધીમંતોનો જરૂર પરિચય કરવો.
- ૭૨ બનતાં સુધી કોઈ કામમાં આપણી સાક્ષી ન આપવી.
- ૭૩ ઉત્સવને છોડીને, ગુરુ અને માતાપિતાનો અનાદર કરીને, આગકોને રોવરાવીને, નજીકમાં આવેલા પર્વની અવગણના કરીને, મૈથુન સેવીને, તેમ જ દૂધનું ભોજન કરીને, પોતાનું હિત ઇચ્છનાર પુરુષે પરદેશમાં પ્રયાણ ન કરવું.
- ૭૪ જે મકાનમાં પુરુષ ન હોય અને એકલી સ્ત્રી હોય ત્યાં ન જવું.
- ૭૫ ખાસ કારણ સિવાય અન્યની પાસે ધનની આશા ન કરવી.
- ૭૬ માતા, પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન ન કરવું.
- ૭૭ માતા, પિતાની સેવા શુદ્ધ ચિત્તથી કરવી.
- ૭૮ ગુરુ અને માતાપિતાની પાસે જૂઠું ન ખોલવું.
- ૭૯ ધર્મના કાર્યમાં માતાપિતાની આશા પૂર્ણ કરવી.
- ૮૦ વડીલ બંધુને પિતા સમાન ગણવો.
- ૮૧ બાઈને કુમાર્ગથી બચાવી લેવો; તેમ જ તેની દુર્દશા દૂર કરવી.
- ૮૨ રોગમાં, દુષ્કાળમાં, શત્રુના બચમાં અને રાજદ્વારમાં સ્વબંધુને સહાયતા આપવી તેમ જ કોઈપણ ઉત્તમ કાર્યમાં તેને ન બૂલવો.

- ૮૩ નાટક, તમાસા અને મનુષ્યના સમૂહને જોવાને માટે સ્ત્રીને આજ્ઞા ન આપવી.
- ૮૪ સ્વપત્નીને ઘરકામમાં દ્રવ્ય આપીને પણ જોડવી.
- ૮૫ રોષમાં આવેલી સ્ત્રીને જલદીથી પ્રસન્ન કરવી.
- ૮૬ સ્ત્રીએ ગરબે અહાર ન જવું.
- ૮૭ દુઃખમાં ફસાએલાં સંબંધીઓને સક્તિ પ્રમાણે સહાયતા આપવી, ઉત્સવ વેળા તેઓને ન બૂલવવા.
- ૮૮ અંધુઓ સાથે કદીપણ વિરોધ ન કરવો, તેઓને ધર્મકાર્યમાં જોડવા પ્રયત્ન કરવો.
- ૮૯ અગાસામાં, છોકમાં, ઉલટીમાં અને હસતી વખતે મુખ અંધ ન કરવું.
- ૯૦ ભોજન કરતાં છોક આવે તો પાણી પીવું.
- ૯૧ પાણી ખેસીને પીવું.
- ૯૨ સૂતી વખતે છાતી પર હાથ ન રાખવો.
- ૯૩ શુદ્ધ ગોત્રવાળાને કન્યા આપવી, હલકા ગોત્રવાળાને ન આપવી.
- ૯૪ કન્યા આપીને ધન ન લેવું.
- ૯૫ કન્યાથી વર, વધારે ઉમરનો જોવો.
- ૯૬ રોગી, વૃદ્ધ, મૂર્ખ, નિર્ધન, સંસારથી વિરક્ત અને નાની ઉમરનો, એટલાને કન્યા ન આપવી.
- ૯૭ મોટા માણસો આપણે ત્યાં આવે તો, એમનો વિનયથી સત્કાર કરવો.
- ૯૮ નવીન નવીન શાસ્ત્રો જોવાનો પ્રયાસ કરવો.
- ૯૯ અંધ લક્ષ્મી સંભાષિત સિવાય પરિશ્રમ ન છોડવો.
- ૧૦૦ પોતાના મુંખથી પોતાની પ્રશંસા ન કરવી.
- ૧૦૧ શક્તિ છતાં આળસુ થઈને ખેતી ન રહેવું.
- ૧૦૨ કપડીના ઢોંગ પર વિશ્વાસ ન કરવો.
- ૧૦૩ મર્ષ વસ્તુનો શોક ન કરવો.
- ૧૦૪ જીવન પણ મરણ પ્રસંગે રમ્યાનમાં જવું, રોષ ન રાખવો.

: ૭૯ : સાદી શિખામણી

૧૦૫. શરવીરોએ નિર્જળ જનોને ન સતાવવા.
૧૦૬. પારાવાર દુઃખ હોવા છતાં આત્મઘાત ન કરવો.
૧૦૭. હાંસી કરતાં કોઈનો પણ મર્મ પ્રકાશ ન કરવો.
૧૦૮. જ્યાં માણસો ગુપ્ત સલાહ કરતા હોય ત્યાં ન જવું.
૧૦૯. જે કામની ઘણા માણસો મનાઈ કરે તે કામ ન કરવું.
૧૧૦. કોઈ સારું કામ કરીને મનમાં ગર્વ ન કરવો.
૧૧૧. તપસ્યા કરતાં ક્ષમા રાખવી.
૧૧૨. રાત્રે કાચમાં મુખ ન જોવું.
૧૧૩. ભણેલાં શાસ્ત્રો યાદ રહેવા માટે વારંવાર પુનરાવર્તન કરવું.
૧૧૪. શયન, મૈથુન, નિદ્રા અને ભોજન સંધ્યા સમયે વર્જવાં.
૧૧૫. ભોજન આપવું; પણ પોતાના હાથની ચતુરાઈ ન બતાવવી.
૧૧૬. સર્વની સાથે ઓળખાણ-પિછાન કરવી.
૧૧૭. ભોજન પછી એક પ્રહર ન વીત્યો હોય ત્યાં સુધીમાં ફરી ભોજન ન કરવું.
૧૧૮. રાજા, દેવતા, ગુરુની પાસે ખાલી હાથે ન જવું.
૧૧૯. નિર્લજ્જ સ્ત્રીઓ સાથે હસવું નહીં.
૧૨૦. સ્ત્રીની પ્રશંસા તેના મૃત્યુ પછી કરવી.
૧૨૧. જેનું શરીર પરસેવાથી ભીંજાઈ ગયું હોય તેણે તત્કાલ પાણી ન પીવું.
૧૨૨. ભોજનની મધ્યમાં પાણી પીવું.
૧૨૩. હર્ષના વખતમાં શોકનો વૃત્તાંત છોડી દેવો.
૧૨૪. અજીર્ણ થયું હોય તો ઉપવાસ કરવો હિતાવહ છે.
૧૨૫. કોઈ માણસ ક્રોધમાં આવીને કઠોર વચન કહી દે તો પણ, ન્યાયનો માર્ગ ન છોડવો.
૧૨૬. માતા, પિતા, ગુરુ, શેઠ, સ્વામી અને રાજા; એમના અવર્ણ-વાદ ન બોલવા.
૧૨૭. મૂર્ખ, દુષ્ટ, દુરાચારી, ધર્મની નિંદા કરનારો, દુષ્ટ સ્વભાવવાળો, લોભી, ચોર-એમનો સંગ ન કરવો.

- ૧૨૮ અપરિચિત માણસની પ્રશંસા ન કરવી, વળી એવા અપરિચિતને આપણા મકાનમાં રહેવા ન દેવો.
- ૧૨૯ જેનું કુલ આદિ જાણવામાં ન હોય, તેની સાથે સગપણ આદિ સંબંધ ન કરવો.
- ૧૩૦ અમ્મણ્યા માણસને આપણે ત્યાં નોકર ન રાખવો.
- ૧૩૧ આપણાથી અધિક ગુણવાળા સાથે કલેશ ન કરવો, તેમ જ તેમની સાથે વિવાદ ન કરવો.
- ૧૩૨ જે માણસ પોતાના ગુણોની પ્રશંસા કરે, કરજ કરીને ધર્મ કરે, ઉધાર ધન આપીને માગે નહિ તેને મૂર્ખ સમજવો.
- ૧૩૩ અન્યાયથી ધન મેળવવું નહીં.
- ૧૩૪ દેશકાળથી પ્રતિદૂલ કાર્ય ન કરવું.
- ૧૩૫ રાજના દુશ્મનનો સંગ ન કરવો.
- ૧૩૬ ઘણા માણસો સાથે વિરોધ ન કરવો.
- ૧૩૭ સદ્ગુણી અને સારા સ્વભાવના પાડોશી સાથે રહેવું.
- ૧૩૮ પ્રાણાન્તે પણ ધર્મ ન છોડવો.
- ૧૩૯ આપણા શરણે આવેલાનું અહિત ન કરવું.
- ૧૪૦ ભાગ્યમાં હશે તે થશે, એમ સમજી ઉદ્યોગને છોડી દેવો નહીં.
- ૧૪૧ દેવ અને ગુરુની શુદ્ધ મનથી સેવા કરવી.
- ૧૪૨ આપણી શક્તિ અનુસાર, દીન, દુઃખીજનની સેવા જરૂર કરવી.
- ૧૪૩ ચોરીનું ધન ન લેવું.
- ૧૪૪ સારી અને ખરાબ ચીજોને બેગી કરીને વેચવી નહીં.
- ૧૪૫ દુઃખથી બચાવવાવાળા રાજાનો આશ્રય લેવો.
- ૧૪૬ વંધવતી, કવિ, પૂજ્ય, મંત્રવાદી, મર્મને જાણવાવાળા અને રસોષ્ઠિઓ; એમને ક્રોધિત ન કરવા.
- ૧૪૭ નીચ માણસની સેવા ન કરવી.
૧૪૮. વિશ્વાસઘાત ન કરવો.
- ૧૪૯ સર્વ વસ્તુનો નાશ થાય જતાં, અંગીકાર કરેલા શુભ અભિ-મહોનો જરૂર નિર્વાહ કરવો.

: ૮૦ : સાદી શિખામણી

- ૧૫૦ ધર્મના જાણકાર પુરુષોનો સમાગમ કરવો.
૧૫૧ કાંઈની પણ નિંદા ન કરવી.
૧૫૨ રસ્તામાં ચાલતાં પાન ન ખાવું.
૧૫૩ અખંડ સોપારીને દાંતથી ન તોડવી.
૧૫૪ વાત કરતાં હસવું, અપશબ્દ બોલવા તથા આ લોકને પરલોકથી વિપરીત કામ કરવું એ મૂર્ખનાં ચિહ્ન છે.
૧૫૫ વિદ્ધ, ઉપદ્રવવાળા સ્થાનમાં ન રહેવું.
૧૫૬ આવક દેખીને જ ખર્ચ કરવો, કપડાં પણ આવકના પ્રમાણમાં જ પહેરવાં.
૧૫૭ લોકનિંદા કરે તેવાં કામ ન કરવાં.
૧૫૮ જૂઠાં તોલ અને માપ ન રાખવાં.
૧૫૯ પોતાના ધનની સલામતી રહે એવી ગિરવી ચીજ રાખ્યા સિવાય ધન ન આપવું.
૧૬૦ હંમેશાં પ્રિય અને હિતકારી વચન બોલવું.
૧૬૧ વિદ્યા ઉત્કૃષ્ટ ધન છે, જેની પાસે વિદ્યારૂપી ધન છે, તે સદા સુખથી સમય વ્યતીત કરે છે, વિદ્યા વગરનું જીવન વ્યર્થ છે.
૧૬૨ શ્રમ અને પ્રયત્નથી વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તે પ્રાપ્ત કરવા શ્રમ અને પ્રયત્ન કરવો.
૧૬૩ આળસ સર્વ દોષોની ખાણ છે, આળસુ પુરુષ, વિદ્યા અને ધન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.
૧૬૪ વિદ્યા આપનાર ગુરુ અને પિતા બન્ને સમાન ઉપકારી છે.
૧૬૫ પ્રાતઃકાલમાં ઊઠી હંમેશાં પ્રભુસ્મરણ કરવું; કારણ કે પ્રભુ-સ્મરણથી હૃદય પવિત્ર થાય છે, તેમ જ દુઃખ અને દુર્ભાગ્યનો નાશ થાય છે.

જી... વ... ન.... માં

સંસ્કારોનું સિંચન કરતું,
આધ્યાત્મિક ભૂખ જગાડતું,
ધાર્મિક ચિંતન અર્પતું

જૈન સમાજનું

છાસઠ વર્ષથી નિયમિત પ્રકાશિત થતું

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

[માસિક]

આપ અવશ્ય વાંચો અને તેનો
પ્રચાર કરો.

(લવાજમ માત્ર રૂ. ૩-૪-૦ પોસ્ટેજ સહિત)

લખો:—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

મુદ્રક : ગિરધરલાલ કુલચંદ શાહ

સાધના મુદ્રણાલય-ભાવનગર.